

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „MUNCA”

„S-ar putea ca odată cu robotizarea masivă munca umană să intre într-o altă etapă a istoriei sale. Odată ce roboții vor putea executa orice fel de comenzi și, la rândul lor, vor putea da comenzi și lua decizii, atunci munca omului nu-și va mai găsi obiect. Și ce va face omul dacă nu va mai munci? Se va distra. Sau va medita la rostul său într-un univers din ce în ce mai străin de el. (...) asistăm la o epocă în care roboții aspiră la condiția umană, în timp ce omul și umanitatea sunt pe cale de-a deveni doar simple componente ale unui angrenaj social hiperinformatizat. În acest sens, depersonalizarea comunicării e un semnal de alarmă la care ar trebui să medităm.” (P. 10)

VAL BUTNARU: „DESPRE SUBAPRECIERE”

„Nu cred că un scriitor poate fi convins că nimeni nu complotizează împotriva lui, că nimeni nu e pornit să-i subestimeze opera (...). Singura posibilitate de a evita coșmarul unei presupuse conjurații mondiale este să nu aștepti reacții, vorbe de laudă și recenzii favorabile la romanul recent apărut, ci, dimpotrivă, să începi să scrii imediat altul. Apoi, altul. Și încă unul. Fără să te crampezi de precedenta operă genială.” (P. 15)

AVANPREMIERĂ

Poeme de Ileana Mălăncioiu din antologia *Urcarea muntelui*, alcătuită și prefațată de Simona Sora, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

INTERVIU

VITALIE CIOBANU, DESPRE VIITORUL DEMOCRAȚIEI ȘI ROLUL INTELLECTUALULUI ÎN SOCIETATEA DE MÂINE

„Nimeni nu poate interzice unui intelectual să se implice, să creadă – cu moderație sau cu fanatism – în idei. Să adere la o ideologie. Așa a fost întotdeauna și așa va fi. Noi știm însă că implicarea în politică îl distruge pe un scriitor, îl anulează, s-a văzut

și în România, și în Basarabia, după 1990, pentru că lupta pentru putere, partizanatul, militantismul partinic... toate acestea exclud principiile universale de care se conduce un intelectual, un artist, un creator. Omoară «totalitatea» în

numele parțialității, asasinează complexitatea vieții – materia de lucru a scriitorului – prin simplificarea brutală a opțiunilor, anulează profunzimea existenței în numele unei realități plebiscitate.”

„CELEI MAI”:

„(...) În cele din urmă, s-a instalat și liniștea verde,/ zilele începură să se topească în noapte,/ iar nopțile învățară să se dizolve în zile;/ se-amestecară Crăciunul, Pintilie Călătorul,/ Ovidenia, Probajnele,/ Dragobetele și Sfântul Vasile/ și veni și clipa când lucrurile/ părură definitiv așezate,/ pentru că ea, Cea Mai, le îmblânzise,/ cu orfica-i mână,/ pe toate.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

IN SFUMATO – P. 6

EUGEN LUNGU: „CENZURĂ SAU EROARE UMANĂ?”

DOCUFICȚIUNI – P. 14

DINU MIHAIL: „VISUL LUI ANDRII PANȚĂRU”

PAGINI DE ISTORIE – P. 16

NICOLAE ENCIU DESPRE BISERICA DIN BASARABIA INTERBELICĂ

VÂRFURI DE COMPAS – P. 19

LUCIA ȚURCANU: „POEZIA CARE NU SE LASĂ ÎNȚELEASĂ”

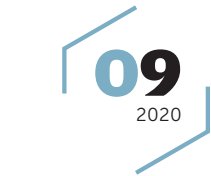
FILTRE – P. 22

VALENTIN GUȚU: „UN MOMENT” (I)

POEZIE

de NICOLAE LEAHU

< 12

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 6 | NUMĂRUL 9 (50) | SEPTEMBRIE | 2020

20 „LA «TEI»-UL LUI VUTCĂRĂU”.
TEATRUL „EUGÈNE IONESCO” –
30 DE ANI DE LA FONDARE

03 „BÂLCIUL
DEȘERTĂCIUNILOR
VIRTUALE”

10 „MUNCA”

04 SELFIIURI CU
GULLIVER
„IGIENĂ & PURIFICARE” (II)
DE TEO CHIRIAC

05 DIVANUL
ÎNȚELEPTULUI
„UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE
FACE! UNIREA E APROAPE!” (XIII)
DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ

06 IN SFUMATO
„CENZURĂ SAU
EROARE UMANĂ?”
DE EUGEN LUNGU

08 INTERVIU
ADRIAN CIUBOTARU
ÎN DIALOG CU VITALIE CIOBANU

24 POEME DE ILEANA MĂLÂNCIOIU
DIN ANTOLOGIA „URCAREA
MUNTelui”, PREGĂTITĂ DE
SIMONA SORA, ÎN CURS DE
APARIȚIE LA EDITURA CARTIER

11 MEDALION
„ROZARIUL POETILOR ROMÂNI”
DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

14 DOCUFICȚIUNI
„VISUL LUI ANDRII PANȚĂRU”
DE DINU MIHAIL

15 VÂNTURILE,
VALURILE...
„DESPRE SUBAPRECIERE”
DE VAL BUTNARU

16 PAGINI DE
ISTORIE
„BISERICA ȘI RELIGIA
CREȘTINĂ ÎN BASARABIA
ANILOR 1918-1940” (II)
DE NICOLAE ENCIU

18 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (XXX)
DE LEO BUTNARU

19 VÂRFURI DE COMPAS
„POEZIA CARE NU SE LASĂ
ÎNȚELEASĂ”
DE LUCIA ȚURCANU

21 ASTERISC
„LIMPEZIRI” (XV)
DE IOAN MÂNĂSCURTĂ

22 FILTRE
„UN MOMENT” (I)
DE VALENTIN GUȚU

23 ISTORIE LITERARĂ
„O COLECȚIE DE REEDITAT”
DE DUMITRU APETRI

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Această revistă apare cu sprijinul Institutului Cultural Român
și al Secretariatului General al Guvernului României –
Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a ICR sau DRRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de MARIA **PILCHIN**

MANFRED SPITZER DESPRE DEMENTA DIGITALĂ

„Mediile digitale sunt o parte a culturii noastre. Ele ne sporesc productivitatea, ne ușurează viața și sunt un factor important de divertisment. Lumea modernă, de la asigurarea alimentelor la mobilitate, de la administrație la medicină, s-ar prăbuși fără prelucrarea digitală a informației. Nu este vorba, prin urmare de a combate mediile digitale sau de a le elimina. Însă știm că aceste instrumente au un mare potențial adictiv și dăunează pe termen lung corpului (stres, insomnie, obezitate, cu toate efectele lor secundare) și mai ales minții. Creierul se atrofiază pentru că nu mai este solicitat, stresul distruge celulele nervoase, iar celulele noi nu supraviețuiesc pentru că nu sunt folosite.

Demența digitală se caracterizează în esență prin incapacitatea tot mai mare de a folosi și controla abilitățile mentale la maxima lor capacitate, adică de a gândi, de a voi, de a acționa, de a ști ce se întâmplă în jur, unde suntem și, în sfârșit, cine suntem. Se instalează astfel un cerc vicios al pierderii controlului, al declinului mental și fizic, al decăderii sociale, al însingurării, al stresului și al depresiei; acest cerc vicios diminuează calitatea vieții și duce la moartea timpurie. (...) Se afirmă deseori că această competență mediatică reprezintă de fapt o «competență-cheie», o «compe-tență fundamentală», o «tehnologie culturală». Dacă privim însă mai atent, competența mediatică nu înseamnă nici programare, nici capacitate de gândire logică (algebră booleană), nici alte capacități intelectuale fundamentale legate de mediile digitale, ci doar cunoștințe superficiale privind utilizarea software-ului. Cine nu crede asta ar trebui să observe ce se învață de fapt la materia «tehnologia informației», când elevii lucrează cu calculatorul: punctele slabe ale produselor celei mai mari firme de software din lume: Word, Excel și PowerPoint. Cine echivalează competența în programe de calculator cu alfabetizarea ridică la același nivel stăpânirea unor trucuri și mai ales manevrarea numeroaselor probleme și greșeli ale produselor Microsoft cu lectura operelor lui Goethe și scrierea eseurilor. E ceva îngrozitor! (...) Mediile digitale ne fac să ne folosim mai puțin creierul, iar eficiența aceluia scade cu timpul. La tineri, ele împiedică și formarea creierului; eficiența mentală rămâne astfel de la început sub medie. Acest lucru nu se referă doar la gândirea noastră, ci și la voință, la emoții și mai ales la comportamentul social. Efectele au fost demonstarte din mai multe puncte de vedere și se petrec prin intermediul unor mecanisme pe care cercetarea științifică le-a identificat din ce în ce mai bine, în special prin intermediul cercetărilor neurologice.”

(Manfred Spitzer, „Demența digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii”, traducere din germană de Dana Verescu, București, Editura Humanitas, 2020)

BÂLCIUL DEȘERTĂCIUNILOR VIRTUALE

Ne-am tot întrebat cum arată acel sfârșit al istoriei despre care predica Fukuyama. Între timp ne-am schimbat noi, între timp și-a schimbat și Fukuyama viziunile asupra istoriei și regimurilor politice. Noi, intelectualii, am tot imaginat cataclisme naturale și catastrofe globale. Ne-am adunat fricile în texte, în obiecte de artă, în discursuri și acțiuni civice. Întrebarea mai mereu retorică pe care am murmurat-o era cum va fi posibil să disloci o lume veche, edificată de milenii pe tradiția Logosului creștin care, la rândul său, a valorificat cunoșterea clasică a Antichității. Ochii minții l-au fixat mereu pe *homo politicus*, de acolo am așteptat să vină sfârșitul unei lumi care părea să-și fi configurat modelele.

Schimbarea însă vine pe o cu totul altă cale. Din sfera ideilor am fost propulsați cu forța unui uragan înspre o estetică sanitară care ne cultivă gândul că starea fizică a individului are mereu întâietate. Or, sănătatea va fi de acum încolo marea afacere și speculație a secolului. Cât ne va costa vaccinul? PIB-ul nostru îl va reflecta? Meritocrația, egalitatea de șanse și libertatea par să fi trecut într-un plan secund. Omul sănătos – iată idealul suprem al omenirii din 2020. Și, în acest context, cunoașterea pare să fi suferit transformări majore în ceea ce ține de definirea, dar și de aplicarea sa nemijlocită. Universitățile și școlile au trecut de la contactul direct cu studenții la cel virtual. Tehnologia virtuală a substituit sala de curs. Formele de predare/învățare au fost supuse unor transformări uluitoare în ultima jumătate de an. Ne va lipsi privitul ochi în ochi, strângerea de mână, foșnetul hârtiei (manuale, teste, referate) și, desigur, energia umană transmisă de profesor la clasă. Ne vom bucura însă de multiplele posibilități multipedia ale educației și de siguranța medicală.

Ce fac în acest răstimp bibliotecile? Mai există biblioteci publice? Sau individul s-a baricadat în biblioteca de acasă, cu volumele de pe noptieră sau cu vreun e-book?

Pandemia a influențat și oferta serviciilor de bibliotecă, care de mult nu mai este doar un loc de păstrare și conservare a producției editoriale. Bibliotecile s-au schimbat odată cu societatea. În ultimul deceniu, spre exemplu, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” a devenit un spațiu alternativ pentru comunitate, un al treilea spațiu comunitar socio-cultural și educațional. Cele douăzeci și opt de filiale din capitală de mult s-au orientat spre oferta digitală a serviciilor sale. O prioritate aparte, în acest sens, a constituit-o atragerea și menținerea scriitorului în spațiul fizic și ideatic al bibliotecii.

Din martie 2020, lecturile publice, prezentările de carte, întâlnirile cu autorii, concursurile și programele de lectură, toate au fost transferate în mediul online. Activitatea cenaclurilor, a cluburilor de lectură și de creative writing e susținută de diferite platforme și aplicații digitale. Bibliotecile produc conținut virtual: interviuri cu scriitorii, materiale video de promovare a cărților, podcasturi ș.a.m.d. Din Babilonul scris ne-am mutat în Babilonul virtual și din simpli bibliotecari a trebuit să devenim deodată jurnaliști culturali, prezentatori, interpreți de texte, promotori literari. Și totul a devenit deodată afișat, distribuit și la vedere. Toți au migrat spre rețelele sociale. Chiar și academiile, uitând de elitism, sunt acolo. Literatura era deja acolo, marea majoritate a scriitorilor în ultimul deceniu deja avea un cont pe una dintre ele, iar rețelele sociale arată a niște alei cu busturi de scriitori contemporani care se distribuie și se apreciază reciproc.

Latinii aveau câte un pat (*lectus*) pentru diferite scopuri, inclusiv, paturi pentru citit și scris. Lectura era o activitate plăcută a retragerii și a solitudinii. Mai târziu ne-am scos lectica în public, unde, în fața unui grup de oameni, am citit. Era lectura asocierii umane, era cititul împreună, cu voce tare. Pandemia ne-a adus în fața camerei și a aparatului foto și ne-am pus și acolo pe citit, de acolo din patul nostru virtual. Și dacă până mai ieri lecturile publice se produceau în sălile festive ale uniunilor de creație, ale școlilor și universităților, în biblioteci, muzee, piețe publice etc., acum, mai ales din martie 2020, sub amenințare pandemică, ele au fost transferate în formate digitale pe platforme de socializare, care treptat par să substituie toate aceste spații ale culturii.

Și biblioteca a acceptat regulile acestui joc. În secolul *like*-ului, s-a convertit și ea la contemporaneitate, ce-i drept, una zgomotoasă, bulversantă și uneori agasantă. Noua paradigmă a epistemei media ne-a plasat într-un târg al ofertelor de conținut. Instituțiile publice au ajuns să se bată pe *like*-uri. Căutăm cu toții impactul, raportăm cifre, fidelizăm urmăritori. În acest sens, bibliotecarul trebuie să fie un facilitator și un mediator care aduce în fața utilizatorului o bibliotecă hibrid, o instituție info-documentară și culturală care „îmbină tradiționalul, digitalul și virtualul” (Lidia Kulikovski) pentru o lume diversă și multiplă.

Chiar dacă Facebook-ul e și locul unor false identități, al veleitarismelor și narcisismelor de tot felul, e și spațiul în care unii și-au găsit editura, cititorii, o comunitate de referință și chiar celebritatea. O

comunitate de avataruri căreia scriitorii nu au întârziat să i se alăture. Un bâlci al deșertăciunilor virtuale, ar zice cineva și nu l-am contrazice. Doar că mereu e nevoie să nuanțăm – un bâlci fără de care mai nou nu se mai poate și confirmarea a venit cu aceea impusă distanțare socială. Un bâlci în care conținutul cultural și educațional e nevoit să concureze cu divertismentul digital, dar și cu grafomania și egolatria umană. Desigur, criticii noii paradigme se raportează la acest tip de comunicare cu multă reticență, invocând pe „Monstrul Conținutului” digital, care dislocă profunzimea conținuturilor vechii episteme a cunoașterii. Tom Nichols în *Sfârșitul competenței* insistă pe faptul că „trăim în vremuri periculoase”, așa cum toți au acces la informație, dar puțini mai și învață. Și aceasta este marea provocare a bibliotecilor care își propun să promoveze și să disemineze tot ce înseamnă literatură de bună calitate. Și cuvântul-cheie deja este viteza, așa cum lumea e împărțită astăzi între „rapid și lent” (Toffler). Dacă vom ezita, încetineala ne poate costa mult, pe noi cei din domeniul culturii. Asistăm la marea bătălie finală pentru un loc sub soare, e Armagedonul ideilor și al conceptelor, e lupta tehnologiilor, a științei, a artelor și literaturii cu ignoranța, superficialitatea, vandabilul pur și lipsa unor valori adevărate. Logosul deja a cedat din pozițiile lui. A se vedea în acest sens manualele de limbă și literatură, programele universitare, chiar și politicile editoriale globale. Sunt marile bătălii pierdute. Vom pierde oare războiul?! Acest sentiment apocaliptic care a copleșit mai mereu ființa umană ține de o situație reală? Sau poate celula noastră biologică trage alarma: vin alte generații, vine o altă lume în care nu mai este loc și pentru noi...

Trăim în epoca economiei atenției, cultivăm și stimulăm interesul pentru ceea ce facem. Ignoranța e sinonimă astăzi cu scroll-ul telefonului, degetul alunecă în jos, e gestul dezinteresului. Totul trebuie să fie laconic, vizual, incitant. Altfel, nu ai audiență. Dacă vrea să fie un bun universal, scriitorul e nevoit să fie de impact pe rețele. Nu risc însă să devin așa un bun de larg consum?! Iată întrebarea pe care ajunge să și-o pună orice scriitor adevărat, orice scriitor profesionist. O întrebare care dă de gândit acum când ne-am distanțat unii de alții, având pe fundal spectacolul media, într-o lume în care locul cărților l-au ocupat postările, iar biblioteca e din ce în ce tot mai digitală. Într-un interviu, un vlogger le reproșa scriitorilor faptul că nu sunt vizibili pe rețele, că prea s-au

Foto de N. RĂILEANU

SELFIURI CU GULLIVER

IGIENĂ & PURIFICARE (II)

de TEO CHIRIAC

IV

Sunt foarte importante practicile, experimentele, experiențele dobândite de generațiile anterioare. Crucială însă poate fi doar experiența ta proprie. Adică e absolut necesar să vezi cu propriii tăi ochi; să auzi cu propriile tale urechi; să pipăi cu propriile tale degete; să guști cu propria ta limbă; să gândești, cât se poate de profund, cu propria ta minte; să vorbești, doar când e cazul, cu propria ta gură; să scrii, când e vremea de scris, propriile tale cuvinte, cu propria ta mână. Experiența altora este interesantă doar în măsura în care te avantajează rolul de grămătic, de editor sau comentator de texte. Utilă, riscantă, aducătoare de mari satisfacții e doar experiența personală. Cine nu s-a tăiat vreodată, întâmplător sau nu, la mână sau la picior, nu și-a văzut propriul sânge curgând și, străluminat, nu a încercat să-l oprească cu gura, cu o frunză sau cu un pumn de țărână – să o facă. Cine nu a plâns de bucurie la fiecare întâlnire cu mama și tata, cu fratele și sora, cât timp ei sunt în viață – să o facă. Cine nu crede în sinceritatea sentimentului și nu a spus nimănui „Te iubesc!” sau „Te voi iubi până la moarte!”, crezând că el va trăi veșnic sau că iubirea e sub demnitatea lui, – să o facă acum. Cine nu a urlat de durere la pierderea unui prieten de viață (cu el împărțășind aceeași credință, aceleași idei și speranțe), acela nu poate scrie convingător despre moarte, despre durere și prietenie – deci, să n-o facă, să nu scrie. Zicea și Horațiu în *Ars poetica*: „Dacă vrei să mă faci să plâng, trebuie să te doară mai întâi pe tine”.

V

Până nu demult, Ea era doar un pronume la persoana a treia feminin, iar tu – un pronume la persoana a doua masculin. Deodată, Ea intră în lume și lumea se umple de groază. Altminteri, o groază justificată, întrucât Ea este imprevizibilă și parșivă și nu cruță pe nimeni. Ea intră în lume, în plină zi, cum intră o haită de lupi în turma fără păstor. Astfel, Ea a intrat în orașul tău, în casa ta, în trupul bolnav al mamei tale, desființându-l. Acum Ea stă în fața ta. Așteaptă să fie salutată respectuos. Așteaptă să fie onorată și gratulată. Tu îi simți respirația. Ea îți simte transpirația. Simți, pentru prima oară: frica de Ea miroase oribil. În fine, a venit momentul să vă oficializați, să vă

consfințiți relațiile, raporturile. Ea, care părea intangibilă, s-a transformat, între timp, dintr-un personaj abstract în unul concret (o poți atinge, te poate atinge), iar numele i s-a preschimbât din unul comun în unul propriu. E limpede că, de acum în colo, raporturile voastre, afacerile voastre așa-zis amoroase, vor avea un caracter constant, interdependent. Asta până în momentul când Ea, precum frumoasa călugăriță din lumea sălbatică, te va prinde în brațe și, în extazul împerecherii, te va strivi între picioarele ei în formă de cange. Astfel, în sfârșit, ai ajuns să admiți și tu că lumea poate exista și fără tine; așa cum Universul, fiind în continuă expansiune, poate exista și fără această lume. Într-adevăr, cerul, soarele, luna și stelele pot să existe și fără tine; această primăvară, urmată, ca de obicei, de vară, de toamnă, de iarnă, poate exista și în lipsa ta; stânjeneii, rozele și tufănelele pot înflori și înmiresma văzduhul și în lipsa ta; rândunelele pot pleca și reveni din țările sudice și în lipsa ta; iarba poate să răsară, să crească și să foșnească în adierea vântului și fără tine. Cât de minunat este, îți spui, să admiți că toate astea pot exista și în lipsa ta, renunțând la propriul orgoliu, la propria aroganță și insolență, cel puțin pe durata acestui dezastru nimicitor. Lumea a existat în lipsa ta timp de paisprezece miliarde de ani. Cu siguranță, ea va exista cu același succes și în următoarele zece sau chiar o sută de miliarde. Se pare, totuși,

că existența lumii în acest Univers, dar și existența ta în această lume, nu e un simplu accident, nu e un joc al hazardului (Einstein era convins că „Dumnezeu nu dă cu zarul”), ci un miracol în continuă revelare, o minune ce se va dezvălui în întregime abia la sfârșitul lumii. Desigur, tu ai vrea ca minunea să dureze mai mult de trei zile, cum se întâmplă, de obicei, în această margine de lume. Depinde asta cumva de faptul existenței tale?

VI

Câteodată, seara, înainte de somn, cauți un pretext plauzibil pentru a te trezi, viu și nevătămat, a doua zi. Adică încerci să-ți aduci argumente ție însuși în favoarea ființării tale în continuare. Dar argumente de acest fel nu stau chiar la îndemâna oricui. Și atunci recurgi la serviciile memoriei. Îți amintești, de exemplu, vizita de acum câțiva ani făcută unui coleg de breaslă, nonagenar, cu prilejul zilei de naștere. Sigur, acea vizită a fost extraordinară: trandafiri, un vin cabernet, fotografii la minut; și iarăși: momente memorabile de viață, nume de poeți și prozatori, titluri de cărți, versuri citite, recitate. Distinsul coleg era de-o vârstă cu literatura basarabeană contemporană. Împuținat la trup, cu priviri aprinse, avea chip de schimnic. În virtutea anilor săi, era lucid, spiritual, neafectat de amnezie

sau alte maladii ale senectuții... Târziu, la despărțire, i-ai sărutat mâna, urându-i sănătate bună. El a zâmbit: „În fiecare seară îmi doresc un singur lucru: să mor în somn. Sunt îngrozit de singurătatea zilei de mâine”.

Colegul tău, poet și excelent traducător în română al mai multor opere din literatura universală, între care *Micul prinț*, *Voinicul în piele de tigru* și *Suflete moarte*, avea să se stingă, la fel de conștient, de lucid, după mai bine de un an de zile și nopți de singurătate. Recunoști: ai fost literalmente șocat (mai ești și acum!) de ultima dorință a cărturarului, exprimată cu zâmbetul pe chip. Altminteri, cuvintele lui nu erau triste lamentații, ci exprimau întocmai drama lucidității sale. Indiferent de vârstă, spiritele înalte au avut mereu curajul de a zâmbi în fața neantului existenței. Exemplar în acest sens e și tânărul, încă, Esenin din finalul poeziei sale *Bun-rămas, prietene, cu bine* (*До свидания, друг мой...*): „Nu-i, desigur, nou să pleci din viață/ Precum nici în viață să rămâi” (*„В этой жизни умирать не ново/ Но и жить, конечно, не новей...”*).

Noaptea târziu, înainte să adormi, cauți argumente privind existența ta de mai departe. Niciunul irefutabil, deocamdată, decât poate această aserțiune: lipsită de milă și umor, drama existenței tale riscă să devină o farsă.

03 > MARIA PILCHIN: BÂLCIUL DEȘERTĂCIUNILOR VIRTUALE

închis în turnurile lor elitiste. Aveam pregătită replica că literatura a fost dintotdeauna elitistă. Apoi mi-am amintit de Molière. Un scriitor al maselor mai degrabă. Unul primit mai greu la curte, așa cum comedile lui nu prezentau mare interes pentru spectatorul aristocrat. Ce știm noi astăzi despre acei mulți scriitori care erau acceptați de rege și nobili? Molière e însă aici, peste secole, cu noi.

În epoca așa-numitei *High Modernity*, internetul a contribuit masiv la intensificarea interacțiunilor sociale în mediul online și la o deșrădăcinare a relațiilor sociale tradiționale. Avem cu toții un cult al prezentului și participăm cu toții la o hiper-contemporaneitate globală. Avem printre „prietenii” virtuali persoane la care nu am fi avut „acces” altă dată: scriitori și artiști cunoscuți în toată lumea, persoane publice, politicieni, miniștri, președinți etc. Îi „vedem”, probabil că ne „văd” și ei. Un voyerism total. Toți se uită la toți. Am ajuns a fi un fel de observatori virtuali.

Michael Patrich Lynch constata, pe bună dreptate, faptul că noi trăim acum în bibliotecă, populăm un nou Babel, o bibliotecă virtuală dintr-o societate abstractă. Este comunitatea-bibliotecă acaparată de „triburile din cadrul bibliotecii”, care duc un război continuu între ele în ceea ce ține de cărțile cui să fie considerate drept deținătoare de adevăr. Astfel, fiecare trib (domeniu al activității umane) se retrage în lacustra sa, în grota sa, într-o relație telematică cu lumea. Locuințele unui imaginar virtual.

Astfel, omul cavernei virtuale le privește pe toate ca pe niște umbre cu nostalgia omului din peștera lui Platon... Lumina ecranului e rece și spleenul nu întârzie să îl copleșească. E melancolia individului solitar, e frica întâlnirii cu sinele...

DIVANUL ÎNȚELEPTULUI

UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE FACE! UNIREA E APROAPE! (XIII)

de VLADIMIR BEȘLEAGĂ

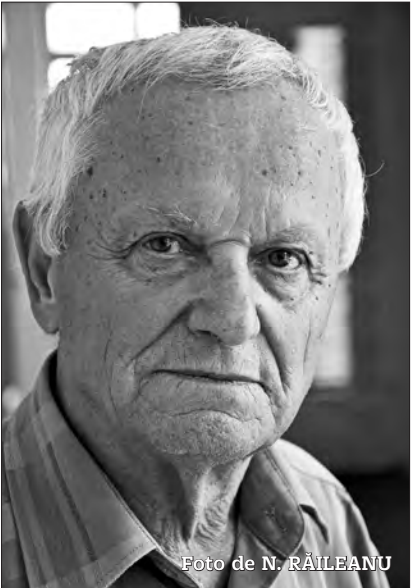

Foto de N. RĂILEANU

Autorul: După aceea cu adevărat istorică Adunare Generală de la Uniunea Scriitorilor, au urmat schimbări nu doar în cadrul Conducerii...

Cititorul: Da, schimbări la redacția revistei literare „Nistru”, mai întâi...

Autorul: Mi-ai amintit: mă retrăsesem la casa mea de la țară, după o operație grea și pierderea fiului. Se căuta un nou redactor-șef...

Cititorul: A venit la dumneata trimisul partidului să te convingă să preiei funcția...

Autorul: Da, am refuzat...

Cititorul: Deși activasei în acea redacție în două rânduri, ani mulți...

Autorul: L-am propus pe Gheorghe Malarciuc – nu a fost acceptat de oficialități...

Cititorul: Până la urmă, a învins candidatura promovată de Uniunea Scriitorilor...

Autorul: De noua conducere – candidatura lui Dumitru Matcovschi.

Cititorul: Mare luptător pentru Renașterea Neamului...

Autorul: Patriot și martir. În acel an, 1987, sediul Uniunii Scriitorilor a devenit centrul Mișcării de Renaștere și Eliberare Națională...

Cititorul: La început, cu denumirea de Mișcarea Democratică pentru susținerea Perestroicăi, transformată curând în Frontul Popular...

Autorul: Exact. Dar văd că dispui de detalii, dragă cititor al meu... Așa se face că m-am pomenit implicat în chiar vâltoarea evenimentelor...

Cititorul: Ai fost numit de noua conducere a USM în funcția de director al Muzeului de Literatură „Dimitrie Cantemir”...

Autorul: Pentru că în acel colectiv se produceau mari intrigi, dezbinări...

Cititorul: Și-ți căzu Domniei tale să le demolezi.

Autorul: Anume asta era misiunea mea, la cererea șefilor Uniunii...

Cititorul: Asta se întâmpla la începutul anului de grație 1988.

Autorul: Bine i-ai zis: anul de grație.

Cititorul: Am avut în vedere aniversarea celor 100 de ani de la nașterea providențialului nostru poet, preotul Alexe Mateevici.

Autorul: Centenarul Mateevici. Printre alte manifestări ce s-au desfășurat în sala de festivități de la Casa Scriitorilor, serata dedicată lui Mateevici a fost una cu adevărat memorabilă, poetul fiind cinstits de atâta lume, încât sala deveni neîncăpătoare.

Cititorul: Șovinii din oraș cărteau, scornind zvonuri: „Ia uitați-vă ce fac scriitorii: îl sărbătoresc pe un popă!”

Autorul: Anul de grație 1988... Noi, angajații Muzeului, printre care profesorul Vasile Malanețchi, muzeograful Mihai Papuc și alți colegi am mers la Zaim...

Cititorul: La baștina lui Mateevici...

Autorul: Am inițiat și am contribuit la restaurarea casei părintești a poetului, la inaugurarea în incinta acesteia a unui muzeu dedicat memoriei poetului...

Cititorul: Amintiți și ceea ce ați găsit și văzut atunci la Zaim...

Autorul: Casa mai era cum era – fusese utilizată de autoritățile locale în alte scopuri, dar biserica satului

era într-o stare deplorabilă – acoperișul distrus, numai căpriorii goi, iar mormântul din preajmă...

Cititorul: Mormântul părintelui lui Mateevici – preotul paroh Mihail Mateevici...

Autorul: Mormântul profanat. Hoții săpaseră un fel de tunel, dintr-o parte, oblic, ca să ajungă la sicriul celui înhumat...

Cititorul: Ca să fure crucea, ceasul, ce obiecte fuseseră puse în sicriu...

Autorul: Adevărat vandalism!

Cititorul: Sacrilegiu...

Autorul: Am avut ideea, în acea vizită, să merg și să-l găsesc pe cel mai în vârstă locuitor al Zaimului, care să-l fi cunoscut pe Alexe Mateevici în copilărie...

Cititorul: Și l-ai găsit?

Autorul: Da, era cu câțiva ani mai mic... Am stat de vorbă cu el, mi-a povestit multe lucruri... La urmă, l-am întrebat dacă era în Basarabia, în 1917, când s-a produs revoluția rusă din februarie, când a pornit mișcarea pentru renașterea limbii și Mateevici a scris și citit, la Congresul Învățătorilor, nemuritorul poem *Limba noastră*.

Cititorul: Și ce-a răspuns bătrânul consătean al lui Mateevici?

Autorul: A zis: „Eram în armată atunci – în Kaucaz... Eram în armata țaristă, departe de locurile natale...”

Cititorul: Ce alte momente memorabile îți mai amintești din acea perioadă?

Autorul: Seratele de la Casa Scriitorilor, la care se produceau lucruri nemaivăzute până atunci...

Cititorul: Anume? Mai concret...

Autorul: Au rămas imprimate în pereții sălii sonurile

FOTOGRAME | NICOLAE RĂILEANU

Vladimir Beșleagă, Victor Teleucă și Pavel Boțu. 1982

magnifice, solemne ale cântării nemuritorului poem *Limba noastră*! Dar și seratele de folclor și tradiții vechi, uitate, chiar interzise până atunci, organizate cu multă inspirație de omul de cultură și de suflet, doamna Nina Negru, angajata Muzeului...

Cititorul: Se pare că am trecut cu vederea un detaliu, referitor la poem...

Autorul: Nu unul, ci două, că tocmai la asta mă gândeam și eu. Primul, că după atâția ani, atunci a fost editat textul integral al poemului.

Cititorul: Cu strofa cenzurată de regim:

„Limba noastră e aleasă
Să ridice slavă-n ceruri –
Să ne spuie-n hram și-acasă
Veșnicele adevăruri!”

Autorul: Dar și faptul că cercetători de la Academie, printre care Sava Pânzaru, au studiat și publicat lucrarea științifică pe care a elaborat-o Mateevici la finalizarea studiilor sale la Academia Teologică din Kiev...

Cititorul: Un subiect din filozofia germană, pe când poetul ar fi dorit să studieze o altă temă...

Autorul: Folclorul românesc, ceea ce nu i s-a aprobat...

Cititorul: Trist... Dar cu atât mai explozivă și mai luminoasă, ba chiar profetică a fost nașterea poemului *Limba noastră*.

Autorul: Așa este, dragă cititor al meu... Și să vezi, cum se derulează lucrurile: în acel an 1988, în toiul bătăliilor pentru Renașterea Limbii Materne, se întâmplă un alt miracol...

Cititorul: Care? Zi-i pe nume?

Autorul: A fost publicat...

Cititorul: În revista „Nistru”...

Autorul: Magistralul eseu semnat de regretatul om și împătimit promotor al frumuseților limbii române Valentin Mândăcanu.

Cititorul: *Veșmântul ființei noastre*...

Autorul: Da, când mă duce gândul la acele bătălii, îmi apar în minte atâtea lucruri frumoase, demne de a fi împărtășite generațiilor mai noi, dar și bizarerii, adevărate aiureli la care se dedau pe atunci oficialitățile comuniste.

Cititorul: Spune-o pe una, ca să se distreze cititorii de azi.

Autorul: Era pe atunci în vârful piramidei regimului, deși rău șifonat de acuma, un prim secretar, pre numele lui Semion Grossu...

Cititorul: Cu doi de „ss”.

Autorul: Dar cum? Și știți ce idei trăsnete îi veneau în minte acelui mare mahăr?

Cititorul: Zi-o și pe asta!

Autorul: Cum mulțimea striga: „Limbă! Alfabet...”

Cititorul: Alfabet românesc, desigur?

Autorul: Acel mare demnitar, văzând că nu mai poate rezista timpului și evenimentelor, se exprimă cu năduf așa: „Hai, lasă să fie alfabet latin, dar numai nu cel românesc!”

Cititorul: Adică?

Autorul: Adică să se inventeze, în baza alfabetului latin, un alfabet moldovenesc, diferit de cel românesc!

Cititorul: Curată aiureală!

Autorul: Basarabeană, ca să-i zic așa...

VA URMA

IN SFUMATO

CENZURĂ SAU EROARE UMANĂ?

de EUGEN LUNGU

Acest articol poate fi înțeles mai ușor în succesiunea precedentului – *Ciumă, holeră și alte carantine*. Mă refeream, în paginile anterioare, la un fragment din proza Popa Duhu de Ion Creangă, rânduri ocolite cu precauție de exegetica românească de pe ambele maluri ale Prutului în perioada comunistă. Iată fragmentul: „La Mănăstirea Neamțului, stând adeseori de vorbă cu starițul Naftanail, părintele Duhu îi zicea, *șfichiundu-l, că rușii din această lavră românească s-au puiezit, ca și holera adusă în Moldova pe cozile cailor rusești la 1828* [sublinierile mele, e.l.]. Starițul, nemaiputându-i sta împotriva, zicea de la o vreme: «Hai pacam, părinte Isaia», cinstindu-l cu rachiu îndulcit cu miere, pahar după pahar, până ce părintele Duhu spunea: «Lasă-mă în pace, cuvioase, că se învârtește lumea cu mine de-atâta aghiazmă rusască; mai bine să nu ne împăcăm»”.

Cum au ajuns să se puiezească (ascuțită limbă mai avea Popa Duhu!) călugării venetici pe teritoriul vechii Moldove ne explica Neagu Djuvara în studiul său *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*. De data aceasta, atenția noastră se va concentra însă asupra frazei: „Lasă-mă în pace, cuvioase, că se învârtește lumea cu mine de-atâta aghiazmă rusască; mai bine să nu ne împăcăm”.

Proza e de fapt un crâmpiei memorialistic¹ în care Ion Creangă îl evocă pe profesorul său, părintele ieromonah, Isaia Teodorescu, *alias* Popa Duhu, cum era poreclit. Elevul deconspiră originea poreclei: „Cică unul dintre călugării Socolei a zis că e bun de călugăr, numindu-l «Duh diavolesc», și de unde până unde l-a și călugărit, și Duhu i-a rămas numele. Iară el Isaia Teodorescu se iscălea”. De fapt, așa îl numeau nevrednicii și pizmașii, pe când elevul său era înclinat să interpreteze mult mai inspirat malițiosul cognomen: învățător la sat și profesor la Socola, părintele Isaia dăduse „duh din duhul său... școlarilor” pe care i-a păstorit cu multă grijă.

În galeria portretelor create de Creangă, Popa Duhu este una dintre figurile cele mai pregnante. Dacă în *Amintiri...*, spiritul evocator al memorialistului doar schițează profiluri umane, acestea abia reliefându-se prin ceața anilor, în povestire mâna naratorului demonstrează abilități de prozator format. Nicolae Manolescu numește respectivul fenomen „profesi-

onalizarea prozei cu subiect biografic”. Creangă vede deci ca un profesionist al scrisului: „Cine-a întâlnit vrodată în calea sa un popă, îmbrăcat cu straie sărăcuțe, scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș, mergând cu pas rar, încet și gânditor, răspunzând îndesat «sluga dumitale» cui nu-l trecea cu vederea, căscând cu zgomot când nu-și găsea omul cu care să stea de vorbă, făcând lungi popasuri prin aleiele ascunse ale grădinilor publice din Iași, câte cu o carte în mână, tresărind la cântecul păserelelor și oprindu-se cu mirare lângă moșinoaiele de furnici, pe care le numea el «republici înțelepte», dezmerdând iarba și florile câmpului, icoane ale vieții omenești, pe care le uda câte c-o lacrimă fierbinte din ochii săi și apoi, cuprins de foame și obosit de osteneală și gândire, își lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă”.

Portretul e în clarobscur, personajul fiind înfățișat atât prin fizicul său destul de pitoresc, precum și prin tabieturile ce-i sugerează pornirile firii. Popa Duhu este un ins profund antitetic: simplu și neiuibitor de lux, el uimește însă prin strălucirea spiritului său de filozof autodidact. Ambele sale stări caracterizează deopotrivă personajul, deoarece exteriorul tern ascunde o vastă bogăție interioară.

Lui Creangă îi plac ciocnirile antitice corporalizate simbolic fie prin lăzile Sfintei Duminici („cea mai veche și mai urâtă” tăinuiește adevăratele bogății, pe când cealaltă...), fie prin armele și sculele înșelătoare sau prin „răpciuga de cal, grebănos, dupuros și slab” din *Harap-Alb...* care își relevă puterea năzdrăvană doar celui ales de soartă.

Așadar, pe de o parte, părintele e omul șters, absolut dezinteresat de meschinul materialism al vieții, de comoditățile, avantajele și pragmatismul ei; e deci un adevărat Diogene în rasă: „îmbrăcat cu straie sărăcuțe”, pripășit la o „gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă”, trăind între patru „păreți străini, afumați și îmbrăcați cu rogojini; teancuri de traftoloage grecești, latinești, bulgărești, franțuzești, rusești și românești, pline de painjeni și aruncate în neregulă prin cele unghere, un lighean de lut cu ibric pentru spălat, în mijlocul odăiei, apărie pe jos, gunoiu și gândaci fojgăind în toate părțile, o pâne uscată pe masă și un motan ghemuit după sobă era toată averea sfinției-sale”. Privit

din acest racursiu al învățareților, Duhu pare mai curând un boschetar fără pripas, bătădăind pe unde apucă, boscorodind răutățile lumii și arzând cu focul ironiei pe cei care au nenorocul să-i iasă în cale.

Pe de altă parte, insul neașezat, îmbrăcat cu te miri ce, este un om cult, care cunoaște limbi și e purtat de un cap suficient de mobilat. Tip umoral, el are replica spirituală în vârful limbii, mereu gata să înghimpe. Valeriu Cristea, în *Dicționarul personajelor lui Creangă* (Editura Viitorul Românesc, 1995), admira intelectul acid al popii în confruntarea cu profesorul ieșean Zaharia Columb (1816-1878)²: pedagogul este „una din victimele replicilor-ghilotină ale părintelui Isaia Teodorescu (Duhu). Ce-i drept, și-a căutat-o cu lumânarea! Întâlnindu-l odată, probabil pe stradă, pe originalul popă, profesorul, poate un om glumeț de felul lui, poate ros de dorința de a părea și el spiritual, îl salută, imprudent din vanitate, cu un «Bună dimineată, Duhule». Răspunsul e violent antitetic: «– Mulțamesc, cadavrule! Și cred că ai la știință că cuvintele popă și profesor se încep cu «pocoiu» [= numele literei chirilice p], ca și substantivul *porcule*» (Isaia Teodorescu era călugăr, nu popă; dar fusese la viața lui și profesor!) *Cadavrurile* vrea să însemne că profesorul era lut neînduhovnicit (acest Columb nu descoperise America spiritului)”. (Putem bănuși că răspopitul Creangă, cel care da cu pușca în ciorile de pe turla bisericii, moștenise ceva din spiritul nonconformist al învățătorului său, căci și „humuleșteanul era colțos”, cum scria Călinescu.)

Chiar și așa, cârtitor și slobod la gură, nemenajându-și în niciun fel mai ales șefii, „frânat” mereu în bunele sale intenții de a remedia situația din școala românească, Isaia Teodorescu e o figură în domeniul umanioarelor: după ce absolvește Seminarul de la Socola, „din 1836 este numit pedagog și profesor suplinitor de limba latină; în 1840-1843 este profesor de istorie universală, în 1843-1846, profesor de teologia morală și limba latină, iar în 1853 este numit, pentru câțiva ani, profesor și conducător al Școlii domnești din Târgu Neamț, apoi profesor și rector al Seminarului din Iași”³. Spiritual și bun cugetător, toxic nu numai la limbă dar și la condei, înconjurat „de traftoloage grecești, latinești, bulgărești, franțuzești, rusești și românești”, ctitor de școli și

„principalul redactor al publicației *Predicatorul moralului evanghelic sau al umanității*, care a apărut la Iași” cu începere din octombrie 1864, ieromonahul ne amintește de cel puțin două personaje eminesciene la fel de pitorești ca entități umane – călugărul Dionis (personalizarea romantică a antitezei dintre „condiția sociala joasă și intelectul excepțional”), dar mai ales de neimpozantul (ca fizic) dascăl din *Scrisoarea III*, deținător însă al unei minți strălucite: „*Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate,/ Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate/ Și de frig la piept și-ncheie tremurând halatul vechi,/ Își înfundă gâtul-n guler și bumbacul în urechi;/ Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,/ Universul fără margini e în degetul lui mic,/ Căci sub fruntea-i viitorul și trecutul se încheagă,/ Noaptea-adânc-a veciniei el în șiruri o dezleagă;/ Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr/ Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr*”.

Popa Duhu este și un foarte original personaj-caracter, poate unic în felul său în literatura secolului. Cinul ecleziastic, poziția socială care îl situa dintr-odată în miezul a două domenii intelectuale – teologia și pedagogia – presupuneau că părintele trebuia să fie ghidat în comportamentul său de sentimentul de smerenie, de cuvioșie și de multă îngăduință față de semenii. Omul avea însă o fire profund cârcotașă ce o lua mintenaș înaintea prescripțiilor rezervate clericului. Creangă nu se sfiește să-l prezinte pe Isaia Teodorescu în toată „splendoarea” sa de popă străin tuturor convențiilor bisericești! Bețiv, rău de gură, sfidând măririle, luând în zeflema mai ales slujitorii fariseici și ipocriți ai clerului: „Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu nu se învrednicise de o viață mai bună; dar se vede că nici poftea el una așa, de vreme ce nu-și astâmpăra gura către mai-marii săi măcar să-l fi picat cu lumânarea”. „Sucit, impulsiv, exagerat, mândru și repede și înclinat să dramatizeze lucrurile” (Valeriu Cristea, *op. cit.*), el era o adevărată pacoste pentru ierarhii bisericii.

Inconformismul și caracterul său dur, „neajustat” la *comme il faut*-urile obștii, se anunțau încă din copilărie, când elevul Teodorescu se autoeduca într-un stil unic în experiențele pedagogiei universale: „De copil, în seminarul Socola, unde-a învățat carte, mai mult singur decât de la profesori, își punea degetele pe o peatră și le bătea cu alta, de ciudă că nu scriu frumos; se lovea cu pumnul peste cap, când vedea că nici dascălul nu putea să-i tâlmăcească bine ceva, și vai de școlarii care-l sminteau de la învățătură!” *Id est*, înverșunatul care nu se ierta pe sine nu era dispus să cruțe nici erorile celorlalți, arzându-i pe toți cu șfichiul vorbeii, inclusiv pe superiorii săi, chiar dacă se autocondamna astfel la o permanentă și neslăbită marginalizare din partea prelaților. Rămâne memorabilă scurta sa filipică adresată mitropolitului Calinic Miclescu, pe care îl poreclește în batjocură *Cânilic*: „– Dragul mamei Cânilic, bine-ți șede mitropolit! Unde-i neneacă-ta să te vadă? Apoi, oftând adânc, mai adaugă: Când veți vede uriciunea pustiirii stând la locul unde nu se cade să steie, să știți că aproape este sfârșitul, a zis Hristos. După aceea se trage cu despreț din fața episcopului și, ieșind din biserică, își caută de drum. Iară ceilalți popi, înlemnii cu mâinile la piept, cât pe

ce să cadă amețiți din picioare, de frică și de rușinea arhipăstorului”.

În dezacord cu toată lumea, uneori și cu sine însuși, Popa Duhu e un fel de Gică-contra în varianta sa ecleziastică. Cenzor de moravuri, el îi pune la punct pe toți: „Duh neastâmpărat și cutezător în predicele sale de pe amvoanele bisericilor, înțepa ca vespea, zicând:

– Elisei a curățit de lepră pe Neeman Sirianul, trimițându-l să se scalde în râul Iordanului. Iară eu vă trimit la Căcaina, ca să vă curățiți de lepra ignoranței și a trândăviei!

– Odată era o floare, numită *rușinea fetelor*, foarte răspândită în țară la noi; dar de când au luat «mârșavele de modă» locul gospodinelor românce, această floare a început a dispăre din grădinile și țărinile noastre.

– Cine are urechi de auzit să audă!

Iar pe cei slugarnici, mândri și luxoși îi arăta cu degetul, zicând:

– Fățarnice, a zis Hristos, curăță mai întâi partea cea dinlăuntru a paharului și a blidului, ca să fie și cea dinafară curată! Și câte și mai câte”.

Acest *duh* al neîmpăcării se răspândea și asupra străinilor: „Unui arhimandrit grec ce blagoslovea pe diacon la slujbă: «Să îndrepteze Domnul pașii lui spre tot lucrul bun», părintele Duhu îi zise:

– Ba mai bine să îndrepteze Domnul pașii voștri peste Dunărea, cuvioșilor, că destul ne-ați pângărit biserica și neamul cu smeritele voastre blagoslovenii”.

Evident că în aceeași cheie și cu același spirit al neaderării, ostil pentru venetici, îi răspunde și călugărului rus care încerca să-i adoarmă încrâncenata vigilență cu rachiul îndulcit. Naftanail îi propune într-o românească stâlcită: „Hai pacam, părinte Isaia”. La care părintele rămâne neclintit într-ale sale: „Lasă-mă în pace, cuvioase, că se învârtește lumea cu mine de-atâta aghiazmă rusască; mai bine să *nu ne împăcăm*”. (Și în cazul grecului, și în cel al rusului, Valeriu Cristea credea că părintele Duhu manifesta „accese de xenofobie”, explicabile însă „într-o anumită măsură în contextul istoric al epocii”).

Ei bine, tot ce am expus până acum e o prea extinsă uvertură la cele câteva rânduri care vor urma și care constituie argumentul probatoriu al acestui articol. În prelungita parte introductivă am accentuat logica paradoxală și ineditul fel de a gândi al părintelui Duhu, un campion al *neîmpăcării*, mai ales cu intrușii veniți de pe alte meleaguri. Pentru asta vă propun un exercițiu practic care demonstrează de ce articolul e intitulat *Cenzură sau eroare umană?* Luați de pe raft orice ediție Creangă în care figurează proza *Popa Duhu*. Volumul să fie neapărat tipărit după anii ’70 ai secolului trecut (nu importă de care parte a Prutului a fost imprimat). În aceste ediții postbelice, îndârjitul ieromonah își schimbă logica sa contestatară și devine dintr-odată, subit și inexplicabil, contrar firii sale răzvrătite, un împăciuator. Citez după cea mai importantă valorificare a clasicului din perioada comunistă: Ion Creangă, *Opere*, în două volume, ediție îngrijită de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, București, Editura Minerva, 1970, Colecția „Scriitori români”. Nicolae Manolescu numește aceste două volume „ediție... standard până azi” (*Istoria...* 2008, p. 412). În această lucrare-standard, sensul frazei rostite de Popa Duhu este deturnat, e răsucit cu 180 de grade: dintr-odată, ireconciliabilul părinte cade

la înțelegere cu rusul Naftanail: „mai bine să *ne împăcăm*” (p. 39). În mod misterios, negația *nu* dispare din textul clasicului! Situația nouă ce rezultă din dialogul ciuntit e contrară atât psihologiei personajului, cât și spiritului întregii proze!!!

Am bănuیت inițial că această imixtiune secretă în text, fără a se fi marcat omisiunea prin croșetele de rigoare, a fost făcută în una dintre primele ediții postbelice din perioada Dej. În scrierile Creangă imprimate mai târziu, lacuna s-a autoînmulțit, din reeditare în reeditare, strecurându-se până și în cea mai relevantă tezaurizare a scrierilor clasicului – ediția critică Ion Creangă scoasă sub egida Academiei Române în impunătoarea colecție „Opere fundamentale” (zisă și „Pleiade”) la Editura Univers Enciclopedic, București, 2000 (vezi pagina 276).

Deducția mea se baza pe faptul că textul tipărit în timpul vieții autorului și imediat după decesul său, la fel serioase ediții interbelice, conțineau acel nu îndepărtat apoi. Pot confirma aceasta prin probele ilustrative pe care le alătur. Cel mai concludent mi se pare textul prozei apărut în timpul vieții autorului, *Popa Duhu* fiind publicată pentru prima dată în *Convorbiri literare*, XV, 8, din 1 noiembrie 1881.

rinte Isaia, cinstindu-l cu rachiul îndulcit cu miere, pahar după pahar, până ce părintele Duhu spunea:

„Lasă-mă în pace cuvioase, că se învârtește lumea cu mine de-atâta aghiazmă rusască; mai bine să nu ne împăcăm. Și începea a-i cânta pe glas al doilea: „Umblat’au Israil prin valul cel învăluit, c’un uleiior legat de gât, și c’un curecan fript, că s’a proslăvit.

„Vai sărace poloboace, de te-ai face mai incoace; să ne stringem vr’o cățiva, noi

„Convorbiri literare”,
1 noiembrie 1881, p. 315

Foaia de titlu la ediția princeps,
1892, vol. 2

Nu-ul era la locul său și în ediția princeps: *Scrierile lui Ion Creangă*, vol. 1-2, Iași, 1890-1892, cu o prefață de A.D. Xenopol (vezi vol. 2, p. 139).

Nu lipsea nici din cele mai serioase ediții interbelice pregătite de G.T. Kirileanu. Exemplarul pe care îl dețin e din 1916: Ion Creangă, *Opere complete*, cu o prefață și un indice, ediția V-a, „Minerva”, Institutul de Arte Grafice și Editură, B-dul Academiei, 3 – str. Edgar Quinet, 4 – București, 1916 (vezi p. 84). Nu-ul e prezent, de fapt, în toate volumele Creangă sub îngrijirea lui G.T. Kirileanu.

Bănuiala mea nu s-a confirmat însă: nu-ul e la locul său atât în edițiile postbelice românești, cât și în cele din RSSM.

După cercetări amănunțite, am constatat că negația respectivă se volatilizează chiar din *ediția-standard*, cum o numea Manolescu, după care nu mai apare în alte reeditări ale operei clasicului⁴ (inclusiv în cele din RSSM). Lipsește, cum remarcam mai sus, chiar și din ediția critică de la Univers Enciclopedic (București, 2000) care e ediția-standard a secolului XXI.

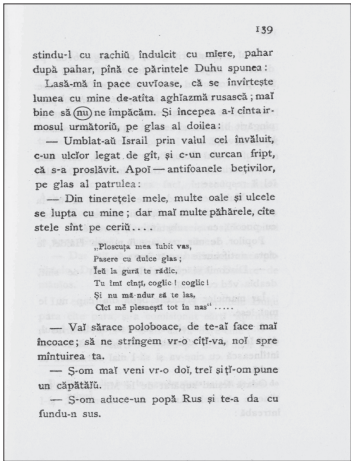
Mă îndoiesc acum că vom afla vreodată cauza acestei enigmatice dispariții a vocabulei nu. Sigur, nu putem exclude ipoteza că a intervenit cenzura. Această instituție obscură avea momentele ei de relaxare, dar și de intervenții tiranice, mai ales după ce apărea vreo carte cu „greșeli” ideologice. Faza imediat următoare era una de „strângere a șurubului”. Se reciteau din nou chiar și cărțile „puricate” de cenzură și admise pentru tipar! Dar totul ar putea fi mult mai simplu. Nu-ul a fost eludat dintr-o simplă eroare umană. Mai grav e că nimeni, niciun redactor sau corector, în nicio editură din România și RM nu a sesizat această omisiune și edițiile Creangă continuă să apară trunchiat. Repet: acest nu este esențial pentru ideatica povestirii *Popa Duhu*!

Mai mult, lacuna se reflectă evident și în literatura critică privind scrierile clasicului. Au fost „înșelați” de textul deviat

La Mănăstirea Neamțului, stînd adeseori de vorbă cu starițul Naftanail, părintele Duhu îi zicea, ști-chiuindu-l, că rușii din această lavră românească s-au puiezeit, ca și holera adusă în Moldova pe cozile cailor rusești la 1828. Starițul, nemaiputîndu-i sta împotrivă, zicea de la o vreme: „Hai pacam, părinte Isaia”, cinstindu-l cu rachiul îndulcit cu miere, pahar după pahar, până ce părintele Duhu spunea:

— Lasă-mă în pace, cuvioase, că se învîrtește lumea cu mine de-atîta aghiazmă rusască; mai bine să ne împăcăm. Și începea a-i cînta irmosul următoriu, pe

Ediția Iorgu Iordan, Elisabeta Brâncuș,
1970, p. 39

Ediția princeps, p. 139

de la original chiar și cei mai buni specialiști în domeniu, precum Valeriu Cristea, autorul uneia dintre cele mai importante contribuții în materie – *Dicționarul personajelor lui Creangă*. Citez din articolul *Naftanail*: „Din această imputare, ca și din felul stâlcit în care vorbește românește înțelegem că starețul Naftanail era rus. Biruit de vehemența părintelui Duhu, fire pașnică (ori vicleană), Naftanail «cere pace», propune împăcarea, pe care, după mai multe pahare de rachiul, Isaia o acceptă: «Starițul, nemaiputându-i sta împotrivă, zicea de la o vreme: «Hai pacam, părinte Isaia», cinstindu-l cu rachiul îndulcit cu miere, pahar după pahar, până ce părintele Duhu spunea:

– Lasă-mă în pace, cuvioase, că se învârtește lumea cu mine de-atâta aghiazmă rusască; mai bine să ne împăcăm” (p. 137).

* * *

În loc de concluzie, în final ar trebui să ne întrebăm: oare câte „mine” de acest fel mai sunt diseminate prin reeditările postbelice ale clasicilor noștri?

P.S. Mulțumesc și cu această ocazie Luciei Țurcanu, care, în timpul coronavirusului, a verificat, la rugămintea mea, mai multe ediții Creangă în vederea depistării buclucașului nu. A făcut-o cu acribia unui adevărat cercetător și cu bunăvoința unui prieten de idei. Îi rămân îndatorat.

NOTE:

1. În edițiile vechi, *Popa Duhu*, *Ioan Roată și Vodă Cuza*, *Ioan Roată și Unirea* erau incluse în sumar sub genericul *Anecdote*.

2. Numele straniu *Columb* îl face pe autorul dicționarului să creadă că e vorba de o poreclă („o fi fost profesor de geografie și Columb îi era porecla?”; p. 110). Zaharia Columb a fost însă o persoană absolut reală; era soțul Corneliiei, fiica lui Zaharia Boerescu (1809-1884), „unul dintre primii profesori de limbă latină și teologie din Seminarul Central al Mitropoliei din București și unul dintre conducătorii Revoluției de la 1848 în orașul Giurgiu”. A predat, probabil, ca și socrul său, latina, din moment ce era autorul unor *Elemente de limba latină: cuprinzătoare de cele cinci Declinări, Adiective și Numerale cu Esercții și traducții din limba Latină în cea Română și vice versa*; culese pentru: *Clasa III Primară de Z. Columb*.

Căile pedagogului se încrucișau cu cele ale tânărului Eminescu. În septembrie 1874, poetul era numit de către ministrul Titu Maiorescu membru al comisiei „de examinare pentru ocuparea catedrei vacante la Liceul din Botoșani”. Din comisie mai făceau parte „profesorii secundari Samson Bodnărescu, Zaharia Columb (pe atunci director al Colegiului Național Iași)”, „universitarii Șt. Micle, N. Culianu și academicienii N. Quintescu și I. Caragiani”.

Zaharia Columb avea viță boierească, figurând și în *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*. Editor: Mihai Răzvan Ungureanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 60: „Columb, Zaharia: profesor, sard(a)r”.

3. Ion Creangă, *Opere*. Ediție critică, note și variante, glosar de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș. Ediție revăzută și adăugită. Introducere de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 724.

4. A se vedea, spre exemplu, una dintre cele mai populare reeditări ale clasicului, cea din seria *Biblioteca pentru toți*: în ediția Ion Creangă, *Povești, amintiri, povestiri* (colecția „BPT”, prefață de Al. Piru, Editura pentru Literatură, București, 1967), negația e prezentă (vezi p. 302), pe când în ediția a IV-a, prefațată la fel de Al. Piru, deci o ediție-geamănă, apărută deja la Editura Minerva, București, 1980, cuvântul nu lipsește (p. 286). Ediția BPT din 1967 era pregătită pentru tipar, după cum precizau editorii, după volumul în curs de pregătire ce urma să completeze prestigioasa serie „Scriitori români” de la Editura pentru Literatură. Cartea apărea sub îngrijirea aceluiași duet: Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș.

INTERVIU

realizat de
ADRIAN CIUBOTARU

VITALIE CIOBANU:

„NU CRED ÎNTR-UN ANGAJAMENT POLITIC SINCER ȘI ALTRUIST PE TERMEN LUNG ÎN CAZUL UNUI SCRITOR CARE ȚINE LA INDEPENDENȚA SA, LA STATUTUL SĂU DE GÂNDITOR ÎN CETATE ȘI DE CREATOR DE VALORI CULTURALE, IMPERISABILE..”

Adrian Ciubotaru: Dragă Vitalie, de ani buni te ocupi nu doar de literatură, ci și de actualitatea politică, în special de cea internă. Ai avut însă și o seamă de intervenții publicistice care au vizat nu numai viața sociopolitică moldovenească, ci și unele procese globale. Te-a preocupat în special rolul pe care îl joacă sau ar trebui să-l joace scriitorii în lumea de azi, marcată de schimbări fără precedent. Dată fiind amploarea și varietatea subiectelor pe care le dezbați, vreau să discutăm un fenomen aparent străin realităților românești, problemelor și grijilor curente (și stringente) cu care se confruntă azi Republica Moldova și România. E vorba de ceea ce se întâmplă acum în SUA, dar și în alte state occidentale, marcate de un puternic val de mișcări protestatare declarat antirasiste și antidiscriminatorii. Mulți afirmă că ar fi vorba, în realitate, de o adevărată „revoluție culturală”, că abuzul polițienesc și alte forme, reale sau închipuite, de discriminare nu sunt decât un pretext pentru implementarea, pe scară largă, a unor idei politice și valori culturale, etice menite să prefacă, din temelie, întreaga societate americană, dar, prin ricoșeu, și alte societăți care fac parte din ceea ce mai numim încă Occident. Întrebarea mea este: cum ar trebui calificate toate aceste mișcări și tendințe? Sau: cât de adevărată este aserțiunea despre „revoluția culturală”?

Vitalie Ciobanu: Dragă Adrian, trăiesc zi de zi în Republica Moldova, sunt marcat de problemele românești, de o parte și alta a Prutului, prea absorbitoare și cu totul împovărătoare, mai ales pe timp de pandemie. Evenimentele, evoluțiile sau involuțiile lumii sunt o sursă suplimentară de stres, de nesiguranță, de angoasă. Mă întreb dacă asistăm la o „revoluție culturală” în Occident, înțeleg că sunt destui care sunt tentați să o compare cu „revoluția culturală” a lui Mao din China comunistă, dar eu cred că e o exagerare și o lectură prea grăbită, superficială a lucrurilor. Eu nu sunt specialist în materie de „patologii ale Vestului”, de-abia încerc să înțeleg ce se întâmplă cu noi, basarabeni, de am ajuns ultimii în Europa. Sunt un simplu observator. Dar evoluțiile din Statele Unite mă interesează în cel mai înalt grad, pentru că acolo se forjează în bună măsură viitorul...

Dacă ar fi să identific un moment care a generat actuala răsturnare de valori, principii și percepții ale lumii, aş spune că defectiunea a început cu anexarea Crimeii – un eveniment produs în afara spațiului euroatlantic, dar care a dezvoltat dimensiunea „războiului hibrid” purtat de Rusia lui Putin nu numai împotriva fostelor republici sovietice, ci și a Occidentului. Iar Occidentul s-a trezit dezarmat, debusolat, într-o criză de adecvare a replicii.

Atunci s-a pus problema dacă mai există solidaritate trans-atlantică, dacă în fața amenințării rusești Occidentul va avea tăria să activeze Articolul 5 din Tratatul Atlanticului de Nord, cel care proclamă principiul „unul pentru toți și toți pentru unul”... Evident, proliferarea Fake-News-urilor, criza de lidship (ne lipsesc adevărați conducători, vizionari și curajoși, de calibrul lui Churchill sau De Gaulle), Brexitul și acum pandemia de Covid-19 au amplificat senzația de apocalipsă. Poate că suntem într-un fel de revoluție culturală, dar izbucnirea mișcării *Black Lives Matters* poate fi și un efect... al încălzirii globale, metaforic vorbind. La un moment dat, calota de prejudecăți, restricții, inerții, tabuuri etc., care ținea ascunse aceste tensiuni, s-a topit. Întrebarea este dacă trăim o bulversare generală, letală pentru omenire, sau un punct de cotitură spre o altă lume decât cea pe care o știam până acum. O lume greu de prezumat, dar oricum una proteică, fluidă și mult mai atomizată decât a fost vreodată.

A vorbi acum despre America, despre ce se întâmplă acolo – cu consecințe pentru întreaga lume – și a ocoli subiectul Donald Trump este imposibil. Trump mi se pare o catastrofă pentru America și mă tem că și pentru lume în general. Am prieteni, cunoscuți în America – scriitori, intelectuali, medici – care mărturisesc că, după opinia lor, America nu va mai rezista la un al doilea mandat Donald Trump. E primul președinte american care nu încearcă să unească țara, ci o dezbină – vezi tot ce s-a întâmplat după moartea nefericitului și deloc inocentului George Floyd, de la care a și pornit mișcarea *Black Lives Matters*. Poate mulți uită, dar principalul consilier/ideolog al lui Trump în precedentă campanie electorală (din 2016) a fost „Steve” (Stephen) Bannon, un extremist de dreapta (un fel de Dughin pentru Putin), care a fost arestat de curând sub acuzația de fraudă (al 6-lea înțemnițat din fosta echipă Trump, Bannon a fost arestat pe iahtul unui miliardar chinez, tocmai el, „Steve”, pentru fani săi – neînfricatul luptător cu hegemonia chinezească!...). A fost arestat pentru că s-a înfruptat din banii colectați din donații pentru Zidul de la frontiera cu Mexicul (marele său proiect). Tot la sugestia penalului Bannon, Trump a fost singurul candidat la fotoliul prezidențial din istoria Americii care n-a promis, în cazul când va fi ales, că va fi președintele tuturor americanilor – o cutumă, așa cum se știe, sacrosanctă în State și-n lumea democratică în general. Or, a te declara pe față, în America, rasist, sexist și celelalte exclusivisme infamante înseamnă de fapt să atâți focul.

În România și Basarabia există destui admiratori ai lui Trump, dar pe mine prestația sa mă bulversează, ca să nu spun că mă întristează. Să încerci să slăbești și să

distrugi NATO, să afirmi că îl crezi pe Putin, care a spus că Rusia nu s-a implicat în alegerile din America și să desconsideri rapoartele serviciilor secrete americane care afirmă contrariul e îngrozitor.

Sunt curios dacă o anchetă riguroasă în epoca post-Trump va demonstra implicarea grosolană a Rusiei în America (pentru că în Europa Putin face de mult ce vrea) și dacă președintele american a fost șantajat de Putin. Eu sper că, așa cum spunea regretatul senator republican John McCain, America va supraviețui acestor vremuri întunecate.

A.C.: Deconstrucție și relativism, postadevăr și postistorie, revizuirea și rescrierea trecutului, *call-out culture* și *cancel culture*, corectitudine politică și cenzură a gândirii în numele unor cauze, fără îndoială, nobile, primatul egalității și echității față de libertate, drepturi ale identităților și grupurilor în locul drepturilor universale ș.a.m.d. – cât de adânci și de durată ar putea fi toate aceste procese și metamorfoze nu doar în Occident, dar și în Europa de Est sau chiar în restul lumii? Vom asista, cu timpul, la o schimbare de paradigmă și în alte țări decât cele din Vest? Până acum, Occidentul a fost un model incontestabil pentru cei care și-au dorit o societate modernă, democratică, liberală. Dacă Occidentul se decide, până la urmă, să legitimizeze un alt tip de societate, să-și anuleze miturile fondatoare și să propună altele, cum crezi că vom proceda noi, cei care îl percepem, de câteva secole, drept far călăuzitor și reper incontestabil? Am văzut deja că în manualele școlare de pe ambele maluri ale Prutului cuprinsul nu se mai alcătuiește după principiul canonic. Au întâietate alte criterii, mai puțin cele tradiționale: la început ne-am bucurat cu toții, pentru că această schimbare oferea alte perspective de abordare a textului literar, dar mai apoi ne-am întristat, întrucât am constatat că elevii ies din școli cu o percepție deformată, nebuloasă, haotică a creației scrise și a istoriei literare. Imitația necondiționată a modelului determină însă și alte prefaceri în societate, întru câțva previzibile și firești în Occident (nu știu dacă și necesare), dar cu certitudine premature și aducătoare de confuzie în țări ca, de pildă, cele din Estul Europei. De unde poate și reacțiile negative ale acestora din urmă, speculate perfid de forțe autoritariste și populiste.

V.C.: Mai întâi o remarcă legată de școala românească. O școală care produce pe bandă rulantă analfabeți funcționali (peste 42%, o spun statisticile). „Confuzia” cu care se aleg elevii după ce urmează o grilă nouă de

interpretare a operei literare mi se pare o suferință de la un etaj superior, la care nu prea avem acces... Dar ai pus un diagnostic corect, Adrian. Noi, cei din Est, suntem într-un decalaj istoric față de toate procesele pe care le urmărim mai la vest de noi și peste Ocean, suntem forțați să „ardem” etapele, să ne adaptăm din mers propriile ritmuri și opțiuni la evoluția lumii. Dar nici Estul nu e omogen. Sunt țările din grupul de la Vișegrad, mai avansate și mai orgolioase cumva – Polonia, Cehia și Ungaria –, critice în raport cu ceea ce vine ca model din Occident, după 30 de ani de la căderea Cortinei de Fier. Avem statele din fosta Iugoslavie, marcate încă de memoria faliilor identitare și a războaielor purtate în anii '90. Există blocul baltic – mic, dar tenace –, racordat la reforme și înnoiri, și în sfârșit sunt aste trei țări ortodoxe: Moldova, Ucraina, Georgia, și ele, destul de neuniforme și comparabile între ele doar până la un punct. Încearcă și armonizează-te. Cu cine să te armonizezi? Desigur, noi am vrea cu Occidentul luminat, doar că suntem o margine, o periferie uitată. Noi, aici, în Basarabia, nu ne-am constituit ca stat-națiune – recte: nu ne-am unit cu România, ca să fie foarte clar la ce mă refer! –, am rămas o comunitate sub-istorică, nu post-istorică, confrunțați cu o postmodernitate care nu ne întreabă dacă ne-am făcut temele pentru acasă. A glosa, la Chișinău și chiar și la București, despre „post-adevăr”, cu morgă academică, în situația în care încă nu ai ajuns la propriul tău adevăr național, etnic, cultural, moral... sigur, poate fi incitant teoretic, util pentru a-ți creiona un profil intelectual, dar cu ce folos pentru comunitatea noastră, care s-a împotmolit în mlaștina post-sovietică? Or, ce vedem la noi? Vedem că teoriile postmoderne ale identității sau pluralismul punctelor de vedere din istoriografie – firești într-o dezbatere purtată undeva în Occident, între profesioniști, în condiții de siguranță și nivel material incomparabil cu al nostru – sunt pervertite și manipulate împotriva intereselor naționale românești și, până la urmă, împotriva adevărului de agenții moldovenismului din Basarabia, adică de propaganda rusească. Trăim simultan în etape istorice diferite și suprapunerea lor riscă să smintească multe creiere între Prut și Nistru. E nevoie de discernământ, spirit critic, gândire nuanțată, de bun-simț și de sentimentul proporțiilor pentru a nu-ți da peste cap reperele. Iar dacă vorbim despre *corectitudine politică*, românii basarabeni sunt și ei o minoritate națională reprimată, discriminată în fostul imperiu rus și sovietic, așa încât putem și noi să revendicăm un loc la „masa oprimaților”, care își cer azi, atât de vocal și demolator chiar, drepturile în Occident.

Aș face totuși o remarcă legată de realitățile din România, aproape de „zguduirile” curriculare, evocate de tine mai devreme. Una este să invoci excesele corectitudinii politice în accepție occidentală, atunci când încerci să-i replici profesoarei Cristina Tunegar (o luptătoare cu inerțiile din școala românească, a și fost blamată pentru asta), care a pretins la un moment dat că *Baltagul* lui Sadoveanu n-ar trebui predat elevilor, pe motiv că e un text cu discriminare de gen, o operă ce dezvăluie condiția umilitoare a femeii în raport cu bărbatul (deși argumentul ei nu rezistă câtuși de puțin: Vitoria Lipan se dovedește mai bravă decât toți bărbații din *Baltagul* luați la un loc, este o învingătoare, o „armă” a justiției... divine ai zice, nicidecum o victimă!), și alta, spuneam, e să te plângi de „ravagiile corectitudinii politice” în România, când ai orori precum cazul asasinului de la Caracal (un criminal patologic) sau violuri colective la Vaslui ale unor adolescente, acuzate ele – adevăratele victime – de „gura lumii”, inclusiv de femei (!), că prea și-au expus nurii în fața unor tineri cu reflexele sănătoase!... Vezi, Adrian, ce societate „minunată” suntem: patriarhală, misogină, intolerantă, primitivă în bună măsură. Așa încât eu zic să privim lucrurile mai nuanțat și în funcție de context.

A.C.: Întreaga epocă modernă a fost marcată de implicarea intelectualilor în viața cetății. Unii au blamat, în special în Occident, angajamentul politic al cărturarilor, numindu-l „trădare”. Alții l-au salutat, mai ales cu privire la inteligenția din fostul lagăr socialist, cea care s-a opus cu fermitate regimului totalitar prin revoltă deschisă, prin disidență, prin scrieri subversive etc. Vedem că și acum în fruntea mișcării BLM, dar

și a altor curente „revizioniste”, „revoluționare”, se situează tot intelectualii, mai cu seamă cei cu vederi de stânga. E uimitor să citești, în publicațiile-fanion ale mass-mediei americane, chemări la violență și la distrugerea patrimoniului semnate de oameni ai cărții. Dar e cu adevărat oripilant să vezi cum se conformează aceștia cenzurii pe care o instituie nu numai presa, devenită în proporție de 90% portavocea unui singur mod de gândire, ci și diverse alte instituții, inclusiv cele private, sub presiunea activiștilor și a militanților. Unii o practică pe cont propriu, iarăși în numele unui scop cât se poate de nobil. Să nu fi învățat oare nimic acești intelectuali americani din experiența confrăților lor vest-europeni, din prestația absolut lamentabilă a acestora în anii 1960-1970, când nume mari și respectabile au susținut lideri și regimuri criminale, din elementară solidaritate ideologică și resentiment față de „vechiul regim”? Cum s-a întâmplat că intoleranța, dogmatismul au pus din nou stăpânire pe intelectuali, pe cei care trebuie să dezbată idei, nu să le impună cu de-a sila? Și cum explici că s-a întâmplat tocmai acolo unde ne-am fi așteptat mai puțin, în instituțiile de învățământ și de cultură, dar și în presa celei mai liberale și libere țări din lume? Și mai ales, cum explici cel mai mare paradox al momentului: monstruoasa coaliție dintre activismul cel mai radical și leftist cu putință și partidele altădată liberale sau corporațiile (în special, media) cu conturi de miliarde, intruchiparea cea mai vie a capitalismului și a „marii finanțe”, adică dușmanii cei mai naturali ai radicalilor stângii?

V.C.: Din tristele experiențe ale trecutului nu doar politicienii nu reușesc să tragă învățăminte, dar și intelectualii. Așa a fost întotdeauna. Adeziunea și pactul rușinos cu fascismul și comunismul al elitelor culturale europene (Heidegger, Carl Schmitt, Pierre Drieu la Rochelle, Céline, Ezra Pound pentru naziști/fasciști, grupul lui Nae Ionescu în România pentru Garda de Fier, ori Sartre, Aragon, Brecht, Neruda... – pentru comuniști). Stângismul din universitățile americane și din presa *mainstream* e binecunoscut, e o tendință dominantă de zeci de ani, de când s-au introdus – în cadrul politicilor codurilor de limbaj – interzicerea folosirii unor cuvinte ofensatoare, obscene („fucking bitch”), ori rasiste („fat-ass nigger”). A culminat cu radicalizarea politicii corecte, cu exagerările absurde pe care le cunoaștem și care ne stupefiază. Pe de altă parte, mișcarea antirasistă, provocată de moartea lui George Floyd, a fost susținută la început de aproape 60% dintre americani.

Dacă astăzi asistăm la o competiție care caută – spasmodic, violent – nu doar o variantă sau alta a democrației americane, ci chiar atinge fundamentele societății americane, de vină sunt și cele două partide politice – democrat și republican – care dau tonul în SUA. Ce au devenit aceste partide? Au degradat, au abdicat de la valorile lor. Democrații au lunecat (uneori) spre un stângism radical – vezi Bernie Sanders, cu idei socialiste radicale, de neimaginat și nerealiste în America. Faptul că democrații susțin necritic – pentru a obține voturi – mișcarea *BLM* se poate întoarce împotriva lor.

Pe de altă parte Partidul Republican, care a ajuns să-l propună/susțină pe Trump pentru un al doilea mandat. Sunt de un cinism greu de suportat – adică, noi știm că Trump este un dezastru, dar îl susținem, pentru că prin demagogia și radicalismul lui îl poate învinge pe candidatul democrat. În competiția/lupta aceasta pentru putere dintre democrați și republicani s-a uitat de America. Nu le pasă ce se poate întâmpla în America prin ideile și politicile pe care le susțin, ce incendii sociale și rasiale pot aprinde. Iar businessul – privații, corporațiile – încearcă să speculeze, să se poziționeze profitabil, fără pierderi, în această conjunctură. Acum e bine să susții *BLM*. Dacă *t-shirt*-urile cu Che Guevara se vând bine, au succes printre tinerii din mișcările anti-globaliste (cât pe ce să uităm de ei!), de ce nu le-am fabrica? Dacă o „revoluție culturală” antirasistă îți poate aduce profituri grase, de ce n-ar fi bună, de ce nu i-am finanța pe liderii ei, care să ne promoveze interesele de afaceri?...

E același „duh al mulțimii”, Adrian, același vertij al patimilor, străbătând secolele, pe care cei cu influență, putere și bani încearcă să-l capteze, să-l orienteze în folos propriu. În mulțime individualitatea se dizolvă, oricât de educată și inteligentă ar fi o persoană. Se produce

o „omogenizare mentală”, dispar diferențele, semnele distinctive. Nu există oameni deștepți, raționali, realiști în mulțime, ci doar infuzorii, particule de praf purtate de curent spre o gură de evacuare.

A.C.: De regulă, cei îndoctrinați sunt și negaționiști, cu alte cuvinte, au tendința de a nega faptele ce le contrazic „adevărul”, considerat de ei drept unul absolut. Și dacă acest negaționism putea fi justificat întru câtva în primele decenii ale războiului rece, când ceea ce se știa despre „imperiile răului” era greu de verificat și de supus unui examen critic, atunci azi, în epoca internetului și a accesului nelimitat la surse, dar mai ales după falimentul totalitarismelor, dezinteresul deliberat al intelectualilor față de istoria factuală nu mai are nicio scuză. Iar istoria se repetă, nemiloasă ca întotdeauna: intelectualii cheamă din nou la intoleranță și practici totalitare în numele unui prezent echitabil și a unui viitor luminos, făcând abstracție de eșecurile din trecut și de istoria, plină de dramatism, a „premergătorilor” lor de acum o sută sau de acum cincizeci de ani. Ce îl atrage, dragă Vitalie, pe acest fluture nocturn și tragic, intelectualul, spre flacăra devoratoare a unei puteri dogmatice, neîngăduitoare, nivelatoare, persecutante? Ce îl face să aprindă el însuși focul în care riscă să-și piardă identitatea, menirea și, uneori, chiar viața?

V.C.: Adrian, există, a existat întotdeauna o fascinație a intelectualilor față de constructe teoretice – e teritoriul lor, nu-i așa? – față de Utopie, față de „cetatea ideală”, a ordinii perfecte, fără decalaje și irregularități, cu o guvernare meritocratică dar și ereditară, „de drept divin”. Tot ei, intelectualii, sau „clericii”, în limbajul lui Julian Benda, s-au pus și în slujba unor centre de putere, a unor principii, regi, împărați, dictatori, duci, führeri, secretari generali – personaje care încarnau omul capabil să le materializeze schemele doctrinare și ideologice. Au susținut cu scrisul, cu talentul lor, cauze deloc inocente, au militat uneori, exterminator, împotriva semenilor lor. „Logocrație”, „ideocrație”, cum numește Czesław Miłosz în *Gândirea captivă* regimurile care pun temei pe retorică, pe discursul ce tinde să disloce realitatea, regimuri servite cu sârg de „oamenii cărții” (cum le-ar spune un alt polonez, o poloneză, *Olga Tokarczuk*, mai aproape de noi). Intelectualii au văzut în acești conducători ai regimurilor autocrate și autoritare încarnarea puterii pe care și-o doreau pentru ei, mânăți de un uriaș orgoliu, de imensa vanitate a omului superior, cel care știe mai bine decât semenii lui calea cea justă și, bineînțeles, sunt „chemați” să le-o arate. Această ispită le este consubstanțială intelectualilor, derivă chiar din natura preocupărilor lor – filozofia, teologia, literatura, istoriografia, psihologia, psihanaliza etc. –, nu e apanajul muncitorului care dă cu lopata sau lucrează la strung. Iar pentru a te ocupa de cărți, de scris, ai nevoie, nu-i așa?, de o anumită tihnă și bunăstare materială. Și dacă se poate de mai puțină suferință. Cine a trecut prin suferință, cine a cunoscut calvarul arestărilor, închisorilor, gulagului, lagărelor de exterminare nu va mai fi la fel. Va fi mai sensibil, mai empatic față de alte ființe, pentru că va fi cunoscut în profunzime condiția umană...

Așa îmi explic tentația dogmatică și intoleranța care domină în unele medii intelectuale din Vest – puterea, dorința de putere, de privilegii și lux, și evident, drogul fantasmelor ideologice, hrânite de vanitate, din care, sigur, trezirea va fi dureroasă și prețul prea scump. Dar sunt intelectuali și intelectuali. Mă simt foarte apropiat, ca spirit de *Gombrowicz* (al *treilea polonez!*), cu sfida-re „zeilor tribului”, cu disprețul lui pentru orice fel de înfeudare patriotică și cauză colectivă ce consideră individul o unealtă, un accesoriu, o funcție, nu ca pe centrul axial al vieții.

Hai să-ți mai dau un polonez (al patrulea!): Adam Michnik, care este pentru mine, cu mintea sa strălucitoare, detașată, calmă, fundamental democratică, un ghid excelent în apele tulburi ale tranziției europene din postcomunism. De multe ori caut și citesc articolele lui Michnik pe un subiect sau altul. E bine să avem aceste repere – sunt și alții autori/intelectuali care trebuie urmăriți, citiți – pentru a înțelege mai bine timpurile pe care le trăim.

Foto de N. RĂILEANU

MUNCA

de NICHITA DANILOV

ESEU

la rostul său într-un univers din ce în ce mai străin de el.

Marx, după opinia lui Marius Oprea, a comis o gravă eroare atunci când și-a imaginat o societate fără clase, dar nu și una în care munca să nu constituie un element determinant pentru evoluția umană. În societățile arhaice munca avea un caracter inițiativ. Atunci, spune istoricul, „omul trăia mirajul descoperirii fructelor oferite de natură și valoarea mistică a meșteșugurilor prelucrării silexului și mai apoi a arderii vaselor de lut și al obținerii bronzului și fierului”, „ocupații alese” care au adus la crearea unor mituri. Când munca și-a pierdut haloul său de mister, ea a devenit ceea ce este acum: o povară, un blestem.

Revoluția industrială nu a dus la diminuarea timpului pe care omul l-a sacrificat muncii. Prin gradul ei mecanic, repetitiv, aceasta a devenit și mai împovărătoare pentru el. Epoca globalizării, prin forma sa de organizare suprastatală a muncii, îl face pe om să devină un simplu angrenaj al noilor tehnologii. Scopul marilor invenții a fost de a-i oferi omului cât mai mult timp pentru sine însuși. Acest lucru nu s-a întâmplat însă niciodată. Goana după bani l-a depozat pe om de timpul său liber. Angrenajul social a fost făcut astfel încât omul să devină sclavul muncii sale. Ce se va întâmpla însă când într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat munca va deveni un simplu obiect de muzeu? Cum va arăta chipul și trupul omului fără muncă? Și ce se va întâmpla cu mâinile lui? Cu creierul și conștiința sa? Conform concepției clasice marxiste, renunțând la muncă, omul ar trebui să revină în stadiul de primat.

Desigur, de o primată specială, a cărei existență va fi strâns legată de computer. Poate că nu întâmplător uragutanii zilelor noastre sunt fascinați de *iPhone*. Le plac în special imaginile din junglă, dar și scenele porno. E fascinant să-i vezi cum butonează cățarați în copci și cum scot strigăte de satisfacție la fiecare imagine nouă accesată pe *iPhone*.

Dar ce se va întâmpla cu statul? Va deveni și statul un simplu obiect de muzeu în epoca robotizării? Oricum, în prezent, statul, după opinia unor futurologi, nu reușește să se adapteze cerințelor noii societăți. Într-un viitor incert, el ar putea fi înlocuit de bancomat sau computer.

Oricum, în epoca globalizării și cea a post-globalizării, societatea umană va trebui să facă față unei alte încercări legate de competiția dintre inteligența naturală și cea artificială. Partea cea mai tristă, scrie regizorul Bogdan Mihăilescu în cadrul aceleiași dezbateri, e că „diferența dintre om și robot tinde să se estompeze pe de o parte prin perfecționarea roboților androizi, care aproape nu mai pot fi deosebiți de oameni nici cu testul Turing sau Voigth-Kampf, iar pe de altă parte de ființele umane care ajung să fie robotizate (a se citit dezumanizate) până a nu mai putea fi deosebite de un automat”.

Mai pe scurt, asistăm la o epocă în care roboții aspiră la condiția umană, în timp ce omul și umanitatea sunt pe cale de-a deveni doar simple componente ale unui angrenaj social hiperinformatizat.

În acest sens, depersonalizarea comunicării e un semnal de alarmă la care ar trebui să medităm.

de subzistență necesar al celor asupriți. Aceasta și-a găsit cea mai deplină realizare în modul de producție capitalist, dominant în prezent în Europa de Vest”. Aceasta spune Engels.

Să vedem însă cum e percepută munca azi.

Revista „Neuma” (v. nr. 1-2, ianuarie-februarie 2018) a organizat o dezbatere pe marginea acestui subiect. Răspunsurile participanților sunt surprinzătoare chiar și pentru cei inițiați. Iată, de pildă, ce ne spune istoricul Marius Oprea în articolul său intitulat *Munca – o fantomă care bântuie lumea*, cu trimitere la Marx: „La întrebarea implicită privind viitorul muncii, răspunsul nu poate fi decât unul singur: munca nu are niciun viitor”. Asta nu înseamnă, precizează istoricul, că ea va muri prea curând. Apariția coronavirusului și măsurile luate la nivel global ne arată, printre altele, că opinia lui Marius Oprea conține o mare parte din adevăr. S-ar putea ca odată cu robotizarea masivă munca umană să intre într-o altă etapă a istoriei sale. Odată ce roboții vor putea executa orice fel de comenzi și, la rândul lor, vor putea da comenzi și lua decizii, atunci munca omului nu-și va mai găsi obiect. Și ce va face omul dacă nu va mai munci? Se va distra. Sau va medita

„un cimitir în care grupurile de cunoscuți ai unui decedat se adună să-și îngroape mortul lor, neresemțind tristețea sau măcar curiozitatea pentru alți decedați”, proaspăt înhumați în parcelele vecine. La fel se întâmplă și cu dialogul în rețelele de socializare. Și acolo are loc câte un prohod. În cadrul facebook-ului cele mai apreciate evenimente sunt onomasticele. Dar ele, prin mulțimea de buchete și coroane virtuale, cum spune Horia Gârbea, postate în căsuțele sărbătoritorilor, ne aduc aminte de prohodurile și lansările de carte.

Dar mijloacele cibernetice și explozia informațională nu subminează doar comunicările și relațiile sociale, ci afectează temelia civilizației umane: munca.

În articolul *Rolul muncii în procesul de transformare a maimuței în om*, dând glas teoriilor darwiniste, Engels ne spune că munca l-a creat pe om, explicând pe larg și cum a evoluat acest proces. Un rol important l-a jucat aici, după opinia lui Engels, mersul vertical, altul – transformarea mâinilor în instrumente de lucru. „Numai prin muncă, prin adaptarea la operații mereu noi, prin transmiterea ereditară a formei deosebite pe care au dobândit-o astfel mușchii, tendoanele, iar în intervale de timp mai îndelungate și oasele, precum și prin folosirea mereu repetată a acestor perfecționări moștenite la îndeletniciri noi, tot mai complicate, mâna omului a putut atinge acel înalt grad de desăvârșire care i-a permis să creeze asemenea minuni ca tablourile lui Rafael, statuile lui Thorvaldsen sau muzica lui Paganini.”

Mâna, continuă Engels, în virtutea legii corelației creșterii promulgate de Darwin, a modelat nu numai corpul și creierul uman, ci a dus și la apariția limbajului, a corzilor vocale, dar și a conștiinței. Procesul muncii a avut ca efect crearea ierarhiilor sociale, a legilor și statului. (Interesant de văzut de ce munca n-a dus și la evoluția termitelor sau a albinelor, ci doar la împărțirea strictă pe caste. La întrebarea aceasta n-au dat un răspuns prea limpede nici Darwin și nici clasicii marxismului.)

În viziunea lor, motorul progresului îl constituie exploatarea: „Toate formele de producție mai înalte au dus însă la o împărțire a populației în diferite clase și, implicit, la antagonismul dintre cele dominante și cele asuprite; prin aceasta interesul clasei dominante a devenit elementul motor al producției, în măsura în care aceasta nu se limita la minimul

EVENIMENT EDITORIAL

**NICOLAE RĂILEANU
MIHAI ȘTEFAN POIATĂ
SCRIITORII CÂND NU SCRIU...
EDITURA ARC, 2020**

MEDALION

Foto de N. RĂILEANU

ROZARIUL
POETILOR
ROMÂNI

de EM. GALAICU-PĂUN

Rozariul poezilor români, pre limba autorului Niemandrose (1963), și el plecat nu doar din România, în decembrie 1948, ci și din limba română, în care și-a scris primele versuri, și în care debuta ca poet de... limbă germană printr-o traducere semnată de Petre Solomon, *Tangoul morții*, în „Contemporanul”, din 2 mai 1947 – această antologie realizată de Christian W. Schenk, *ROSARIEN: Rumaenische Gegenwartslyrik*, Dionysos, 2020. El însuși poet de limbă germană originar din România, face ceea ce adevărații scriitori o fac dintotdeauna când pleacă în lume – își ia „Acasa” cu el, sub o formă sau alta. De data aceasta, tălmăcindu-i în germană pe nu mai puțin de 56 de poeți români contemporani, din toate generațiile, aparținând mai multor „școli”, unii de notorietate națională & europeană, alții mai puțin cunoscuți: Angela Baci, Marcela Benea, Ana Blandiana, Virgil Botnaru, Leo Butnaru, Magda Cârneci, Marius Chelaru, Dumitru Chioaru, Teo Chiriac, Aura Christi, Daniel Corbu, Adi Cristi, Ion Cristofor, Evelynne Maria Croitoru, Theodor Damian, Ioana Diaconescu, Gellu Dorian, Radu Florescu, Emilian Galaicu-Păun, Horia Gârbea, Vasile Gârneț, Marin Gherman, Ion Hadârcă, Vasile Igna, Adrian Lesenciuc, Ileana Mălăncioiu, Emilian Marcu, Emilia Poenaru Moldovan, Irina Nechit, Niculina Oprea, Florentin Palaghia, Nicolae Panaite, Petruț Pârvescu, Mircea Petean, Mircea M. Pop, Ioan Es. Pop, Paulina Popa, Spiridon Popescu, Radmila Popovici, Vitalie Răileanu, Vasile Romanciuc, Nicolae Sava, Cassian Maria Spiridon, Valeriu Stancu, Liviu Ioan Stoiciu, Arcadie Suceveanu, Vasile Tărățeanu, Laurențiu-Ciprian Tudor, Vasile Tudor, Andrei Țurcanu, Doina Uricariu, Lucian Vasiliu, Dumitru Velea, Varujan Vosganian, George Vulturescu, Ilie T. Zegrea. Cum ar veni, poezia română „la zi” – de la A (Ana Blandiana & Angela Baci) la Z (Ilie T. Zegrea), cu poeți din România (majoritatea), din Republica Moldova (18 nume), din Cernăuți (3 nume) și diaspora (n-am mai stat să-i număr).

Cum se cuvine în cazul unor asemenea culegeri de poezie, antologatorul face și o ochire retrospectivă asupra poeziei românești per ansamblu, într-un studiu întins pe șapte pagini, astfel încât publicul german să afle numele unor poeți ce-au marcat literele române, de la marii clasici Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, la scriitorii secolului XX, c-o fi vorba de „sămănătoriștii” George Coșbuc, Alexandru Vlahuța sau Octavian Goga, sau de marii interbelici Lucian Blaga, George Bacovia, Tudor Arghezi, Ion Barbu, fără a uita de avangardiști, unii de notorietate mondială (Tristan Tzara, Ilarie Voronca). Un ultim „desant compact” de nume îl formează Nichita Stănescu, Ștefan Aug. Doinaș, A.E. Baconsky, Gellu Naum, Ana Blandiana, Ion Gheorghe, Ileana Mălăncioiu,

pe final fiind citat și numele basarabeianului Grigore Vieru. Totodată, mă bucur că se face trimitere, în ultimul alineat, la trei reviste de mare tradiție și care contează enorm în peisajul cultural românesc, „Convorbiri literare”, „Vatra” și „Familia”, semn cert că antologatorul a urmărit îndeaproape mișcarea literelor din țara sa de origine. (Din păcate, nu vorbesc germana, pentru a reda, în câteva cuvinte, liniile de forță ale postfeței lui Christian W. Schenk – îl voi ruga însă să mi-o traducă, motiv de a reveni la prezenta antologia pentru o nouă lectură, mai aplicată.)

Nu există antologie care să mulțumească pe toată lumea – sigur, are suficiente lipsuri și aceasta (sub forma unor absențe notorii, pe de-o parte; pe de-alta, două-trei nume prezente în carte chiar nu-mi spun nimic, dar asta ține deja de-o lipsă a mea, mea culpa!); ceea ce-i însă de apreciat este efortul de a pune cap la cap texte, biografii de creație & aprecieri critice pentru a da un tablou veridic și cât mai atractiv ale unei poezii care merită descoperită – de unde și frecvența sporită cu care apar, în anii din urmă, tot felul de antologii cu poeți români traduși în engleză, franceză, neerlandeză, suedeză, cehă, slovacă etc.

Nu în ultimul rând, mă gândesc la simbolul trandafirului în poezia germană a secolului XX, de la Rainer Maria Rilke la Paul Celan – cum se va prinde oare măceșul românesc pre limba acestor mari poeți?!

**CHRISTIAN W. SCHENK
ROSARIEN (ROZARIU)
RUMÄNISCHE GEGENWARTSLYRIK
(POEZIE ROMÂNEASCĂ DE AZI)
BOPPARD AM RHEIN
DIONYSOS VERLAG, 2020**

09 > **VITALIE CIOBANU:
„NU CRED ÎNTR-UN
ĂNGAJAMENT POLITIC
SINCER ȘI ALTRUIST
PE TERMEN LUNG
ÎN CAZUL UNUI
SCRIITOR...”**

A.C.: Chiar dacă tendința generală, mai ales în SUA, este spre sprijinirea necondiționată a mișcărilor „revizioniste”, mai sunt intelectuali, în special, din elitele artistice și științifice, care încearcă să se opună noului val de îndoctrinare, vânătorii de vrăjitoare, linșărilor mediatice și intimidării personale. De exemplu, cei aproape o sută (de fapt, 155) de scriitori și savanți de vază care au semnat o scrisoare în *Harper’s Magazine* unde au denunțat cenzura și restrângerea libertății de exprimare în presă. Partea interesantă e că unii dintre ei, dacă nu chiar majoritatea, au sprijinit și chiar promovat, acum ceva timp în urmă, ideologia care, iată, azi a și născut monstrul intoleranței. De exemplu, Noam Chomsky, care le-a spus întotdeauna studenților săi că SUA e un stat imperial și un regim cvasifascist, și care pare sincer uimit acum că acești foști studenți par absolut convinși că rasismul și discriminarea sunt fenomene sistemice în țara lor, cu totul asemănătoare fascismului sau apartheidului istoric, teoriilor și practicilor criminale ale acestora. Ne mai putem aștepta oare după aceasta la consecvență și responsabilitate din partea celor care își asumă misiunea de a cultiva și de a-i călăuzi pe oameni pe făgașul ideilor? Aceasta să fie oare soarta dintotdeauna a intelectualului și gânditorului care își schimbă catedra pe o tribună, care își părăsește biblioteca pentru o baricadă? E angajamentul politic vicios prin însuși natura lui și e oare absolut necesar ca intelectualul să ajungă în cătușele unui regim dictatorial ca să își asume cu adevărat și pe deplin consecințele discursului, ale ideilor și îndemnurilor sale?

V.C.: Angajările pătimașe, fanatice, obnubilante, pentru o idee, o ideologie, și „dezangajările înțelepte”, „trezirile de după”, nu vor dispărea printre intelectuali. Fenomenul e cunoscut, amplu și nuanțat comentat, dar e mereu repetabil, fiecare timp își cere statuile și himerele sale. Fiecare epocă plătește un tribut pe acest teren al înregimentărilor și al jertfirilor. Eu am citit cu interes scrisoarea din *Harper’s Magazine* (publicată la 7 iulie 2020 și semnată de 155 de personalități intelectuale) și, recunosc, cu bucurie – mi s-au confirmat niște așteptări. Știam, speram ca marii intelectuali ai lumii, o parte din ei, ar fi trebuit să se pronunțe și în această problemă... N-am fost niciodată un admirator al lui Noam Chomsky, dar găsesc în lista semnatarilor acestei scrisori și nume de scriitori și intelectuali pe care îi respect: Martin Amis, Margaret Atwood, Jeffrey Eugenides, Andrew Solomon, Salman Rushdie, Garry Kasparov, Anne Applebaum. Mai apoi, textul acestei scrisori a avut rezonanță și în mediul cultural european – au semnat și 80 de intelectuali francezi, au semnat și mulți scriitori de limbă spaniolă, între ei și Mario Vargas Llosa. Acest manifest, care e un semnal de alarmă – după cum sună și titlul: „O scrisoare despre dreptate și despre dezbaterea deschisă” – e important pentru că vine din nucleul intelectual al Americii democratice și umaniste. E greu să judeci ce se întâmplă într-o lume complexă cum e America, cel mai bine e să dai prioritate opiniilor avizate care provin chiar din State. Nimeni nu poate interzice unui intelectual să se implice, să creadă – cu moderație sau cu fanatism – în idei. Să adere la o ideologie. Așa a fost întotdeauna și așa va fi. Noi știm însă că implicarea în politică îl distruge pe un scriitor, îl anulează, s-a văzut și în România, și în Basarabia, după 1990, pentru că lupta pentru putere, partizanatul, militantisul partinic... toate acestea exclud principiile universale de care se conduce un intelectual, un artist, un creator. Omoară „totalitatea” în numele parțialității, asasinează complexitatea vieții – materia de lucru a scriitorului – prin simplificarea brutală a opțiunilor, anulează profunzimea existenței în numele unei realități plebiscitate. Nu cred într-un angajament politic sincer și altruist pe termen lung în cazul unui scriitor care ține la independența sa, la spiritul critic, la statutul său de gânditor în cetate și de creator de valori culturale, imperisabile (aceasta e credința lui). Noi, în Est, suntem vaccinați împotriva acestor ispite și tot avem derapaje cu duiumul printre intelectuali. Cei din Occident, care sunt obișnuiți cu libertatea și pesemne li s-a urât cu ea, sunt mai vulnerabili. Poate e just versul unui poet optzecist basarabeian: *orice om are nevoie de răul pe care și-l poate face singur*. De dorit ar fi să-l experimenteze pe cont propriu, să se abțină să-i ferească și pe alții cu revelațiile lui. Însă în lumea interconectată de azi, mi-e teamă că acest lucru e imposibil.

A.C.: Îți mulțumesc pentru interviu!

FOILE HĂULUI

de NICOLAE LEAHU

POEZIE

NICOLAE LEAHU S-A NĂSCUT LA 20 IULIE 1963 ÎN SATUL BĂDICU MOLDOVENESC, CAHUL. A ABSOLVIT FACULTATEA DE FILOLOGIE A INSTITUTULUI PEDAGOGIC „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI (1985), LUÂNDU-ȘI DOCTORATUL LA UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI (2000). DIN 1995 PÂNĂ ÎN 2012 ESTE REDACTORUL-ȘEF AL REVISTEI LITERARE „SEMN” (DROCHIA-BĂLȚI). ÎN PREZENT, ȘEF AL CATEDREI DE LITERATURA ROMÂNĂ ȘI UNIVERSALĂ ȘI DIRECTOR AL ȘCOLII DOCTORALE FILOLOGIE DIN CADRUL UNIVERSITĂȚII DE STAT „ALECU RUSSO”.

VOLUME DE POEZIE PUBLICATE: „MIȘCARE BROWNIANĂ” (CHIȘINĂU, HYPERION, 1993; PREMIUL DE DEBUT AL UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA), „PERSONAJUL DIN POEZIE” (CHIȘINĂU, CARTIER, 1997; PREMIUL USM), „NENUMITUL” (IAȘI, 2008, FUNDAȚIA CULTURALĂ „POEZIA”; PREMIUL FILIALEI CHIȘINĂU A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA), „ALUNGAREA MUZELOR DIN CETATE” (CHIȘINĂU, CARTIER, 2011; PREMIUL USM); „CRONOGRAFUL DE LA BĂLȚIBURG” (IAȘI, JUNIMEA, 2019).

ESEURI: „POEZIA GENERAȚIEI ‘80” (CHIȘINĂU, CARTIER, 2000, 2015); „EROTOKRITIKON. FĂT-FRUMOS, FIUL PIXULUI” (IAȘI, TIMPUL, 2001, PREMIUL USM; CHIȘINĂU, CARTIER, 2010), „COMEDIA CUMANĂ ȘI VODEVILUL PECENEG” (IAȘI, TIMPUL, 2008).

ANTOLOGII DE AUTOR: „AIA” (CHIȘINĂU, CARTIER, 2010), „POEME” (IAȘI, TIPO MOLDOVA, 2011), „AUTORUL, PERSONAJUL ȘI EROINELE” (CHIȘINĂU, ARC, 2013).

EDIȚII: „LITERATURA ROMÂNĂ DIN BASARABIA. SECOLUL XX. POEZIE” (CHIȘINĂU, ȘTIINȚA-ARC, 2004), „GHEORGHE VODĂ, LA CAPĂTUL VEDERII” (CHIȘINĂU, ARC, 2014), „ANTOLOGIA POEZIEI ROMÂNEȘTI CU FORMĂ FIXĂ” (ÎN COLABORARE CU RAISA LEAHU; CHIȘINĂU, ȘTIINȚA, 2015), „ALEXANDRU MACEDONSKI. SPRE MEKA...” (CHIȘINĂU, CARTIER, 2016), „ANTOLOGIA POEZIEI EROTICE ROMÂNEȘTI” (ÎN COLABORARE CU RAISA LEAHU; CHIȘINĂU, ȘTIINȚA, 2017).

RIRIA	celor ZECE FEMEI- literat(e)	română și universală), arunc vreo privire, globală și-artistică, și înspre cea de... Lingvistică.
Lui Alexandru Cistelecan, dar și lui M.V.C. Știm noi de ce.	și că	
Carevasăzică, după o idee borgesiană, Riria, o poetă de mult pristăvită (răpăusată), mai creează, mai luminează, mai excelează, ieșind, din când în când, heideggerian, din ascundere, din locul în care însăși Ființa burează. Astfel mai creează, mai luminează, mai excelează. Da-da, așa mai scrie, Riria, cu a Cititorului minte (cuvinte-puf, cuvinte-pământuf, păpădii de cuvinte), caligrafiază, dactilografiază, mai și rimează, atâta doar că nemică nu publică pentru Cetitoarele (cu joben și smartfon) din ploieșteana republică. Îi este suficient, Ririei, că figurează în topul	despre ea se scrie, se scrie: cu pasiune, cu măiestrie. E-adevărat: cu-o pasiune și măiestrie ironice. Dar, mai bine e, oare, să viețuiești, implozând, sub umbrele sau umbreluțele conice? Așa zic și eu și Vă îmbrățișez cu bunecuvântări epistolice. P.S. Cât mai așteptăm ca Dădun să-și conducă – aiurea – parada, vreun soțialist, pesedist, brexitist ar putea să-i dezlege, rețelei, șarada.	Răspund, ornamentând un urcior de Corund, pe care îl voi folosi în continuare la expedițiile de hidroamelorare a florei din a Literelor Facultate și a facultăților din academica noastră Comunitate: Da-da, Dada – bată-m-ar Fasta! –, improvizând de toate (ca homo-orkestra) o fac și pe asta: lansez ocheade balistice și chiorășuri melioristice, scrutez trecuturi cabalistice și vizualizez viitorimi umanistice, profețesc prăbușiri putinist(ic)e, tricotez cu ochii tichiuțe artistice și, așa cum îmi sugerează datele firii, la Florii văruiesc ficușii și trandafirii. În pauze, cât îmi trag răsuflarea, înapoi, să rimeze mai bine suflarea, stimulez privirea-mi să decoleze către orizonturi Lingvistice, pre-lingvistice, ba acroșez și de cele para-lingvistice, căutând tot felul de pretexte eufemistice pentru a da o raită prin Domeniile Voroavei, rămase (atenție!) cam fără pază cât mizerabilul ăsta covidian înaintează și-naintează, semănând pretutindeni spaimă și groază. Dar, dincolo de tristețea care mă înfioară și de neliniștea care mă (și ne) înconjoară,

la Lingvistică, totuși, e liniște și pace.
Oricât ai sta în fața ușii, ea tace,
solemn,
c-un fel de recalcitrantă de lemn
sfânt,
înrădăcinat în aerul fremătând.

Am însă date (pe undeva confidențiale,
pe altundeva, ce să mai ascundem,
din sfera tehnologiilor informaționale)
că de la vorbire la scriere e drum lung
și, cu toată modestia celorlalți, ajung
unde trebuie numai cei care fac ce fac
(demult!) și, în general, nu tac.
De pildă, eu,
ca să luăm exemplul cel mai la-ndemână,
stau acum (nu spun unde, pentru suspans)
cam într-o rână,
și scriu, dar de vorbit nu vorbesc,
pentru ca n-am voie să gospodăresc
vorbind. Ce-s Cezar? Ia sunt și eu
un mototol de hârtie,
aș spune chiar că nu fără anumită hâtrie,
care a călcat și prin tot felul de străchini
și farfurii decorative,
unele mai volapiukiste,
altele mai esperantiste.

Scurt, că ruinăm Patria cu scris-cititul
cât țăranul afânează, pragmatic, vorbitul!
Am știre că Domnul Profesor (și celelalte)
lucrează la (cifrez!) un tratat
mihăilenizant-tübingenizant
și-ar vrea să dea lovitura la anul viitor,
dacă, dacă adună auctori de viță în ajutor);

Adela, bucurescenizată, face selfiuri
în biblioteci serioase, ceea ce mie
îmi miroase prea bine a interes pentru poezie;

Viorica, sârmana, e pe trei fronturi
(iar eu o îndemn să mai deschidă unul,
doctoral, că, știi cum e...) Vin blumfelzii
ăștia mai noi și ...Quo vadis?
Cred că mai și traduce latini de-ai ei,
dar nu spune încă nemică.
Ori e superstițioasă, ori îi e frică
de prea numeroșii concurenți.
Și-ar mai fi ceva, vezi și tu,
a început să împrumute de la mine
tot felul de cărți GRELE
(cifrez: să nu se subînțeleagă
dacă e sau nu e cu ghilimele).

Dar... Pa!
Am un mesaj.
Se vede că trandafirul
mi-a mai trimis o poză.
Mă rog, îmbobocește...

CELEI MAI

În orice zi, ca de 3 Mai

I

Ieșeam de la primul examen de admitere la bălțeană
(singura adevărată, de Litere!, acum și onlainică)
FACULTATE
mai emoționați decât de la cel(e) de maturitate
și Ea, Cea Mai, sprintenă,
carteziană trestie (în zefir legănată)
sau,
cu puțin,
o mai mare păpușă,
îndreptându-se, grăbită, spre (a 340-a!) ușă
își uitase bluza roz
(ușor împăturită, dar neîncheiată),
pe a băncii, academică, spată.

Părăsea sala penultima,
eu pusesem punct ultimul;

scrisesem, ambii, Compunerea:
ultimatumul
LIMBII NOASTRE
pentru Ultima Thule.

Luai, atunci, bluza de pe spetează
și, întinzând-întinzând o rază,
cum ai desface,
în mirata mirare ciclopică,
o undiță telescopică,
am strigat, disper(s)at, cu un glas de
goarnă dintr-o rurală fanfară:
„Domnișoară Domnișoară!”
S-a întors (o, ce privire căprio,
ondulată, chiar creață!),
s-a întors, deci,
odată cu întreaga mea,
filologică, generație,
zâmbind
(mie sau... bluzei?)
cu o nevinovăție măreață.

De-aici se și trag toate celelalte,
ce mai!
Și-acum, peste atâtea milenii,
îi scriu și îi scriu tot ei,
Celei Mai,
de toate zilele
și de 3 Mai

II

A fost apoi o seară
de iarnă îndoită cu vară
și de trandafiri orientali înțepată,
lujeri lungi îmi creșteau din pori
cum din lemn izvorăsc viori
și cântecul acela de sirenă
în a catargelor ureche uitată.

Au mai fost apoi pași de doi,
urme în tină și urme pe zăpadă,
lecții de stilistică (franceză),
nodurile din nodul care nu se deznoadă
și niște cărți de astrologie
care urcau și coborau scările,
provocând cutremure,
formând munții lexicali
și adâncind mările.

În cele din urmă, s-a instalat și liniștea verde,
zilele începură să se topească în noapte,
iar nopțile învățară să se dizolve în zile;
se-amestecară Crăciunul, Pintilie Călătorul,
Ovidenia, Probajnele,
Dragobetele și Sfântul Vasile
și veni și clipa când lucrurile
pădură definitiv așezate,
pentru că ea, Cea Mai, le îmblânzise,
cu orfica-i mână,
pe toate.

De-aici se și trag toate celelalte,
ce mai!
Și-acum, peste atâtea milenii,
îi scriu și îi scriu tot ei,
Celei Mai,
de toate zilele
și de 3 Mai.

III

Nu mai narez (rost nu are)
cât sunt de privilegiat.
Și-alintat.
Ar fi un abuz, un exces,
o formă de discriminare
încă necunoscută și, vreo
verlainean-kramskoiană Necunoscută
drochiană
m-ar putea penaliza
la fel cum psihanaliza

o citește, demonic, pe Mona Lisa,
găsindu-i surâsul prea deșirat.
Nu mai narez cât sunt de privilegiat.
(Și încarantinat.) Și-alintat.

De-aici se și trag toate celelalte,
ce mai!
Și-acum, peste atâtea milenii,
îi scriu și îi scriu tot ei,
Celei Mai,
de toate zilele
și de 3 Mai.

FOILE HĂULUI

*Pentru Ion Mureșan, Radu Vancu,
dar și „unora”, vorba scrisă a lui Mateevici*

Vai de dâșii, vai săracii noștri nebăutori,
CUM MAI AȘTEAPTĂ EI O VORBĂ BUNĂ,
când merg la servicii ca niște iepe-sirepe
șfichiute cu biciul; duduind pe trotuare
în tenișii sau pantofii lor scâlciați;
gonind zi și noapte pe biciclete și motorete
ca să-și livreze pizze-le sau pițipoancele;
trăgând sfori, articole de lege și ordonanțe;
scriind, calculând sau cadelnițând
pe unde-și țin draciiăștia postmoderni
anticanonicele lor conclavuri!

Vai, sârmanii, vai sârmanii noștri critici,
cum își mai cară ei spre casă singurătatea în torbă
și nimeni nu le scapă nici țigara în ciorbă,
când noi, aburcați deja în cerul al nouălea
de ultima stopkă
(un fel de cornet cu vorbe de uuh!),
tăifăsuim cu ierarhii plaiurilor
și cu mironosițele coclaurilor,
cu dictatorii, ghensecii și prinții,
cu îngerii cei dubios de duioși și cu sfinții,
care ne spun cât de mult ne iubesc
și cu mătuřița ne sfeștănesc
din cap și până-n picioare:
nici umbră de vrajbă
să nu rămână între noi,
nici miros de licoare!

Vai, sârmanii, vai de săracii de neștiutori,
cum nu-i învață nimeni ce-i de făcut,
când se lasă amurgul și drumul spre casă-i
ca tras cu rigla, măsurat și televizat
și orice stângeală-i penalizabilă
conjugal, chiar dacă *gurile hăului digital*
s-au și deschis cu toatele –
boaitele! –
iar în tenebrele-acelea rozalii, purpurii
crizimea fruptului și-a și expus
nestingherita lui rumeneală!

Vai de dâșii, vai de dâșii, nefericiții
noștri cititori, cum nu au ei încă o bibliografie
perfectă a poeziei, încât stau și azi în fața atâtor
dulcinele și dulcinei, agramate și gramatei,
păscând smocuri de buchii și cuvente
sau snopind bisisicile punctuației;
cum mai ronțăie ei frustrări și idealuri,
rumegând adevărul brașoavelor
și baliverne adevărate;
cum se mai îndoapă ei cu gloria cenușarilor
și lacrimile cenușăreselor,
despicând capete de balauri și atlânți,
de cariatide și gorgone de ipsos;
cum mai tocesc ei ghiduri de slăbit
și sfaturi de doi bani din măreața căruță
în care se plimbă, cotcodăcită,
celebra punguță!

Vai de ei, vai de ei!...

DOCUFICȚIUNI

VISUL LUI ANDRII PANTĂRU*

de DINU MIHAIL

Doi prieteni, ambii cu acces la metafizică, au ieșit de la Casa Presei și chiar în momentul acesta se îndreaptă spre terasa Uniunii Scriitorilor, unde uneori se bea vin în trei culori: roșu, galben și albastru. Unul dintre ei, nu demult convertit la ocultism, îi povestește celuilalt, pe un ton conspirativ, un vis proaspăt intrat în colecția sa de surprize cu valoare de unicat. Vorba lui curge domol, cum se prelinge ploaia pe bostani (cerem mii de suze: dovleci, tot un turcism pur-puruț).

...Deci, precum îți spuneam, șoferul ambulanței și medicul de gardă s-au întors noaptea, pe la ora două, dintr-o nouă cursă prin oraș. Așteptau alte apeluri telefonice, unul mai disperat decât altul. Între timp, șoferul prinse a răsfoi o revistă bogat ilustrată, iar discipolul lui Hipocrat a pus capul pe masă și nici nu a băgat de seamă cum l-a tras de mânecă somnul... La un moment dat, în sala de așteptare intră o femeie și îi spune răspicat, deși vădit alarmată, că pe strada cutare, blocul cutare, în apartamentul cutare se chinuie în ghearele morții o fată de cinci ani... Atât. După care femeia se retrage și închide precipitat ușa...

Smuls din somn, medicul de gardă îl întreabă oarecum agitat pe șoferul care nu mai prididea cu răsfoitul: „N-a fost nimeni aici cât eu am ațipit?” „Nimeni.” „Chiar nimeni?!” „Absolut nimeni, fii pe pace.” „Atunci să știi – zice el derutat – că adineaori am avut un vis foarte ciudat.” Și îi povestește colegului de serviciu visul. „De necrezut... Ce-ar fi să ne repezim până acolo, măcar și din curiozitate.”

Fără să stea mult pe gânduri, au luat trusa și... tiva, băietee! Găsesc strada cu pricina, se ridică la etaj, apasă pe butonul soneriei de la apartamentul indicat de femeie, așteaptă puțin și... le deschide ușa un bărbat. „Ați chemat Salvarea?” „Nu, de unde ați mai luat-o și pe asta, glumiți?” „Dar aveți o fetiță de cinci ani?” „Da, doarme alături de camera mea.” „Aș vrea s-o văd”, zise nerăbdător medicul. Când au ajuns în camera indicată, acolo într-adevăr se zbătea în convulsii un boboc de fată, fiica omului care le-a deschis ușa...

„Asta-i tot?” întreabă într-un fel dezamăgit condrumetul. Ba nu, ascultă mai departe... După ce i-au acordat fetei primul ajutor medical, în casă neliniștea a devenit și mai mare. Medicul nu-și găsea locul, parcă era făcut din arcuri. „Dacă zici că nu dumneata, atunci poate consoarta dumitale a chemat ambulanța”... „Cum s-o cheme, dacă ea a murit, sârmana, acum un an și ceva!” Încordarea a ajuns la culme, medicul plimbându-se fără de istov prin

cameră. Deodată, își fixează privirea asupra unei fotografii-portret, înrămată frumos, și întreabă cu vocea tăiată: „Aceasta e soția dumneavoastră?!” Răspunsul e afirmativ. „Păi, anume aceasta e femeia care cu vreo jumătate de oră în urmă m-a trimis aici ca să preîntâmpin o nenorocire”, abia mai putu să îngaiame medicul...

În toamna anului 1944, autoritățile sovietice au mobilizat pe frontul de vest zeci de costeșteni, cu vârstele cuprinse între 19 (contingentul 1925) și 45 de ani. Câți anume, nimeni nu a cercetat arhivele. Se știe că 48 dintre ei, ale căror nume sunt gravate pe o placă de granit instalată în fața Liceului Teoretic „Silvian Lucaci”, n-au mai apucat să deschidă vreodată poarta casei părintești. După trei luni de pregătire militară în orașul Borisoglebsk, regiunea Reazan, au fost trimiși pe frontul din Polonia. Aproape toți costeștenii au nimerit în același regiment: Luca Sârbu, Gheorghe Bujniță, Nicolae Dichiu, Grigore Jigaranu, Ion Panțăru, Fiodor Mihail, Grigore Briceag, Gheorghe al lui Ilie Panțăru, Ion Bujniță, Vasile Bârsanu, Gheorghe Gorcea, Andrei Panțăru, Toader Frumusachi, Vasile Benea și încă mulți alții. Deseori se întâlneau, discutau, își spuneau păsul unul altuia. Mult înseamnă să ai pe cineva cunoscut alături de tine la vreme de cumpănă. În asemenea momente, vorba lungă și așezată acționează asupra ta ca mierea pusă pe rană. Iar la război, unde primejdia cea mare te pândește de după fiecă colț, unde

animalul numit foame îți dă târcoale la tot pasul, funcționează legea *lutului întrupat*: absolut nimeni nu vrea să moară! E cel mai obsedant, cel mai absorbant, cel mai devastator gând: – De ce eu? De ce anume eu am nimerit în pălălaia focului? Cum să fac ca să scap viu de aici?

Prin părțile noastre, totul a fost, este și va fi, probabil, scump. Doar omul rămâne ieftin. Dar mai ales pe timp de calamitate naturală, de război... Omul e ca un pumn de călți, ca un șumuiag de paie, tocmai bun de astupat vreo crăpătură, vreo borbă în vreun zid. „Du-te și execută, grijană mă-tii!” Într-o astfel de situație, minimele bariere morale și culturale cad, sunt sfărâmate ușor și atunci intră în scenă, în toată statura ei tentaculară, bestia umană care nu vrea, în niciun chip, să piară de foame, de apă sau de foc. În general, moldovenii sunt ascultători. Paradoxal e că, fiind docili, sunt greu de condus de unul de-al lor – nu pot stabili cine dintre ei e mai deștept, ca să merite sceptrul de șef. Asta nu înseamnă că uneori, seara, costeștenii mei nu discutau între ei ce-i de făcut. Diferite păreri se încrucișau producând mii de scânteii.

De la un timp, Andrii Panțăru (născut în 1924) prinse a le spune tot mai des că există o singură cale de scăpare din acest pârjol: fuga. Dezertarea. Au plimbat ei prin cap această idee mai multe zile și săptămâni, pentru ca, într-un final, să-și formuleze fiecare în parte un răspuns: „Nu fug. Aici m-au adus, aici rămân până la capăt, fie ce-o fi. Și-apoi unde să fugim? Rușii sunt

putere serioasă: până la urmă, tot au să ne prindă, chiar de ne-am ascunde și în gaură de șarpe. Și atunci va fi și mai rău. Iar din sat, din Costești, ne vor lua ca din oală. Căci în altă parte unde ne putem duce, n-avem neamuri pe la Ierusalim?”.

Totuși, într-o noapte Andrii Panțăru și Toader Frumusachi au fugit.

Alertă de gradul întâi pe toată divizia. Cercetări, interogatorii, căutări ș.a.m.d. Peste vreo trei-patru zile, dezertorii au fost prinși, pe lângă Cernăuți. Coborau la vale ca cei trei ciobănei din balada *Miorița*, de astă dată fără turme de miei, numai cu griji și teamă după ei... Ca pedeapsă și drept învățătură pentru ceilalți, imediat au fost trimiși pe linia întâi a focului, în componența unui batalion disciplinar. *IIImpaφōam*, un cuvânt care-l lua cu fiori de gheață de oricine.

Toader Frumusachi s-a întors de la război fără de un picior, iar Andrii Panțăru nu s-a ales măcar cu vreo zgârietură. Era teafăr la cap și nevătămat la trup. Și iute în toate, ca șpiga, de parcă în fiecare zi consuma, la micul dejun, câte un „bumb” de energizante.

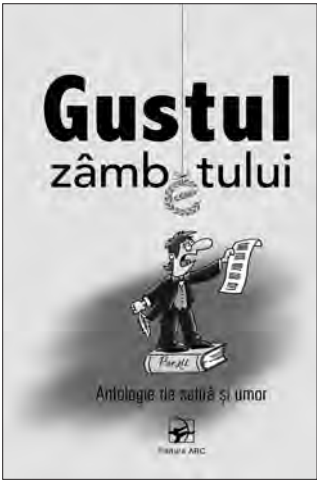
Trecuseră vreo 20 de ani de la terminarea războiului. Ghea’ Andrii lucra la unul dintre grajdurile de cai ale colhozului din localitate. Într-o zi, a venit, de dimineată, la grajd împreună cu soția sa, Vasâlca. Omul care ieșea din schimbul de noapte îl întreabă: „De ce ai luat-o cu tine și pe Vasâlca, de ce-o trivojaști și pe dânsa, mai ales că azi e Lăsatul săcului, zi de sărbătoare?” La care Andrii Panțăru îi răspunde: „Apăi, măi Fiodor, am avut un vis noaptea asta. Se făcea că eu eram la fundul unei gropi adânci de vreo cinci metri și lată de vreo douăzeci. Aram, în cerc, cu un plug tras de doi cai... Tot mă învăteam și nu mai terminam de arat... Asta parcă m-a pus pe gânduri... Și am luat-o pe nevastă-mea cu mine, ca să am, mai știi, un sprijin la te miri ce poticneală”.

Omul cu întrebarea a plecat, iar Andrii și Vasâlca au rămas în grajd și au stat acolo până pe după-masă. Pe la ora trei, îi zice soției sale: „Du-te, femeie, acasă, și pregătește masa de sărbătoare, că amuș te ajung și eu din urmă. Parcă m-a ferit azi Domnul de cumpene...”

Să fi fost ora cinci, cinci și jumătate când Andrii Panțăru mai avea de făcut câțiva metri până la casa lui, care se afla între gospodăriile lui Simion Goncearov și Ștefan Bocancea. Taman atunci, peste drum, mai la vale, un măhălean de-al său, Vanea lui Patrache Gorcea, instala, împreună cu alți consăteni, o antenă de televizor. Căci ce era omul de pe ecranul televizorului? Era omul de pe țeavă, de pe stâlp. Cu cât antena e cocoțată mai sus (3; 5; 7 metri!), cu atât imaginea e mai bună, cu atât prinzi mai multe posturi. Așa era pe atunci, cu primele televizoare, „Rekord”, în sat. Fără să stea mult pe gânduri, sare de ici și Andrii Panțăru, apucă de-o sârmă de stabilizare să ajute și el la verticalizarea antenei. Numai că, la un moment dat, țeava se dezzechilibrează și se prăbușește peste firele de curent electric din preajmă, iar ghea’ Andrii cade mort sub țipetele de groază ale celor prezenți. De pe urma electrocutării, fața lui devenise neagră ca pământul reavăn, proaspăt arat, spunea mai târziu un martor ocular.

*** Din volumul *Descrierea Moldovei (mele)*, în curs de apariție.**

NOI APARIȚII | EDITURA ARC

ION DIVIZA, GHEORGHE POSTOLACHE, VICTOR PROHIN
GUSTUL ZÂMBETULUI
ANTOLOGIE DE SATIRĂ ȘI UMR

„Epigramiada basarabeană a impus autori notabili, încadrați organic în mișcarea epigramatică general românească, deținători și de premii prestigioase, dotați și cu o cunoaștere profesională a mecanismului statutar clasic al epigramei (concentrare maximă, de «săgeată» sau de «strănut», cum s-a spus la figurat; stabilirea exactă a țintei și a miezului problemei care presupune atitudinea subiectivă interiorizată, conform lui Hegel; contrastul comic dintre cuvânt și sens, dintre aparență și esență, dintre valoare și nonvaloare etc., poanta cu efectul ei de surpriză și de atac violent, desființator, folosirea jocurilor de limbaj). Antologia de față vine să confirme adevărul apodictic, știut de la cei vechi, de cei din Evul Mediu, de moderni și postmoderni, că soluția de supraviețuire a spiritului, apăsător de problemele spinoase ale existenței, este mântuirea prin râs.”

ACAD. MIHAI CIMPOI

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE SUBAPRECIERE*

de VAL BUTNARU

Într-un interviu, o pictoriță, personaj central din romanul *Ochi de piscică*, de Margaret Atwood, este întrebată de o reporteră: „Vă simțiți subapreciată?” Fără a sta prea mult pe gânduri, ea răspunde: „Orice pictor se simte subapreciat!”

Un răspuns similar l-ar oferi, fără îndoială, orice creator, în special, un scriitor. Întrebarea, formulată în felul acesta, este cât se poate de vicleană și conține o sugestie otrăvitoare, o formulă perfidă de linguşeală, un început de răspuns așteptat de cel care îl interoghează pe bietul artist: „Toată lumea cunoaște că valoarea dumneavoastră literară este mare, mult mai mare decât o estimează criticii și cititorii. Cum îndurați această nedreptate?”

Orice creator, în special un scriitor, este dependent de aprecierile care i se dau muncii lui. Și cu asta nu ai ce face. Astea sunt datele problemei. Muncind în singurătate deplină, alegând o penitență benevolă în schimbul unor laude efemere, deseori ipocrite, scriitorul pretinde minimă decență în aprecierea operei sale. Pe de altă parte, creatorii nu dețin exclusivitatea în domeniul despre care vorbim, trăsătura aceasta de caracter fiind proprie aproape tuturor oamenilor. Nu așteaptă laude un mecanic auto pentru dexteritatea cu care a înlăturat, calitativ, o pană de motor? Nu-și dorește o gospodină, din toată inima, ca oșpeții să-i aprecieze bucatele, iar când aude exclamațiile urcate amețitor, sus de tot, în sferele superlativului, nu se topește de plăcere mai abitir ca un autor al celui mai răsunător bestseller? De dragul adevărului, trebuie să recunoaștem că o bucătăreasă nu-și va smulge părul din cap de disperare dacă vreun nesimțit va neglija tradiția și nu va formula tradiționalele laude, chiar dacă uneori mâncarea se va dovedi a fi mai puțin gustoasă. Exact ca și în cazul romanelor.

Când vine vorba de acest subiect, al subaprecierii, îmi aduc aminte de *Meseria de scriitor* a lui Haruki Murakami, unde celebrul nipon se destăinuie, la un moment dat, cât de puțin l-a interesat premiul pentru debut pe care nu l-a luat cândva, în tinerețe. Atât de puțin îl interesa și atât de puțin îl interesează acum, încât vorbește despre asta pe îndelete, pe vreo două pagini, ca să ne convingă, o dată și pentru totdeauna, că acest premiu chiar nu l-a interesat niciodată. Dar absolut deloc! Și asta o spune scriitorul care a încasat toate premiile posibile! (În afară de cel care, iată, pare a fi tot mai puțin probabil.)

În *Frumoasele străine*, Mircea Cărtărescu își amintește un episod când, fiind

la Paris, grupul de scriitori români a fost invitat la o emisiune în direct la Europa Liberă. Fiindcă MC nu vorbea fluent franceza (probabil că acesta a fost mai degrabă un pretext inventat de organizatorii întâlnirii, chiar dacă MC, într-adevăr, se exprima mai greu în limba lui Baudelaire), el s-a dovedit a fi singurul trecut pe necarosabil, spunându-i-se să aștepte pe coridor. Ei bine, crezând că, de fapt, este ignorat din cauza lipsei de talent, o obsesie de-a lui mai veche, urmează câteva pagini sublime în care MC descrie cum suferă amorul propriu, cum îl devorează demonii subaprecierii, cum urlă orgoliul rănit, cum sufletul îi este sfărțec de *bampirii* vanității. Pe tot întinsul acelor pagini ale plângerii de ins subapreciat, MC își aduce aminte de alte cazuri numeroase când (așa i s-a părut lui) s-a procedat în aceeași manieră în raport cu ilustra sa persoană, când a fost umilit, oropsit, obidit, ignorat etc. Recunosc, n-am mai citit pagini scrise cu atâta sinceritate și chiar seninătate despre păcatul propriei vanități, al orgoliului nemăsurat și al acestei dorințe jenante, jalnice, în fond, de a fi recunoscut și lăudat de orice anonim. (Sper că n-a trișat înșirând aceste mărturisiri și mai sper că a fost sincer, cu toate că un gând perfid îmi spune că a trișat, totuși...)

Urcând ceva mai sus pe scara valorică, vom fi nevoiți să constatăm cu o oarecare surprindere că și clasicii erau devorați de aceiași demoni. În eseu său *GLORIA, GLORIA, PARȘIVĂ MUIERE*, Eugen Lungu citează din *Jurnalul* lui Tolstoi: „Sunt un fariseu, dar nu pentru faptele pe care mi le impută ei... Ci pentru faptul că, afirmând că trăiesc în fața lui Dumnezeu, pentru

bine, fiindcă binele e bine, trăiesc din gloria lumească, mi-am mântit în așa hal sufletul cu gloria lumească, încât nu pot ajunge la Dumnezeu. Citesc ziare și reviste căutându-mi numele, ascult o convorbire și aștept când va veni vorba despre mine. Într-atât mi-am murdărit sufletul, că nu pot ajunge la Dumnezeu, la viața binelui întru bine”.

Tot acolo, Eugen Lungu face referire la un scriitor, un cunoscut de-al său, care, pe timpuri, aștepta la porțile tipografiei apariția ziarului în care urma să fie publicat un articol despre neprețuita lui operă. Nimic nou sub soare: aceleași patimi, aproape ca la Tolstoi.

Propunându-mi să scriu aceste note, mi-am dat seama că există două exemple demne de luat în seamă, care, ce-i drept, sunt situate la polurile opuse, extreme, ale subiectului pus în discuție. Primul se referă la cazul lui Romain Gary, cel care a hotărât să le joace festa criticilor parizieni și, păcălindu-i, a luat de două ori Premiul Goncourt, lucru interzis și stipulat expres în statutul Academiei. Gary a luat primul premiu în 1956 pentru *Rădăcinile cerului* și, fiindcă știa că nu mai are nicio șansă la al doilea premiu, a început să semneze cu pseudonimul Emile Ajar și în 1975 a fost distins cu al doilea Goncourt, pentru romanul *Ai toată viața înainte*. Ei bine, tocmai asta mă interesează: ce motive l-au făcut pe evreul lituanian stabilit la Paris să recurgă la înșelăciune? Ce a fost la mijloc: un orgoliu nemăsurat? Un complex al subaprecierii? O ranchiună de mahala? O meschină dorință de răzbunare?

Urmează ironia tragică a sortii: subterfugiu i-a jucat festa lui însuși, minciuna l-a terorizat tot restul vieții, gluma pe

care le-a făcut-o criticilor parizieni s-a răzbunat și s-a întors împotriva lui. El a suferit enorm din cauza lui Ajar, care se bucura de o popularitate mai mare decât Gary. (Unii exegeți presupun că aceasta ar fi una dintre explicațiile sinuciderii lui.)

Al doilea exemplu este J.D. Salinger care, știe toată lumea, după succesul năucitor al romanului *De veghe în lanul de secară*, hotărăște să se retragă la căsuța lui din Cornish, pierdută prin pădurile din New Hampshire și să scrie fără să mai publice nimic. El zicea că îl interesează scrisul ca un act al scrisului propriu-zis, ca artă în sine, și nu agitația care se declanșează în jurul scrisului când apar cărțile noi. Presupun că pentru mulți scriitori din toată lumea acest lucru rămâne de neconceput. Cum altfel? Dar răsfoitul febril al ziarelor de dimineață? Dar așteptatul la porțile tipografiei? Dar aranjamentele obscure cu criticii în speranța unor recenzii favorabile? Și pe urmă, de ce să nu jinduiesti două premii Pulitzer? Ce rău este în a aspira la două *Book of the year*?

În cele din urmă, întrebarea este simplă: ce a înțeles Salinger și nu au înțeles ceilalți scriitori? Cum de a avut el puterea să înțeleagă așa ceva? Și încă ceva: aș vrea să știu cum ar fi răspuns el la întrebarea: „Vă simțiți subapreciat?”

Nu cred că există vreun remediu contra acestei boli. Nu cred că un scriitor poate fi convins că nimeni nu complo-tează împotriva lui, că nimeni nu e pornit să-i subestimeze opera și să smulgă și să rupă în bucăți mici paginile din *Istoria literaturii* în care figurează numele lui. Singura posibilitate de a evita coșmarul unei presupuse conjurații mondiale este să nu aștepti reacții, vorbe de laudă și recenzii favorabile la romanul recent apărut, ci, dimpotrivă, să începi să scrii imediat altul. Apoi, altul. Și încă unul. Fără să te cramponezi de precedentă operă genială. Lucrul la o povestire nouă sau la un următor roman te ajută să uiți cât de mare și cât de talentat ești. Dar, ca mecanismul să funcționeze, există o condiție obligatorie – să nu te oprești niciodată. Sună cam patetic, dramatic, poate, sau de-a dreptul tragic acest *niciodată*, dar asta este ordinea implacabilă a lucrurilor.

E adevărat însă și altceva: nu se știe dacă nu cumva acest mecanism divin, dacă această mașinuță miraculoasă nu se va defecta tocmai în momentul în care un reporter îți va solicita un interviu și-ți va pune sacramentală întrebare: „Maestre, nu vă simțiți subapreciat?”

FOTOGRAME | NICOLAE RĂILEANU

Gheorghe Vrabie, „tatăl leului moldovenesc”, într-o discuție cu Ion Druță. 1987

BISERICA ȘI RELIGIA CRESTINA ÎN BASARABIA ANILOR 1918-1940 (II)

de NICOLAE ENCIU

PAGINI DE ISTORIE

După preluarea puterii de stat de către partidul bolșevicilor în Rusia, legăturile cu Biserica Ortodoxă Rusă s-au întrerupt, practic, cu desăvârșire. Ultimul ierarh rus de la Chișinău, Atanasie Gribanovschi, a părăsit Basarabia la 3 mai 1918, plecând la Moscova¹⁸. Acolo l-a convins pe noul patriarh Tihon să emită o „gramotă”, cu data de 1 iunie 1918, prin care îl autoriza să convoace „un sobor bisericesc local” la Chișinău, care să se pronunțe asupra situației Bisericii din Basarabia în noua conjunctură politică. Patriarhul respingea ideea ieșirii Bisericii din Basarabia de sub jurisdicția Bisericii Ruse, chiar dacă la 27 martie 1918 Sfatul Țării proclamase unirea Basarabiei cu România.

În acea situație, la 14 iunie 1918, Sfântul Sinod, întrunit la Iași, a numit ca „loctiitor de arhiepiscop” la Chișinău, pe episcopul Nicodim Munteanu de la Huși (1864-1948), viitorul patriarh al României. Noul numit, cu studii la Academia duhovnicească din Kiev (abs. 1895), cunosător al limbii ruse și al vieții bisericești din Rusia, a luat primele măsuri în vederea integrării Bisericii basarabene în viața Bisericii din România.

La 1/14 septembrie 1918, s-a hotărât desființarea tuturor organelor administrative vechi din Arhiepiscopia Chișinăului: Sfatul eparhial, Consiliul școlar bisericesc, Administrația economică. În locul lor s-a creat Administrația centrală eparhială a Arhiepiscopiei Chișinăului, precum și Consiliul superior eparhial. S-a procedat la o nouă organizare a centrului eparhial, la introducerea limbii române în administrația bisericească, în multe biserici și în Seminarul teologic din Chișinău – la care au fost numiți profesori români, în frunte cu arhimandritul Visarion Puiu –, la înlocuirea unor egumeni ruși și ucraineni de la mănăstiri. Nicodim Munteanu a activat la Chișinău până la 31 decembrie 1919, când s-a reîntors la eparhia sa¹⁹.

În primii ani postbelici, numărul bisericilor ortodoxe din Basarabia era între 1.100 și 1.200, existând și 22 de mănăstiri, 87 de biserici străine și 207 sinagogi²⁰.

Numărul bisericilor parohiale din Basarabia în anul 1924²¹:

Eparhia Chișinău – 419 biserici;
Eparhia Hotin – 407 biserici;
Eparhia Cetatea Albă-Ismail – 258 biserici;
Total – 1 084.

Așa cum ideea „naționalizării” bisericii lua amploare ca o reacție la dependența de Biserica Rusă, concretizată în slujbe și

cărți de cult slavonești, pe măsura conștientizării apartenenței la spațiul de cultură și civilizație românească atât în rândul clericilor basarabeni, cât și în cel al credincioșilor, s-a simțit tot mai mult nevoia readucerii Bisericii din Basarabia sub oblăduirea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Căci, așa cum menționa Arhiepiscopul și Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen, în una din adresările sale către locuitorii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, invocând cuvintele din Sfânta Scriptură: „nimic nu e mai bun sau mai frumos, decât a vieții frații împreună” (Psalm, 132 I)²²; respectiv, „să uităm nemulțumirile personale, interesele ce ne despart pe unii de alții și învrăjlesc pe unul asupra altuia, ci toți în aceste vremuri mari să fim uniți într-un suflet și cu dragoste uniți către alții”²³.

Printre acțiunile de consolidare a bisericii ortodoxe basarabene, un loc deosebit l-a avut crearea, în 1923, a două eparhii noi: a Cetății Albe și Ismailului cu reședința la Ismail și a Hotinului, cu reședința la Bălți. Respectiva reformă s-a realizat prin legea din 8 martie 1923, în urma căreia au luat ființă, prin defalcarea de la mitropolia Chișinăului, episcopiiile sufragane de la Cetatea Albă – Ismail și de la Hotin – Bălți, iar pentru satisfacerea cerințelor pastorale sporite s-au creat numeroase parohii noi la sate și orașe, fiind înzestrate toate – noi și vechi – cu loturi sau sesii obținute pe urma reformei agrare. Salarizarea clericului și a personalului bisericesc a trecut de la eparhii în seama statului, iar pentru pregătirea temeinică a slujitorilor altarului, Seminarul Teologic din Chișinău a fost transformat într-o Facultate de Teologie²⁴.

La 8 iulie 1923, în cadrul ședinței solemne a Congresului Extraordinar Eparhial din Chișinău, reprezentanții clerici și mireni din cele trei eparhii din Basarabia, au adoptat o hotărâre cerând Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române înființarea Mitropoliei Basarabiei²⁵. Congresul cerea să fie recunoscut „că scaunul arhipăstoresc din Chișinău este pentru întreaga Basarabie ca Mitropolie sub denumirea de «Mitropolia Basarabiei» – a Moldovei dintre Prut și Nistru”²⁶.

Actul de la Chișinău a fost examinat de către Comisiunea de organizare unitară a Bisericii Române și, după discutarea raportului ei în problema dată, prin hotărârea sa din 15 noiembrie 1923, Sf. Sinod a susținut cererea de ridicare a Arhiepiscopiei Chișinăului la treapta de mitropolie. În rangul de mitropolit al Basarabiei, începând cu

25 iunie 1927, Sf. Sinod l-a confirmat pe arhiepiscopul Chișinăului, Gurie Grosu (1877-1943). Aflându-se în fruntea Mitropoliei Basarabiei (1928-1936), Gurie Grosu (cu numele de botez Gheorghe) a desfășurat o amplă activitate cărturărească și editorială²⁷.

Constituind reflexul credințelor intime ale individului, cultul a fost declarat liber de către Constituția României din 28 martie 1923, cu condiția ca el să nu aducă atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale statului²⁸. Conform art. 22 din Constituție, „Biserica ortodoxă română fiind religia marei majorități a românilor este Biserica dominantă în Statul român; iar cea greco-catolică are întâietate față de celelalte culte”. Datorită acestui fapt, cultul ortodox și cel greco-catolic (unit) se mai numeau, între cele două războaie mondiale, și culte naționale, spre deosebire de celelalte culte, care se numeau culte minoritare. Reproducem mai jos câteva articole din Constituția României din 1923 (Titlul II, Despre drepturile românilor), care se referă la libertatea conștiinței cetățenilor²⁹.

„Art. 5. – Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi. (...)

Art. 7. – Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita. (...)

Art. 22. – Libertatea conștiinței este absolută. Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale statului.

Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt biserici românești.

Biserica ortodoxă română fiind religia marei majorități a românilor este biserică dominantă în statul român; iar cea greco-catolică are întâietatea față de celelalte culte.

Biserica ortodoxă română este și rămâne neatârnată de orice chiriarchie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor.

În tot regatul României, Biserica creștină ortodoxă va avea o organizație unitară cu participarea tuturor elementelor ei constitutive: clerici și mireni.

O lege specială va statornici principile fundamentale ale acestei organizații

unitare, precum și modalitatea după care Biserica își va reglementa, conduce și administra, prin organele sale proprii și sub controlul statului, chestiunile sale religioase, culturale, fundamentale și epistropoesti.

Chestiunile spirituale și canonice ale Bisericii ortodoxe române se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală.

Mitropoliții și episcopii Bisericii ortodoxe române se vor alege potrivit unei singure legi speciale.

Raporturile dintre diferitele culte și stat se vor stabili prin lege”.

În continuare, respectându-se întru totul individualitatea și drepturile Bisericii din Basarabia, prin adoptarea Legii și Statutului de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române, votată de Corpurile legiuitoare la 24 martie 1925, în Senat, și la 3 aprilie același an în Camera Deputaților, Biserica Ortodoxă Română a fost organizată din punct de vedere canonic-administrativ în cinci Mitropolii, cuprinzând inclusiv Mitropolia Basarabiei, cu două eparhii: Arhiepiscopia Chișinăului și Episcopia Cetății Albe – Ismail³⁰. În 1928 a fost înființată Mitropolia Basarabiei, în cadrul căreia au fost incluse 3 eparhii: Arhiepiscopia Chișinăului, Episcopia Cetatea Albă – Ismail, Eparhia Hotin – Bălți³¹.

Așadar, existentă *de jure* din 1925, Mitropolia Basarabiei a devenit realitate din 1928, când arhiepiscopul Chișinăului, Gurie Grosu, a fost ridicat la rangul de mitropolit. Tot din 1928, din 12 aprilie, a funcționat și Legea pentru regimul general al cultelor³², primul document oficial după adoptarea Constituției României din 28 martie 1923, care a dat o organizare unitară Bisericii Ortodoxe, stabilindu-se că, pe lângă biserica ortodoxă, în cadrul statului român mai existau următoarele culte: a) cultul greco-catolic (unit); b) cultul catolic (de rit latin, grec-rutean și armean); c) cultul reformat (calvin); d) cultul evanghelic-luteran; e) cultul unitarian; f) cultul armean-gregorian; g) cultul mozaic (cu diferitele sale rituri) și h) cultul mahomedan (art. 21). În afara de cele specificate în Legea din 1928, alte culte noi mai puteau fi recunoscute de stat, „dacă confesiunea de credință și principiile lor religioase morale nu vor fi potrivnice ordinii publice, bunelor moravuri și legilor țării și dacă sistemul lor de organizare, conducere și administrare va fi în conformitate cu dispozițiunile legii de față” (art. 22). Garantând tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune,

întrucât exercițiul lor nu afecta ordinea publică, bunele moravuri și legile sale de organizare, Statul își asuma asupra tuturor cultelor dreptul de supraveghere și control, exercitat prin intermediul Ministerului Cultelor (art. 25).

Prima lege unitară de funcționare a Bisericii Ortodoxe din România întregită proclama inclusiv dreptul de participare al laicilor la reglementarea, conducerea și administrarea chestiunilor bisericești, cu excepția celor dogmatice și spirituale. Principiul autonomiei, înscris în acel act juridic, a fost aplicat apoi la toate cultele istorice din România, așa cum era înscris în Legea pentru regimul general al cultelor din 1928 (art. 12). Autonomia cultelor istorice implica trei mari categorii de atribuții și drepturi: 1) organizațiile cultelor erau prin lege persoane juridice, fără capacitatea însă de a dobândi și a conserva bunuri mobile sau imobile; 2) cultele își puteau crea, administra și controla atât instituții culturale, cât și instituții speciale, necesare formării propriului cler; 3) cultele aveau dreptul să-și nominalizeze atât șefii, cât și personalul bisericilor³³.

De rând cu principiul autonomiei și celui de control al statului, Legea cultelor din 1928 a introdus și un al treilea principiu, respectiv cel al egalității de tratament pentru toate cultele, care nu contravenea articolului 22 din Constituția anului 1923, conform căruia Biserica Ortodoxă era considerată dominantă, iar Biserica Greco-Catolică avea drept de prioritate asupra celorlalte culte. În cazul Bisericii Ortodoxe, era vorba nu de un conținut juridic, ci doar de o distincție pur onorifică, aceea de a celebra serviciile divine cu ocazia anumitor sărbători naționale, dat fiind faptul că ortodoxia era credința imensei majorități românești. Regimul cultelor din România nu a recunoscut nici o biserică drept oficială, în concepția sa statul fiind, mai degrabă, interconfesional, poziționându-se la distanță de toate confesiunile pe care trebuia să le trateze în egală măsură³⁴.

O neașteptată controversă, cu implicații neprevăzute la momentul adoptării respectivei decizii, a fost așa-numita problemă a calendarului îndreptat.

Încă din 1 aprilie 1919, prin decretul-lege Nr. 1053 pentru adoptarea calendarului gregorian, s-a decis ca „ziua de 1 aprilie 1919 devine 14 aprilie 1919”³⁵. În octombrie 1924, Biserica Ortodoxă Română a adoptat oficial stilul nou, astfel încât 1 octombrie 1924 a devenit 14 octombrie 1924³⁶.

Problema trecerii la noul calendar bisericesc s-a discutat la Adunarea Arhiepiscopiei Chișinăului, la sesiunea extraordinară din decembrie 1925. Din partea Guvernului la Adunare a fost prezent ministrul Basarabiei, Ion Inculeț, care a atras atenția unor membri ai Sf. Sinod și arhiepiscopului Gurie, că modificarea calendarului era legată de mari dificultăți, deoarece poporul din Basarabia considera că prin acea măsură îi era pusă în joc credința. În hotărârea adoptată s-a menționat situația complicată din cadrul bisericii basarabene relativ la introducerea noului calendar și, în legătură cu acest fapt, Adunarea Eparhială a solicitat autorităților superioare bisericești „să îngăduie poporului credincios din Basarabia să rămână cu calendarul vechi până se va rezolva definitiv chestiunea despre îndreptarea calendarului într-un viitor sinod Ecumenic”³⁷.

Acceptată doar parțial și cu mari reticente de către populația Basarabiei, reforma calendarului a eșuat iremediabil în 1926, când guvernul prezidat de Alexandru Averescu, din rațiuni pur electorale, a aprobat prăznuirea Paștelui iarăși pe stil vechi³⁸. În consecință, s-a creat o situație paradoxală, când Paștele a fost sărbătorit în 1926 de două ori, respectiv, „credincioșii au crezut că atât conducătorii Statului, cât și ai Bisericii, își bat joc de sărbătorile creștine și, de la această dată, nu numai că n-au încercat să treacă la noua reformă, dar chiar și cei care trecuseră s-au lepădat de ea”³⁹.

După acea dată, așa cum observase Sergiu Roșca într-un studiu privind problema calendarului îndreptat în satul Nișcani, „aproape nimeni nu s-a mai gândit să treacă la noul calendar”⁴⁰, majoritatea covârșitoare a credincioșilor sărbătorind în continuare după calendarul iulian.

Conform datelor recensământului populației din 29 decembrie 1930, populația Basarabiei avea următoarea structură confesională (după medii întrunite)⁴¹:

Ortodoxă – 2 509 048 (87,6%);
Greco-catolică – 983 (<0,1%);
Romano-catolică – 13 507 (0,5%);
Reformată, calvină – 727 (<0,1%);
Evangelică, luterană – 74 870 (2,6%);
Unitariană – 23 (<0,1%);
Armeno-gregoriană – 1 236 (<0,1%);
Armeno-catolică – 81 (<0,1%);
Lipovană – 31 344 (1,1%);
Adventistă – 1 927 (<0,1%);
Baptistă – 18 861 (0,7%);
Mozaică – 206 958 (7,2%);
Mahomedană – 148 (<0,1%);
Alte religii și secte – 3 036 (0,1%);
Fără religie, liber cugetători – 676 (<0,1%);
Nedeclarată – 977 (<0,1%);
Total – 2 864 402 (100%).

Se constată că absoluta majoritate a populației României interbelice (13 108 227 locuitori sau 72,6% din total) era de religie ortodoxă, în timp ce nici una din celelalte religii naționale nu depășea procentul de 8%. În Basarabia, populația de religie ortodoxă deținea o pondere chiar mai mare față de ansamblul populației României (87,6% sau 2 509 048 de locuitori).

În România interbelică, cele mai importante culte (religii) au fost: cultul ortodox, cultul greco-catolic (unit), cultul catolic de rit latin (greco-rutean și armean), cultul reformat (calvin), cultul evanghelic luteran, cultul unitarian, cultul armeano-gregorian, cultul mozaic (cu diferitele sale rituri) și cultul mahomedan. În Legea votată la 31 mai 1928, precum și în Codul penal „Carol II” din 28 martie 1936 – privind regimul general al Cultelor – pe lângă cultele nominalizate mai existau și asociații religioase sau secte. Însă Biserica Ortodoxă Română era biserica dominantă în stat, după care, ca importanță, urma cea Greco-Catolică (Unită), ambele numindu-se culte naționale, în timp ce celelalte culte, împreună cu sectele, erau considerate culte minoritare⁴².

Conform recensământului din 1930, credincioșii greco-catolici constituiau 7,9% din populația României interbelice, cu 1 725 de biserici și 75 de protoierei. După anul 1918 și încheierea Concordatului cu Vaticanul la 10 mai 1928, Biserica greco-catolică a fost considerată Biserică Națională,

având următoarea structură: o Mitropolie la Blaj, intitulată Mitropolia Alba Iulia și a Făgărașului, cu patru episcopii – a Oradei Mari, a Lugojului, a Gherlei și a Maramureșului, cu sediul la Baia Mare. Acest cult, de rând cu dogmele ortodoxiei, a adoptat și unele dogme romano-catolice, cum ar fi: a) Papa de la Roma este considerat capul întregii Biserici creștine; b) Între iad și rai mai există un loc numit purgatoriu, unde sălășluiesc sufletele până la a doua venire a Mântuitorului; c) Sfânta Taină a Euharistiei se face cu pâine nedospită (azimă) și d) Duhul Sfânt purcede și de la Fiul (*Filioque*)⁴³.

NOTE:

18. Mircea Păcurariu, *Basarabia: aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Editura Basilica, București, 2012, p. 186.
19. Ibidem, p. 186-187.
20. I. Teodorescu, *Basarabia*, în „Buletinul statistic al României”, seria IV, vol. XIV, nr. 1, 1919, p. 47.
21. *Anuarul statistic al României*. 1924, Tipografia Curții Regale, București, 1925, p. 254.
22. „Monitorul Oficial”, nr. 236, 17/30 ianuarie 1919, p. 4602.
23. Ibidem, p. 4602-4603.
24. Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1991, p. 308.
25. Gheorghe Palade, L. Chicu, *Biserica din Basarabia în anii 1918-1940*, în „Cugetul”, nr. 1-2, 1995, p. 73-74.
26. Ibidem, p. 74.
27. *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea. Dicționar / alcăt.: Gheorghe Bobăună, Lidia Troianowski*, Editura Civitas, Chișinău, 2007, p. 140-141.
28. „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie 1923, p. 13315-13335.
29. Ibidem.
30. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Coordinator: Ioan Scurtu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003, p. 266.

31. Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 188; *Cartea noastră. Alcătuată și redactată de un Comitet*. Editată de societatea culturală „Cartea noastră”, sub președinția d-lui Emanoil Catelly, prefectul județului Bălți, 1936, p. 7-48, 248-254.
32. „Monitorul Oficial”, nr. 89, 22 aprilie 1928; C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi și regulamente*. Vol. XV-XVI (1926-1929), Librăria „Universala” Alcalay & Co., București, 1930, p. 1039-1045.
33. Florin Ioan Gatea, *Rolul și locul Bisericii Greco-Catolice în viața politică a României (1918-1948)*. Teză de doctor în istorie, Chișinău, 2013, p. 56.
34. Ibidem.
35. C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi uzuale*. Vol. IX-X, Librăria „Universala” Alcalay & Co., București, F.a., p. 39.
36. *Calendarul Basarabiei pe 1931*. Întocmit de H. Block și A. Cândea, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, F.a., p. 46.
37. Gheorghe Palade, L. Chicu, *Biserica din Basarabia în anii 1918-1940*, în „Cugetul”, nr. 1-2, 1995, p. 74.
38. Sergiu Roșca, *Problema calendarului îndreptat în satul Nișcani*, în „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia”. Tomul I, „Tiparul Moldovenesc”, Chișinău, 1937, p. 360.
39. Ibidem, p. 359-360.
40. *Sărbătorile creștinești și calendarul cel nou*, în „Basarabia plugarului” (Gazeta țăranilor din Basarabia cu toate știrile din săptămână, Chișinău, director – T. Luncescu), an. I, nr. 1, 16 iunie 1929.
41. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Publicat de Dr. Sabin Manuilă. Vol. II: Neam, limbă maternă, religie, Imprimeria Națională, București, 1938, p. XXIV, XXVI, XXX.
42. Olimp Căciulă, *Culte în România*, în *Enciclopedia României*. Vol. I: Statul, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 417; Alexandru Ioachimescu, „Agenda istorică” a poporului român și a religiiilor. Ed. a II-a, Societatea Culturală „Glasul Basarabiei”, București, 1998, p. 139-140.
43. Olimp Căciulă, *Culte în România*, în *Enciclopedia României*. Vol. I: Statul, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 423-425.

VA URMA

EDITURA ȘTIINȚA

VALERIU STANCU MÂNTUIREA PRIN NECREDINȚĂ POEME CRISTICE

„Valeriu Stancu este unul dintre poeții ieșeni cunoscuți, grație traducerilor sale, în multe țări ale lumii. Criticul Ioan Holban spunea despre o ipostază a poeziei acestuia văzută ca o «cale a regăsirii divinității, alternativa la spațiul devitalizat». O definiție a poeziei dintotdeauna. Volumul «Mîntuirea prin necredință» include poeme scrise în ani diferiți dar reluând aceeași temă pe care ne-am obișnuit s-o definim prin Psalmii arghezieni: versiunea poetică, implicit apocrifă a Credinței.

Poeemele lui Valeriu Stancu din acest grupaj de motive cristice (nu de subiecte creștine, cum s-ar crede, ci anume de texte în care apar motivele credinței în Hristos) pot fi puse sub semnul acestei declarații cu

valoare de moto: «Dumnezeul la care ne închinăm/ ni l-am făurit fiecare/ după chipul și asemănarea noastră». Ele explică nu doar un crez poetic, ci și un principiu general al credinței de orice natură. În ultimă instanță, poezia e un act umanist prin definiție. Subiectivă, egocentristă, ea vorbește, mai mult decât orice alt gen (nu doar literar, ci și artistic), despre sine, despre lumea interioară, care, odată exprimată, devine un univers, un bun pentru toți. Consecutiv, dintr-un pur act narcisiac iese o expresie prin excelență altruistă, o lume dăruită lumii: «Hai naște-mă, Doamne,/ E iarnă, pustiu,/ Rod vifori din mituri divine.../ Hai naște-mă, Doamne,/ Colindă să-mi fiu/ Că steaua pornit-a spre mine!».

EDITURA

PLURALIA TANTUM

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (XXX) de LEO BUTNARU

28.X.1972

Și la Nikolaev, ca și în alte orașe „noi” pentru mine, mi-am luat drept puncte de orientare librăriile. Când sunt întrebat de cutare cinematograf sau de vreo crâșmă, zic, spre exemplu: „Pe strada Sovietskaia, două cartiere dreapta de Anticariat” etc.

Ieri, un film despre lumea animală, turnat de un regizor din RDG. „Minunăție!” – doar atât pot spune (banal de tot, de altfel). Probabil, am fost cam leneș la orele de zoologie, dacă – mă surprind! – nu cunosc decât numai câteva nume de animale sau păsări exotice; puține. Când și cum să mai recuperez? Doar de-aș merge pe urmele lui Hemingway...

Jertfe similare cu cea din balada Meșterul Manole – „cel mai romantic și, concomitent, cel mai nemilos obicei”. Conform legendei, în medievalitatea germană, în orașul Magdeburg, de trei ori la rând s-au tot risipit porțile înălțate, până când dama de onoare a reginei nu și-a vândut fiul, pentru ca acesta să fie zidit în murii cetății. O altă legendă spune că, la întemeierea orașului Copenhaga terasamentul s-a înălțat peste o boltă de piatră sub care a fost zidită o fetiță. Slavii de vest aveau obiceiul de a sacrifica la temelia construcțiilor pe primul trecător. În Bulgaria și Serbia în pereții cetăților sau turnurilor au fost zidite de repetate ori tinerele soții ale constructorilor. Chiar noțiunea slavă „deteneț” (kremlin) ține de sacrificarea copiilor la temelia fortărețelor. Sacrificii asemănătoare au cunoscut China, India și toate popoarele europene. La înălțarea edificiilor importante pentru stat au adus jertfe umane și Alexandru Macedon, și împărații romani. (Să recitesc romanul lui Tudor Popescu *Un dac la Roma*.) Papuașii din Noua Guinee consideră că pragul unui lăcaș nou trebuie stropit cu sânge.

Abia părinții creștini s-au opus unor atare jertfe de sânge, cerând ca oamenii să fie înlocuiți cu specimene animale. Însă, după ce au învins păgânismul, creștinii s-au împăcat cu vechiul obicei, constructorii-ucigași absolvindu-se de vină doar printr-o formală pocăință bisericească.

Juriștii societății medievale explicau o astfel de jertfă drept necesitate de a plăti tribut spiritelor pământului, mai bine zis un fel de... arendă. Teologii Evului Mediu căutau similitudini între destinul unor astfel de sacrificatii și cel al lui Isus Hristos: El, nevinovatul, a fost jertfit de Dumnezeu Tatăl pentru întreaga omenire; nefericitul copil sau trecător plătea prin sacrificarea sa fericirea viitorilor locuitori și apărători ai orașelor și fortărețelor.

În fine, cu timpul, jertfa umană a fost înlocuită cu una animală. De pildă, la temelia clădirii se zidea o pisică. Polonezii aveau obiceiul ca sub un colț al viitoare case să îngroape un cocoș. Iar sticla de șampanie sfărâmată de carena corabiei lăsate la apă nu e decât un... înlocuitor al sângelui uman peste care, cândva, trebuia să alunece vasul în drumul său spre mare.

Chiar și pe la mijlocul secolului trecut se răspândise înfricoșătorul zvon, posibil întemeiat, că în Germania, la construcția unei căi ferate, muncitorii superstițioși au adus jertfă umană. Iar în 1928 (!), populația unei regiuni din Iugoslavia a fost cuprinsă de spaimă și mânie din cauza falsei știri că feroviarul ar căuta, chipurile, un copil pe care să-l sacrifice sub traverse...

Iar cazărmile, vechi sau mai noi, cu zidurile lor groase și sumbre? Implicit-metaforic, toate sunt construite pe o jertfă de sânge și adăpostesc viitoarele, posibil, jertfe de sânge, ale războaielor...

Pentru a te convinge încă o dată că alde Kozlov sau Ciornii nu sunt decât niște pușlamale inculte, nu trebuie să întreprinzi nimic, decât să-i provoci ca ei să se dezvinovățească, să se străduie a-ți dovedi contrariul.

În limba lituaniană (îl citesc pe Eduardas Mieželaitis, *Aerostudiile*, unde găsesc și respectiva precizare), Calea Laptelui se numește Calea Păsărilor. De pe țărmurile Mării Baltice, începe călătoria spre sud a zburătoarelor...

31.X.1972

După o lună și jumătate de „reciclare”, locotenenții noștri au cam prins a-și duce cizmele la pingelit.

Gel: „Interesant lucru, dacă Turcia ar fi și ea țară socialistă, am mai folosi noi fraza: Ho, bre, că nu dau turcii?!” „Chiar îi ai tu pe turci atât de tâmpiți?...” (O voce din clarobscurul cazărmii.)

2.XI.1972

Bineînțeles că avea dreptate cehul Vítězslav Nezval, când se adresa umbrei lui Baudelaire: „Maestre,/ dacă ar trăi nervoasele dumitale urechi,/ zi de zi v-ați auzi/ propriile versuri, propriile versuri, propriile versuri în/ mii de variațiuni”. Sunt destui cei care învață mult (unii: și bine) de la *Florile răului*.

Întâlnisem undeva fraza: „A pierde timpul, gândindu-te la timpul pierdut”. O variantă, și mai dramatică, la Nezval: „A omori timpul cu omorurile”.

„Când fluturii nopților vin/ Spre manuscrisele-mi cu versuri/ Ei zboară spre lumină sau spre întuneric?”, se întreba Nezval care considera că: „Ceea ce un poet din vremurile trecute exprima printr-un sonet întreg, poetul contemporan trebuie să reușească a o face în două rânduri doar”.

4.XI.1972

Lectură: *Dhammapada* (canoane budiste) unde, la un moment dat, protagonistul se întreabă: „Învățând de la mine însumi, pe cine l-aș putea numi magistru?” (Eu cât aș putea învăța de la mine însumi?... Grea – cu greutate, adică – problemă, aproape filosofică...)

5.XI.1972

Hary Moraru îmi dă vești de la „Tinerimea” noastră. Redactor-șef nou-nouț, A. Ciubașenco. („A început a-i strânge... Știi și te pricepi tu pe cine – oamenii care îți erau ție mai dragi.”) Umor sinistru: „Am făcut o bucatică de cenaclu. La prima ședință, toată lumea te-a consfințit printr-un minut de tăcere. Voiau să stea în picioare chiar două minute, dar auziseră mai mulți că nu ești prea departe, ci doar, colea, la Bug, la Nikolaev”. Îmi mai scrie despre Ioanichie Stadnicov, Proca, Cucereavâi etc. Final optimist: „Cu asta îți zic noroc și sănătate, și ostași deștepți și să f...ți fiica polcovnicului (iartă-mă că nu i-am scris numele cu literă mare: las’ că după ce-ți devine socru...)”.

Flaubert: „Idealul prozei a ajuns la un grad de dificultate de nemaipomenit; trebuie să te smulgi din arhaism, din expresia comună, să ai ideile contemporane în termenii lor grosolani și totul să fie limpede ca Voltaire, studios ca Montaigne, nervos ca La Bruyère și totdeauna una șiroind de culoare”. (Ca să nu mai vorbim de ceea ce numea cineva „moșnegismul” din proza „contemporană” de la Chișinău...)

Privat, pe o vreme, de o bibliotecă bună, meditez la cele spuse de același Flaubert: „Biblioteca unui scriitor trebuie să se compună din cinci până la șase cărți, izvoare care trebuie citite în fiecare zi, cât despre ceilalți, e bine să-i cunoști, și gata. Dar sunt atâtea feluri diferite de a citi și e nevoie de atâta spirit ca să citești bine!”

Nu sunt sigur că am în porthart vreuna din cele cinci cărți „obligatorii”. Dar cărți bune – da, am, acestea perindându-se, luându-și una alteia locul „strămt” din geanta militară. În special, cărți de poezie, acestea fiind mai puțin voluminoase. Acum, spre exemplu, îmi înlocuiește... harta (din porthart, nu?) volumul *Heralzii negri* al lui César Vallejo (rusește) din excelenta colecție „Biblioteca poeziei latinoamericane”, printre traducători fiind și A. Ghelescul, care nu este exclus să fie vreo rudă de-a noastră.

În fine, fiind privat de o bibliotecă sau, mai bine zis, lipsit de timpul (mult sau doar suficient) pentru lectură, cazi de acord cu cel care susține că este iremediabil pierdut timpul pe care nu-l folosești ca să meditezi.

După Paul Valéry, artistul este cel care îmbină pasiunea de a face cu setea de a simți.

Fiind insensibil, statul este condus, ca și obligatoriu, de indivizi care, contopindu-se cu el, statul, sfârșesc prin a nu mai fi ei înșiși. (Tot el, franțuzul?)

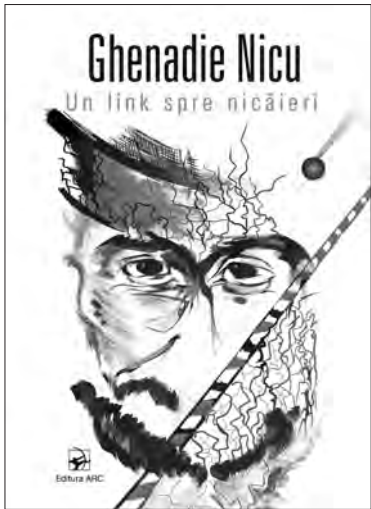
6.XI.1972

Șarii pare a fi naiv cu adevărat: la cei 24 de ani ai săi, te întreabă cu toată sinceritatea (și speranța!) dacă există sau ba dragoste. După care conchide: „Văd eu, te îndoiești și tu. Nu-mi răspunzi concret, cu fermitate. Da’ ia spune-mi, cum crezi, poeții s-ar putea căsători fără să iubească?” Ce întrebare!

În răstimpul discuției noastre, Mir. rămâne neutru. Neutru ca un aparat de telefon: înregistrează, dar nu optează, nu intervine.

11.XI.1972

Camarazii joacă domino. Costel Vulpe e în pereche cu Lîsenko-haholul din Odesa. Loviturile lor cu piesele în lemnul mesei sunt tot mai slabe, atente, evazive chiar. Mereu învingători, nu se găsesc alții, care să-i „coșească”, să le ia locul și, de la loviturile dure anterioare, palmele li s-au înroșit, umflându-se. Strigă: „Alții, la rând!” Unul, cu aer mucalit: „Mda... O partidă asemănătoare s-a jucat, îmi amintesc, acum trei ani, la campionatul de domino al Chișinăului, disputat în amărâta curte a blocului nr. 13 de pe strada Prăpădita...”

GHENADIE NICU
UN LINK SPRE NICĂIERI
(POEZIE)
CHIȘINĂU, ARC, 2019

VÂRFURI DE COMPAS

POEZIA CARE NU SE LASĂ ÎNȚELEASĂ

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

Ghenadie Nicu este unul dintre poeții nu numai extrem de exigenți cu cititorii, oferindu-le formule uneori aproape imposibil de decriptat, ci și foarte parcimonios cu producția sa poetică. Din 1992 (când debutează editorial) și până în 2019 (când pleacă prematur), a publicat doar trei cărți de poezie, niciuna dintre acestea nedepășind 80 de pagini, cu tot cu prefețele sau postfețele care le însoțesc: *Calmant pentru Alter Ego* (Hyperion, 1992; prefață de Eugen Lungu; 60 pag.); *Deșertul consoanelor* (Știința, 2003; postfață de Nicolae Leahu; 80 pag.); *Un link spre nicăieri* (ARC, 2019; prefață de Adrian Ciubotaru; 60 pag.). Nici critica nu a fost deosebit de generoasă cu cărțile lui Ghenadie Nicu. Mai exact, fie le-a ocolit prudent, pentru a nu eșua în încercările de a descifra versurile ce se construiesc asemenea unor criptograme, citibile, dar nedecodabile, fie le-a eludat, ușor iritată de atitudinea șicanatoare și ironia neîndurătoare cu care autorul îi trata pe cei mai mulți dintre semeni.

De fapt, pot fi numărați pe degetele de la o singură mână criticii care s-au aplecat asupra poeziei lui Ghenadie Nicu, încercând o omologare a acesteia.

În *Calmant pentru Alter Ego*, Eugen Lungu, obișnuit cu stilul publicistului Ghenadie Nicu, „de rafinament intelectual, dar uneori atât de răsucit și inechilibrat de patima cuvintelor rare, încât – cel puțin eu – rămân de multe ori în afara sensurilor ce vrea să le comunice”, descoperă, cu surprindere, versuri „de o limpezime aproape șocantă pentru mine”, criticul insistând (în prefața intitulată, oarecum premonitory, *Deocamdată jocul vieții...*), pe analiza tematică și subliniind că originalitatea acestei cărți trebuie căutată în poezia morții: „Ce-l înfioară deci pe tânărul nostru și ce-l obligă să se țină de trestia condeiului? Incredibil pentru vârsta lui, dar așa e: moartea. Fără majusculă, fără sclifoseală metafizică, fără lăcrămoasă melodramă”. Apropo de vizionarismul criticii, Eugen Lungu anunță, de fapt, un traseu poetic ce va avea o traiectorie circulară: ultima carte (pregătită cu acribie în ultimele luni ale vieții, dar apărută postum) – *Un link spre nicăieri* – tot la moarte se va referi, dar nu în termeni detașat-filosofici, ci bulversant de personali.

Făcând o clasificare a optzeciștilor din Basarabia, Nicolae Leahu îl încadrează pe Ghenadie Nicu în categoria *fanteziștilor eclectici și ezoterici*, apoi, în *Maestrul și calfa* (căutând piatra filosofală a poetului), postfața la *Deșertul consoanelor*, dezvăluie resorturile livești ale poeziei,

descoperind, totodată, elemente ale retoricii manieriste: „...volumul /.../ e închingat după modelul unui caleidoscop în perpetuă mișcare. Întotdeauna expresive, lucrate în relief și de o varietate deconcertantă /.../ pentru toate regnurile, imaginile iau contur și semnalizează, în funcție de viteza de rotire a particulelor desemnate să participe la actul poetic. Gândită ca o reprezentare unică și crepusculară, ca un fel de ultim cui bătut – solemn – în capacul canon-ului, poezia este, la Ghenadie Nicu, emanația unui calcul de efecte lirice și artificii retorice, toate înfășurate în «hlamida» fanteziei. Semnele (poetice!, desigur) intră în emisie din direcții paralizante, dar fără a se împlini vreodată rotund, sferic în enunțuri cap-coadă. Semnificațiile covârșesc sensul, transformându-l într-un flux viermuitor de metafore (eliptice) revelatorii. Indeterminarea postmodernă guvernează procesul, instituind la confluența dintre real, imaginar și retorică un imperiu al ambiguității. William Empson s-ar cruci cu stânga, văzând cum procreează celebrele sale șapte tipuri de ambiguitate în textele lui Ghenadie Nicu”. În consens cu Nicolae Leahu, Grigore Chipser remarcă, într-o cronică din „Contrafort”, dimensiunea livrescă a versurilor, precum și tendința vădită de opacizare a discursului: „Poezia lui Ghenadie Nicu este compusă în primul rând din cuvinte, are un cadru, câteva imagini de obicei insolite – toate împreună sugerând o predispoziție lăuntrică a autorului, mai puțin o idee sau o atmosferă”. Este, într-adevăr, în aceste cărți, un joc continuu cu neordinarul, care fascinează și pune în derută în același timp. Retorica ambiguităților însă – amintind de fascinantele prestidigitații ale mânuitorilor de *agutezza* și *conchetto* – pare să fie doar un paravan pentru o sensibilitate care nu se vrea dezvăluită, nu un scop în sine.

Abia în *Un link spre nicăieri* – i-aș fi zis o carte premonitory, dar nu premoniția morții constituie dominantă poeziei, ci chiar certitudinea sfârșitului –, sensurile sunt lăsate să se insinueze, abia perceptibil, prin fisurile pe care autorul le lasă voit în carapacea de nestrăpuns a retoricii (sau poate că sensurile/trăirile însele au devenit atât de intense încât străbat această pavăză altădată monolită?). Adrian Ciubotaru subliniază, în *Cuvânt înainte*, diferența dintre această carte și celelalte volume ale lui Ghenadie Nicu: „Moartea, trecerea, disoluția, ființa și neființa sunt teme și motive literare majore care vin dintr-o experiență general-umană și nu fac act de absență nici în poezia lui Ghenadie Nicu. Totuși, în

cărțile anterioare prezența lor ocazională determina o iconografie ceva mai detașată, exprimând, în cel mai bun caz, o judecată (estetică) minim invazivă. /.../ În *Un link spre nicăieri*, marile teme își redescoperă universalitatea, slobozindu-se de strâmtoarea jocului formal, prin definiție indirect și particularizant în exces. Poetul nu mai trăiește «printre forme», nu mai «schiază vertiginos în adâncul depresiunilor», iar moartea, ca să dăm un exemplu, nu mai reprezintă «un minimum de decență» și nici o «chestiune de vacanță». Cuvintele nu mai sună a gol, poezia se umple de accente tari, suferința nu mai e un bun achiziționat prin empatie, totul este trăit aieavea, nu numai confruntarea cerebral-ironică cu nimicurile și bizareriile acestei lumi, dar și înfruntarea marilor și dureroaselor ei certitudini”. Se observă tendința de a deplasa accentul de pe limbaj pe trăire, imaginarul supraréalist cedând în fața efectelor eruptive neoexpresioniste, uneori, de o intensitate și o concretețe halucinante: „acum suntem doi gugustiuci/ împingem cu ciocurile prin tacâmuri/ ciugulim prin pădurea de scaune/ ziua a căzut multicoloră peste noi/ s-a prăbușit ca un turn/ și am ieșit de sub dărâmături/ eu la marginea rece a spectrului/ tu la marginea lui fierbinte/ doi gugustiuci/ plonjând iuh! în apa catifelată a draperiilor” (*acum suntem doi gugustiuci*).

Mircea V. Ciobanu de asemenea observă, într-o cronică din „Viața Românească”, o ușoară relaxare a retoricii în cea de-a treia carte, deși ajunge la concluzia că și aici criptarea ca modalitate de reprimare a emoției mai funcționează în plină forță: „În pofida însă a unui presupus – în acest context explicativ – exercițiu gratuit (de dragul retoricii), în poezia sa, mai ales în cea din ultimul volum, transparent, mai mult decât din lirica altora, tulburările, anxietățile, durerile fizice și sufletești reale. Dar și frustrările poetului. Doar că la G.N. discursul este lucid supravegheat /.../ – în răspăr nu doar cu emoțiile și exaltările romantice, ci și cu «obișnuitul» flux al dicteului automat, supraréalist – și este îmbrăcat în haina intelectuală a limbajului tehnicist-modern. Da, am putea spune că e (și) o poezie ermetică (la urma urmei, cine a zis că supraréalismul ca stare și ermetismul ca expresie nu se leagă?), dar dacă revenim la simplul adevăr ancestral, la păcatul originar al poeziei, textul liric nu e atât despre sine, cât adresat sieși. Iar emitentul G.N. și destinatarul G.N. se înțeleg perfect. Noi doar asistăm la spectacol, ascultând, de dincoace de gard (ca vecinul

proverbial), lamentațiile. Hermeneutica e problema noastră, nu a lui. Chiar dacă am putea să-l bănuim că într-un caz a vorbit «în childuri», iar în altul și-a etalat, absolut conștient (și urmărindu-ne cu maliție dacă înțelegem ceva), vocabularul ermetic ori sintaxa alambicată”.

Codul care descifrează aceste poezii ar trebui căutat, după Adrian Ciubotaru, „nu numai în estetic, ci și în felul de a fi al omului sau, dacă vreți, al personajului de dincolo de poezie care este Ghenadie Nicu”. Cum rămâne însă cu cititorul care nu-l cunoaște decât pe Ghenadie Nicu cel din poezie? Care sunt mizele lecturii în planul restrictiv al esteticului, fără a face trimitere la „ocurențe biografice și psihologice”, care explică „cel mai bine mecanismul de funcționare a actului poetic în cazul lui Ghenadie Nicu” (Adrian Ciubotaru)?

Probabil, cea mai potrivită ar fi, în acest caz, lectura din perspectiva artei pentru artă. Bucuria lui *cum scrie* ar trebui căutată în textele elaborate cu migală de alchimist. Niciunul dintre poeții din Basarabia nu îi face concurență lui Ghenadie Nicu în practicarea acestui gen de ezoterism poetic.

Pe de altă parte însă, există și poeme de o intensitate emotivă împinsă până la paroxism. Fie că-i vorba de perceperea morții ca pe o „mutație” de o palpabilitate provocatoare de suferință fizică: „în dimineața aceea care avea forma unei cărămizi din vechime/ și mi se surpa mărunț pe epoleți/ mă temeam să deschid gura: depărtările puteau să-mi intre vijelios în esofag/ cu tot cu parapet cu grupul acela compact de zburătoare/ pe care timpul totuși le înghițea /.../ într-un final (cam pe când vor începe a trosni vreascurile)/ cineva ne va lua ca pe un mortar/ și pac! pe un perete interior/ pac! într-o fisură/ pac! în cadrul ferestrelor/ pac! așa pur și simplu în gropițele din obraji”. Fie că asistăm la o retrăire foarte personalizată a mitului reintegrării în vegetal prin moarte: „te chemasem atunci la antipozi/ ai trecut iute cu pași de felină cum zic biografii/ și corpul tău s-a mulat cu un tact desăvârșit pe stâncile stacojii// stacojii întrebai tu de ce stacojii/ și treceai cu degetul peste piscuri/ intrai în desiș/ reapăreai din valuri/ apoi plecam undeva/ orbecăiam într-o ceață argiloasă /.../ și a fost noapte și a fost zi// eu m-am întors într-o după-amiază/ m-am prăbușit peste oasele mele în prag/ și am înțepeni așa privind cum din pământ/ cresc arcuiri galbene/ cum arcuiri înfrunzesc/ cum la umbra lor se încolonează buburuzele”. Aici este poezia cea adevărată.

TEATRUL „EUGÈNE IONESCO” – 30 DE ANI DE LA FONDARE

APERTURI

LA „TEI”-UL LUI VUTCĂRĂU

de ALEXANDRU CORDUNEANU

Teatrul „Eugène Ionesco” își oferă, la distanță de 5 sau 10 ani, câte o aniversare și o face, de fiecare dată, într-un mod caracteristic, fin, luxos, ceremonios și absurd, inventând spectacole cu înclinare de torsuri și îndoire de genunchi pentru *founding fathers* ca și pentru ministeriala titlatura de *Național of TEI*, iar amestecul situațiilor serioase cu cele grotești oferă publicului o savoare artistică și intelectuală „cum mai rar întâlnești și-n alte capitale”, vorba strălucitului actor și om de teatru și film de la Iași și prieten al nostru Ion Sapdaru.

Fiecare referință aniversară evocă confuzia cifrică din substratul facerii: că o fi fost fondat teatrul nu în 1990, ci în 1991, și nu pe 11, ci pe 9 septembrie sau poate chiar pe 7 mai, dar poate totuși pe 18 iunie și că o fi având teatrul vârstă cu soț și nu fără soț. Pare-mi-se că această confuzie generalizată – ca temă și simbol teatral – este o constantă a legendei teatrale, încă un instrument magic de subminare a propriei istorii pentru a perpetua legenda.

Iar legenda aceasta are un preistoric labirintic, pe care îl evoc aici cu drag și prețuire pentru Teatrul „Eugène Ionesco” și, îndeosebi, pentru Petru Vutcărău, cu care am urzit și lucrat împreună pentru ca acest teatru cu titulatură nobilitară, TEI, să ia naștere și să existe.

Acea vârstă frumoasă a începuturilor – surprinsă atât de elegant de distinsa artistă Livia Bocănescu în seria de portrete actricești (1990) și de regizorul Alecu Deleu în documentarul Încercarea cercului (1991) – a adunat laolaltă puterea de creație a unei părți (alesel!) din echipa știukinistă a anului 1985¹, energiile sociale ale anilor '89-'91 și tragerea de inimă a unei cohorte de intelectuali români: Mircea Ghițulescu, Antoaneta Iordache, Ion Vartic, Andrei Pleșu, Valentin Silvestru, Serafim Saka, Mihai Iacobescu, Petre Froicu, Dan Tudor².

Era prin februarie 1990. În estul Europei cădeau ziduri și dictaturi, iar la „Fulgușor”, cafeneaua chișinăuiană din intersecția străzilor Eminescu și Micle, tinerii actori, poeți, artiști plastici puneau la cale varii proiecte. Eram pe atunci implicat la Teatrul din provincie și, ca director al celui studio teatral, și, de câteva luni, aveam discuții cu eventualii sponsori pentru finanțarea unui nou proiect cultural, un teatru independent, pe care îl vedeam consolidat cu actorii tineri angajați pe atunci la Teatrul „Luceafărul”. Știukiniștii erau faima burgului, aveau energii creatoare pe care le revărsau din abundență, stârnind sentimente de încântare, iar publicul le intona admirativ: „Sunt cei mai frumoși în orașul acesta!”.

Petru ieșea în evidență. Prezență selectă, puțin retras, misterios și sfâșiat vizibil de o patimă amețitoare, SCENA. În îmbrățișarea ei, era efervescent, inventiv, surprinzător pentru parteneri și spectatori, modulând stări și emoții neașteptate, trecând rapid prin diverse registre interpretative.

În aceeași perioadă, se filma la Ion Popescu-Gopo³. Mi-a povestit ulterior că, întorcându-se de la filmări prin Suceava, în toamna lui 1989, au trecut pe la sediul secției Naționalului ieșean, clădire care găzduise Casa Polonă încă de la începutul sec. XX. Se vede că i-a rămas în minte imaginea neordinară a scenei și a edificiului Dom Polski, așa că atunci când i-am propus – după o serie de cești de cafea – să facem un teatru românesc independent la Chișinău, cu o eventuală primă stagiune chiar în România, și-a întărit, ca și cum uimit, acceptul printr-un „Poate la Suceava?!”. N-a fost să fie la Suceava, însă fix la un an, în februarie 1991, eram cu prima trupă a Teatrului „Eugène Ionesco” la Râmnicu Vâlcea. Or, obiectivul anului 1990, an de punere pe temelie a teatrului, a fost scena din Suceava. Sponsorii își asumaseră, în linii generale, din martie '90, finanțarea proiectului⁴. Astfel a apărut nevoia unei hotărâri în echipă, în temeiul unui jind colectiv al tuturor celor care vor pleca către necunoscutul și riscantul teatru (care încă nu avea titulatura celebră). Și gestul de consonanță (pe care îl vedeam ca pe un jurământ de credință pentru viitorul TEI) s-a întâmplat în turneul de la Kaunas, chiar într-o zi binecuvântată, când Lituania și-a recăpătat independența⁵. Era o vreme când lucrurile se schimbau vertiginos, un

timp cu încărcătură și energii istorice care făceau ca totul să fie posibil. Mobilul acelei hotărâri colective inopinate, prin care o parte din știukiniști, plasați mai mult sau mai puțin bine la Teatrul „Luceafărul”, au părăsit în scurt timp zona de confort, urmărind „pasărea albastră”, făcea parte din frenezile vremii. „Nesăbuiții” de Ala Menșicov, Zina Zmeu, Nelly Cozaru, Andrei Sochircă, Lenuța Chioibaș, Elvira Platon și Radu Constantin au fost primii chemați (și Petru nu a trebuit să-i convingă) care au început repetițiile la *Cântăreața cheală* în aula 6 a Conservatorului, ca actori ai unui nou teatru la Chișinău.

Nimic din câte s-au întâmplat mai târziu nu s-a întâmplat fără Petru. El, liderul informal al generației, conferea ținută la tot și în toate, în roluri, montări, filmări. Un caracter teatral insolit, inventiv și acaparator, generator și catalizator de emoții, idei, nu juca – trăia pe viu, deschis și total. Din *Așteptându-l pe Godot*, un admirabil experiment artistic știukinist, care se juca cu sala plină, anume Petru, ca regizor și actor, a reușit să extragă și să pună în valoare esențe teatrale care au transformat spectacolul burlesc vahtangovian într-un ritual emblematic al timpului, al epocii când Godot era așteptat cu nerăbdare în toate capitalele Europei de Est. *Godot* a rămas încă mult timp în repertoriul ionescian, făcând istorie⁶. Aceleași esențe au alimentat revigorarea teatrală de la Chișinău și ceasul nașterii Teatrului „Eugène Ionesco”.

Împreună cu Petru, am avut în acea perioadă de căutări întru TEI o călătorie la Suceava, produsă ca în marginea imagina-

ției. După Kaunas, convenisem cu domnul profesor Mihai Iacobescu, președinte FSN Suceava⁷, să ne întâlnim pentru a discuta despre eventuala stagiune a teatrului pe scena suceveană. Pentru noi, România de dincolo de Prut era o *terra incognita*. Am trecut cu multă ne-pricepere apa Prutului, ratând și ora și locul întâlnirii cu domnii de la Suceava care urma să ne întâmpine și am poposit în plină noapte în gara din Iași, unde a trebuit să așteptăm până pe la șase dimineața ca să luăm rapidul de Suceava. Și Gara de Nord ne-a luat prin surprindere, îngăduindu-ne un spectacol neverosimil, o reprezentare teatrală împletită din absurd și grotesc, un Ionescu rescris de Caragiale. Sala de așteptare, ca interiorul unui cub, liniată la bază de șirul de bănci puține pentru lumea în așteptare oploșită și pe jos, țărani și orășeni de subsol, oameni ai străzii și noi doi din Basarabia sprijiniți într-un cot de tejgheaua ghișeului. Lumină puțină, pământie, miros post-decembrist – un amestec de sărăcie unsuroasă și lână udă, și, undeva, un oscilator cu cristal care dădea ritmul spectacolului de gară. El, bibicul, venit din sat s-o caute la Iași, unde Ea scăpătase de câteva luni, zvelt, iute, reda în ton și gest orgolios, uneori violent (ca perechea de palme de la ora patru a culminației conflictului dramatic), povestea iubirii lui trădate, gestionându-și stanislavskian emoțiile, atenția și memoria, cât Ea umbla printre bănci, își mai împletea sau despletea părul, se ruja în oglinjoară, își mai schimba încălțările, pe care le purta, împreună cu alte lucruri, într-o valijoară jerpelită de damă, schimbându-și și rochia, peste care a îmbrăcat altă rochie cu puțin înainte de culminație, infirmând ostentativ, cu instrumente suburbane de seducție, capetele ca și cum deplasate de acuzare. Sala, în perplexitate nocturnă, avea reacțiile corului din tragedia antică, atotbăgător de seamă, prin acceptare ori dispreț, trecând din rumoare socialistă în zvon de toacă moralizator, de la sfat șoptit ei sau lui la înjurătură deschisă adresată amândurora. Și apoi, fiul turmentatului traversa în unghi drept scena, desculț, cu sacou negru pe pielea goală, căutând vreun chiștoc, împrumutând, în cele din urmă, de la El o țigară, aprinzând-o de la bricheta din valijoara Ei, plecând s-o fumeze în altă parte. Toate în limitele unei rigurozități regizorale apreciabile. Percepția noastră, rătăcită între somn și veghe, abia de reușea să asimileze amestecul de personaje și autori, prelins spre alte zone ale conștiinței. Am avut o participare mută dar cathartică până la virtuala tragere a cortinei odată cu vocea crainicului anun-

SECVENȚE DIN SPECTACOLELE TEATRULUI „EUGÈNE IONESCO”

„Așteptându-l pe Godot”, 1991

Petru Vutcărău în „Regele moare”, 1993

țând rapidul spre Suceava, după care toate au căzut din model teatral în tipar diurn, El, Ea, povestea, corul, fiul turmentatului cu ai lui, și noi plecând către două zile de admirație pentru Bucovina și bucovineni⁸. Încapsulat, acel spectacol nocturn de gară a avut pentru mine soarta fluturului de mătase. Realitatea teatrala a nopții din Gara de Nord face parte din miracolul acelui an de în-ființare a TEI, dar și al relației pe care am legat-o cu Petru.

A trebuit apoi să trecem și ape tulburi, și stări de neîncredere și disperare în acel 1990, ca în toamnă, primind de la Mihai Ursachi, poetul și directorul Naționalului ieșean, o invitație de participare la festivalul Teatrului „Vasile Alecsandri”, să avem, pe 30 octombrie, prima apariție în public a noului Teatru „Eugène Ionesco”, cucerind și spectatorii, dar și pe reprezentanta Ministerului Culturii de la București⁹, care, imediat după spectacol, ne-a făcut invitația de participare la prima ediție a Festivalului Național de Teatru „Ion Luca Caragiale”. Agenda noastră festivalieră de la București a inclus și discuții la Ministerul Culturii, după care TEI a devenit prima instituție culturală din Basarabia încadrată în sistemul culturii și finanțată din bugetul României începând cu februarie 1991.

Acea primă stagiune a Teatrului „Eugène Ionesco” în România, la Teatrul „Anton Pann” din Râmnicu Vâlcea, nu numai că a marcat româna actorilor, care a fost exemplară pentru Chișinău încă vreo 20 de ani după aceea, dar a și fortificat spiritul de echipă și încrederea în puterea teatrală inovatoare a lui Petru Vutcărău, care a strălucit atunci pretutindeni: regizând *Hei, oameni buni!*, cu care Elvira Platon și Gheorghe Grău au excelat, fiind premiați la Festivalul de teatru scurt de la Oradea; jucând inegalabil în *Așteptându-l pe Godot* – la Râmnicu Vâlcea, la Târgu Mureș, la Cluj și la Timișoara; colectând aplauzele, încântarea și admirația publicului; aducând echipa teatrului pe platourile TVR, unde au fost înregistrate spectacolele TEI, care și astăzi rămân în fondul ales de montări, fiind difuzate periodic pe postul național de televiziune.

Cu toate metehnele și netrebnițiile vremii, în doar cinci luni, dure-roase ca sindroamele Zonei Zoster, teatrul și-a format un sistem artistic imunitar de viață lungă.

Astăzi, când cei care au moșit Teatrul „Eugène Ionesco” sunt într-o trecere ușoară spre vârsta a treia și ultima, iar unii chiar și-au întrerupt între timp vârstele, Petru și Teatrul „Eugène Ionesco” nu sunt decât la vârsta plină de făgăduințe: ei trăiesc în uimire încă de la nașterea miracolului TEI, timizi și provocatori deopotrivă, ca Maestrul lor – o rânduială firească dincolo de limitele vârstelor.

Motto de final:
Domnul Smith: (în continuare) Nu pricep(e) un lucru. De ce la rubrica stării civile, în ziar, se dă totdeauna vârsta morților, dar niciodată vârsta nou-născuților? E un non-sens.

NOTE:

1. Absolvenți, în 1985, ai studiului moldovenesc al Școlii Superioare de Teatru „Boris Șciukin” din Moscova (actualmente Institutul de Teatru „Boris Șciukin”).
2. Teatrul „Eugène Ionesco” a fost, începând cu 1990 și până în 1994, prima instituție culturală înregistrată și finanțată concomitent de Chișinău (inițial, de Societatea Privată VALEOLOGIA, director general Vitalie Usturoi, ulterior, de Ministerul Culturii și Cultelor, ministru Ion Ungureanu) și de București (Ministerul Culturii, ministru Andrei Pleșu).
3. Ecranizarea poveștii lui Ion Creangă *Stan Pățitul* (cu titlu cinematografic *Noua tactică*), coproducție „Moldova-film” și „România-film”, scenariu scris de Ion Popescu-Gopo împreună cu Mihai Poiată (film rămas nerealizat după moartea subită, pe 29 noiembrie 1989, a regizorului Ion Popescu-Gopo).
4. Decizia Directoratului de înființare în cadrul Societății Valeologia a unui Teatru independent a fost aprobată pe 7 mai 1990, iar angajările s-au făcut în mai-iunie 1990.
5. Pe 11 martie 1990. A fost un caz rar, când momentul de solemnitate trăit de lituanieni cu ocazia redobândirii independenței statale, de câteva minute, așa cum am urmărit-o la Kaunas în stradă, s-a suprapus ca durată și sobrietate cu hotărârea comună a celor care au format prima trupa TEI.
6. „Cred că nu a mai existat în Japonia un astfel de Godot... Îmi amintesc că Hiroya Takanashi, distins cercetător al literaturii engleze și un cunoscut beckettolog, îmi spunea după reprezentăție că a fost cel mai bun spectacol *Așteptându-l pe Godot* pe care l-a văzut vreodată”, Eisuke Shichiji, *Așteptându-l pe Godot în Japonia*, articol în ziarul „Yomiuri”, 27 februarie 1997; „Petru Vutcărău este printre primii cinci regizori din lume care poate realiza un spectacol de calitate. În Japonia, acest regizor este poate mai cunoscut decât în Republica Moldova”, Yoshinari Asano, director artistic al companiei teatrale „Kaze” din Japonia.
7. Istoric, profesor universitar, senator român în legislatura 1990-1992, unul din autorii primei constituții post-decembriste a României.
8. Două zile pe la mănăstirile Bucovinei, însoțiți de domnul profesor Petrel Froicu, director la Inspectoratul cultură al județului Suceava, „personalitate copleșitoare, o explozie de vitalitate, spirit, generozitate, bonomie”.
9. Antoaneta Iordache, prozatoare, poetă și cronicar teatral; în 1990-1991, inspector general pentru teatru la Ministerul Culturii din București.

ASTERISC

LIMPEZIRI (XV)

de IOAN MÂNĂSCURTĂ

IUBIREA DE ÎNTREG

I

Mare-i marea și câmpia și munții Universului. Adâncă și rostogolitoare și răscolitoare este Dunărea Căii Lactee, care se zice din vechime Calea Robilor...

Mare și nemărginită este grădina Domnului. Nenumărate sunt și ispitele care ne fac hul-pav cu ochiul...

Bezna poate fi oricând și exact acolo, unde se întunecă mintea.

Cel puțin, așa cred unii în lumea pământeană. În altele, nu știu.

Bezna este adăpostul ticăloșilor, neisprăviților și depravării, după cum ateismul este religia oamenilor sărmani.

Când cade întunericul (peste cuget sau numai peste casă), s-ar putea ca umbrele Îngerului și Demonului să fie totuna, să aibă aceeași consistență, aparent. Cine stă să le dibuie identitatea, cine să le știe puțința de înfiorare?

Incertitudinea sperie și ispitește în egală măsură.

În toiul nopții, sclipirile fosforescente din ochii diavolului sunt promițătoare și ademenesc.

Din neavere de lumină lină din lumină, lumina emanată de putregai poate să pară salvatoare. Uneori, chiar este...

Dacă nu ești întreg, degeaba toate acestea pentru tine...

Cine suntem noi și de ce?
Lăsând nemuritorii pași în mișcătoarele nisipuri... (Ce frumos – totul este nemurie!) Este despre trecerea noastră pe aici. Este locul despre care Sfântul Augustin spunea:

– În viață să-ți scrii durerile pe nisip și bucuriile pe stâncă.

În timp, în destul de lung timp și rar nisipul s-ar putea să se transforme în stâncă.

Dar și mai repede și des stânca se transformă în nisip.

Și atunci, unde ne mai scriem durerile, unde bucuriile, dacă tot bănuim că nu-i exclus să le avem...

Doar că în veșnicie, care, se știe, le încape pe toate.

II

Deși înțeleg ce vrea să spună, nu-mi vine la îndemână să spun „mort de oboseală”. Mai degrabă s-ar cuveni să spun „viu de oboseală”, că doar ce-i viu și în susținut efort poate resimți oboseală.

„Frânt de oboseală” este mai aproape de adevăr – frânt, fracturat, rupt –, dar în cursul existenței și cu puțință de reabilitare.

Mi-ar plăcea ca respectiva stare să fie definită ca „fremătând de oboseală”, deoarece fiecă

este în permanentă și adâncă tulburare. Poate, în așteptare de repaus. Niciodată atingându-l! Poate doar o singură dată, dar și acela nefiind decât un alt început.

Când însă vine vorba de oboseala gândirii, nici nu știu cum să-i spun, nici dacă există...

III

Ce este Patria și de ce avem nevoiea Patriei? Chiar așa!

Patrie este un cuvânt abstract. La fel de abstract și ceva mai mult chiar poate fi cuvântul Dumnezeu (Doamne, iartă!).

Nu este demâncare și nici de credință că Lazăr va învia.

Adevărul este că Lazăr învie!
Adevăr este că învie în a patra zi, când, mort fiind, puțea, și este lăsat să trăiască pe Pământ încă treizeci de ani de zile, fiind bine mirositor și priitor în slujirea Dumnezeului și a oamenilor.

Dacă vreți (cu grijă să nu supărăm prea tare persoanele bine-crescute!), putem zice că Patria este nimic.

Nimic înseamnă exact nimic!
În sensul că reprezintă *Totul!*

Nimic este punctul infinitesimal, mult mai „slab ca boaba spumii”, ca să ni-l – iarăși – amintim pe Eminescu, și mai încoace – pe Einstein și alții („*punct* cu un *volum* ce tinde spre zero și o *masă* ce tinde spre *infinit*”), din care s-ar fi fost născut tot Universul. (Uitați-vă primprejur și mirați-vă cât puteți că toate s-au născut ca și cum din nimic.) Deocamdată, n-am (și nu cred că vor fi având Domniile Voastre) altă teorie, așa că ne încălzim la flacăra acesteia.

Sper că ați înțeles ce vreau să spun când spun Nimic!?

Nu uităm, bineînțeles, că primul a înțeles să formuleze această știere Eminescu și încă și pe înțelesul tuturor:

Dar deodată-un punct se mișcă... cel întâi și singur. Iată-l!

Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl!...

Prin urmare, dacă n-ai Patrie, de unde să te fi luat și tu? – ești ca și inexistent!, deoarece punctul încă nu s-a desfăcut, chaosul este în profundă derută, iar Tatăl încă n-a trecut pe aici...

Nimic reprezintă Întregul. Când Nimic devine Tot, acesta este atâta de foarte grandios încât nu mai poate fi perceput, înțeles și mai ales văzut ca Întreg.

Căci nici eu nu spun cum sunt, ci spun atâta cât sunt! Orice spusă îmbracă zborul cuvântului și pleacă – exact: cu vântul! – ca să ajungă pretutindeni.

Deci, fundamentală este știerea că Patria reprezintă Întregul.

VA URMA

UN MOMENT (I)

de VALENTIN GUȚU

FILTRE

Probabil că, astăzi, nu există vorbitor (cult) al limbii române care să nu aibă știre – Doamne, nici măcar la maturitate! – de conținutul semantic al substantivului neutru (*un*) *moment*, firește, cu pluralul *momente*, întocmai ca la Caragiale, doar că în cazul lui e vorba de un sens mai special, mai periferic, cam ceea ce ar însemna și *schîța* în literatură. Și acum, pentru că v-am introdus într-un fel în temă, parcă-l văd pe insul etern perfecționist – de data aceasta, un reprezentant al „generației în blugi” – cum sare ca ars după atotștiutorul său gadget, pe care îl și deschide iute la DEX on-line, căci pe cel de hîrtie... ia-l de unde nu-i, întrebîndu-mă cu interes: „*Un moment*, ați spus?...” Și tot el răspunde (ca la ore, cu scula, adică gadgetul, sub pupitrul băncii): „Dacă acesta – cuvîntelul dumneavoastră, *moment*, – semnifică «un interval scurt de timp», atunci el devine egal cu o *clipă/o secundă/un minut* (de aici și expresiile: o *clipă*, *vă rog! o secundă!* [așteptați] *un moment*, *vă rog! așteptați-mă un minut*, *vă rog!*), iar dacă indică «un interval de timp ceva mai îndelungat», atunci el echivalează cu o *fază/o etapă* (de aici și: *faze/etape/momente ale vieții*, de exemplu). *Un (anumit) moment* înseamnă, bineînțeles, și o (anumită) *dată/un (anumit) termen/timp* (ca în: s-au întîlnit *la data convenită/momentul/timpul stabilit*), și o (anumită) *ocazie/circumstanță/situație* (de unde: *momentele/ocaziile/circumstanțele* [noastre] *favorabile ori nefavorabile*). Sper că am fost explicit, ca de obicei...”

...Absolut oportună intervenția duminică, adică *la moment*. Ei bine, odată ce ne-am reamintit – fie și prin intermediar (electronic) – semnificațiile temporale ale „cuvîntelului” sus-citat (pentru cultivatul nostru cititor și scriitor poate că nici nu era necesar acest lucru, în paranteză fie spus), vă invit să examinăm acum, mai întîi, cîteva locuțiuni, legate de (dați-mi voie să folosesc un termen pur lingvistic) lexemul *moment*, care ne interesează aici, evident, sub raportul corectitudinii lor (semantice și nu doar), deși, poate că știți, s-a mai vorbit despre ele corectiv, în ultimii ani, atît în presă, cît și în literatura de specialitate.

Vom porni încetîșor de la un caz mai puțin vinovat, reprezentat de locuțiunea conjuncțională subordonatoare *din moment ce*, avînd varianta de *moment ce*, similară cu de *vreme ce/dat fiind că/deoarece*, care, astăzi, deranjează, ce-i drept, mai rar, doar atunci cînd ia inopi-

nat forma „din momentul ce” (așadar, cu substantivul *moment* determinat), probabil, în urma contaminării cu construcții de genul *din momentul acela* (acesta), *din momentul în care*, în tot *momentul*, unde substantivul articulat este la locul său. Iată un model de folosire corectă a locuțiunii respective, excerptat chiar din proza noastră modernă: „Din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea” (Liviu Rebreanu, *Răscoala*), dar și un exemplu din publicistica actuală: „Din moment ce ești play-aut, înseamnă că poți retrograda” (www.fanatik.ro, 27 februarie 2020).

Acum vine la rînd, în contextul nostru, locuțiunea adverbială *la un moment dat/într-un moment dat*, cu echivalentele ei sinonimice: *într-un anumit moment/la un moment anume/la o vreme/într-un tîrziu/în clipa aceea; deodată/brusc*, pe care unii mînuitori de condei electronic, ghidați de un soi de hipercorectitudine ortografică ad-hoc, încearcă s-o redea – diferențiat semantic – cu substantivul și adjectivul sudate, adică: „La un momentdat (sic!) (= *deodată/brusc*) trenul a deraiat din cauza unei defecțiuni” (www.anidescoala.ro, 5 iunie 2014), ceea ce nu ține ortografic.

Dar nici varianta trunchiată *la un moment/într-un moment* (te și întrebă imediat: ce fel de... *moment?*), deci fără determinantul *dat*, nu rezistă sub raportul corectitudinii acestei locuțiuni. Cum s-a ajuns la ea – și doar în Basarabia –, rămîne de văzut. La mijloc poate fi, de asemenea, un caz de contaminare cu locuțiunea adverbială *la moment*, avînd sensul firesc de „pe loc, imediat”, sau chiar un calc de structură după rusescul *на момент/в (один) момент*. Prin urmare, în frazele de mai jos, locuțiunea adverbială așa cum arată ea este trunchiată, deoarece îi lipsește complinirea: „Astfel încât versurile prea-pline, prea-late-de-tot, într-un moment (sic!) (recomandabil: *într-un moment dat*) o iau pe de-a curmezișul paginii, întorcându-se (în somn?) cu 90°, de-a latul patului poetic” (*Contrafort*, nr. 11-12, 2015, p. 10) sau „Descoperim, la un moment (sic!) (recomandabil: *la un moment dat/la un anumit moment*), o legătură bizară dintre bandiți și sectanți (care ar justifica ciudata compartimentare a trilogiei)” (*Sud-Est cultural*, nr. 1, 2018, p. 28), sau „Gîndurile acestea, care bănuie intermitent mintea adolescenților, îl vizitează și pe protagonistul de 45 de ani al romanului (adevărat, povestea cu notarea în agendă a datei sinuciderii și permanenta

decalare a termenului autoexecuției devin într-un moment (sic!) [recomandabil: *la un moment dat*] ridicele)” (*Contrafort*, ianuarie-iunie 2019, p. 4).

În schimb, construcția adverbială cu pricina este firească în următoarele exemple: „De ce *la un moment dat* (subl. n., V.G.) nu mai scad în greutate?” (www.reginamaria.ro, 21 ianuarie 2019) sau „Ca să crești, trebuie să pleci de-acasă *la un moment dat*” (www.zf.ro), sau „George Pușcaș: „Mă gîndeam *la un moment dat* să mă întorc în România” (www.telekomspor.ro, 10 aprilie 2020), sau „Finanțele lumii se vor prăbuși *la un moment dat*: datoriile le nivel mondial trec de 250 000 mld \$” (www.orange.ro), sau, în fine, „Diaconescu: «Reunificarea României cu Moldova (a se citi: Republica Moldova – n.n., V.G.) va fi făcută *la un moment dat*»” (www.qmagazine.ro, 12 august 2014).

Așteptăm... *momentul dat*! În primul rînd, noi, basarabeni, desigur, împreună cu (nu: „de rînd cu”, precum se spune la Chișinău) regătenii. Or, pentru că tot am trecut pe terenul – deseori „minat” – al românei vorbite între Prut și Nistru, e *moment*-ul să revenim la proprietatea ceva mai specială a acestui cuvînt în spațiul basarabean, mai exact, la un sens impropriu, apărut, probabil, postbelic, ca rezultat al calchierii semantice a rusescului *момент* în cîteva construcții gramaticale. Haideți să repetăm aici – atît pentru tînărul nos-

tru etern perfecționist, cu gadgetul meu în buzunar, cît și pentru venerabilul proprietar basarabean al unui dicționar Macrea, carte de căpătîi, nelipsit(ă) de pe masă („Dom`le, pe atunci, dicționarele explicative erau ieftine, nu ca acum... DEX-ul”) – rusescul *момент*, pe lîngă semnificația sa primară de „moment, clipă”, o are și pe aceea de – nota bene! – „element, factor, aspect, trăsătură/particularitate”, iar asta în construcții de genul: *отрицательный момент* = element negativ; *определяющий момент* = aspect principal; *положительные моменты в работе* = aspectele pozitive ale unei munci. Am citat dintr-un dicționar rus-român, foarte necesar și astăzi pentru românii basarabeni, dominați în continuare de un bilingvism păgubos, oricît de paradoxal ar părea (dar nu e).

La o adică, fiindcă tot am vorbit de bilingvism, se poate traduce și în mod creator, după cum se vede din aceste pilde (luate din internet): „*Знаешь, сын, иногда жизнь дарит тебе хорошие моменты* (subl. n., V.G.) = Știi, fiule, cîteodată viața îți oferă și răsturnări de situații plăcute” sau „*Следующим предметом обсуждения были организационные моменты – логистика и даты поставки* = Următorul punct al discuției a vizat detaliile operaționale, inclusiv datele despre logistică și livrare”. Deci, mai sus, nu s-a recurs la... „momente”, așa cum s-a întîmplat în următoarele exemple (tot din internet): „Reprezentanții ai socialiștilor au precizat, pentru Jurnal.md, că Executivul Politic urmează să discute, cel mai probabil, despre momente organizatorice (sic!) (recomandabil: *probleme organizatorice*) înainte de ședința Consiliului Republican” (www.jurnal.md, 6 iunie 2019) sau „Totodată, au fost abordate unele momente organizatorice (sic!) (recomandabil: *chestiuni organizatorice*) în contextul desfășurării în perioada 15-16 iunie 2016, în orașul Chișinău, a ședinței nr. 14 a Panelului privind MIF a PaE” (border.gov.md, 7 iunie 2016), sau „Informația relevantă despre tematica expozițiilor divizată în șapte compartimente, montajul și costurile de arendă ale standurilor (corect/recomandabil: *costurile privind închirierea standurilor*) pentru agenții economice care doresc să-și promoveze producția și alte momente organizatorice (sic!) (recomandabil: *aspecte organizatorice*) poate fi consultată la adresa electronică www.expoforum.by” (old.mediu.gov.md), sau „Producătorul Serghei Orlov [...] a enumerat momentele pozitive și cele negative (sic!) (recomandabil: *aspectele pozitive și cele negative*) ale selecției naționale pentru «Eurovision – 2020»” (noi.md, 29 februarie 2020), sau „Ghenadie Ochincă: «În acest sezon au fost atît momente negative (sic!) (recomandabil: *situații/elemente negative*), cît și pozitive»” (www.moldfootball.com), sau (din presa scrisă) „Elevul poate învăța o temă pe secvențe, o poate preda colegilor, făcînd schimb de roluri, poate realiza proiecte. Rolul profesorului este să elucideze momentele (sic!) (recomandabil: *aspectele*) dificile și să dea explicații” (*Timpul*, 13 iulie 2018, p. 11).

Asta e, uneori, cu proprietatea sau, mai exact, improprietatea *moment*-ului basarabean, influențat semantic de *момент*-ul rusesc și chiar clișeizat.

SEMNAL DE CARTE

LEO BUTNARU
ПРОСТРАНСТВО У ЧЕГЫ
SPAȚIU ÎNZĂPEZIT
TRADUCERE ÎN SĂRBĂ
DE VALENTINA NOVKOVIĆ
BELGRAD, EDITURA ALMA, 2020

VA URMA

În scrierea sa *Casă pentru Badea Mior*, Ion Druță a constatat un adevăr, care poate doar să bucure neamul românesc și să-i trezească sentimente de mândrie: „Suntem poate unicul popor în lume, la care operele folclorice rămân net superioare ca măiestrie, ca adâncime, ca seninătate, straturilor de cultură modernă. Astăzi, pe bună dreptate, în orice colț al lumii, cu orice prilej de manifestare, când e vorba să prezentăm firea neamului într-o formulă cât mai scurtă și cât mai cuprinzătoare, se recurge la folclor. La Doine. La Balade. La *Miorița*. Ele sunt cea de-a doua stemă a republicii. Cel de-al doilea drapel al nostru”¹. Conștientizând valoarea creației populare verbale, Academia de Științe a Moldovei a editat, între ani 1971 și 1993, trei colecții de opere folclorice. Dintre realizările secției umanistice a Academiei, anume aceasta e opera ce ar putea să opună rezistență solidă timpului.

Prima este ediția academică în 16 volume, care dispune de escorta cuvenită: studii introductive, comentarii critice, liste bibliografice și de abrevieri, glosare, rezumate, note asupra ediției, unde era necesar – aranjamente pe note, imagini fotografice etc. La acestea se adaugă executarea poligrafică de nivel elevat, copertă tare și, pentru unele exemplare, supracopertă. La baza aranjării materiei din acest solid corpus editorial a stat principiul genurilor și de specie. Pentru a nu încărca rândurile ce urmează cu informații de diversă natură, ne vom limita la reproducerea denumirii volumelor în ordinea apariției lor.

În anii '70, la Editura Știința, au ieșit de sub tipar zece volume: *Poezia lirică populară*; *Poezia populară a obiceiurilor calendarice*; *Legende, tradiții și povestiri orale moldovenești*; *Balada populară*; *Povești fantastice*; *Cântece populare de dragoste*; *Strigături, amintiri și scrisori versificate*; *Folclorul copiilor*; *Folclorul obiceiurilor de familie*; *Snoave și anecdote*. În prima jumătate a anilor '80, colecția a fost completată cu alte șase tomuri: *Povești nuvelistice*; *Ghicitori*; *Teatrul popular*; *Proverbe și zicători*; *Cântece revoluționare și sovietice*; *Eposul eroic*. Deși gândit ca o carte independentă, ar putea fi inclus aici și volumul *Folclor păstoresc*, care a apărut la un interval de opt ani după cea de a 16-a unitate editorială a colecției.

La elaborarea acestei prețioase producții artistice și-au dat concursul colaboratorii științifici de la Chișinău: Grigore Botezatu, Ion D. Ciobanu, Nicolae Băieșu, Sergiu Moraru, Efim Junghietu, Victor Cirimpei, Andrei Hâncu, Gheorghe Spătaru, Iulian Filip, Ion Buruiiană, la unele volume contribuind și Victor Gațac – cercetător științific la Academia de Științe a URSS.

În anii '80, la Editura Literatura Artistică, a apărut seria „Mărgăritare”, care cuprinde 15 volume destinate cititorului de masă. Este cazul să amintim aici de o componentă foarte sugestivă pentru acest gen de ediții – tirajul. Volumele din prima colecție au un tiraj care variază între 1100 și 6000 de exemplare, iar cele din seria „Mărgăritare” au apărut într-un tiraj mult mai mare: primele cărți – 35 000 ex., apoi – 8 000 ex.

Elegantele volume din seria „Mărgăritare” sunt: *Cine-a zis Doinu-doina...* (doine și cântece lirice); *Auzit-am din bătrâni* (legende moldovenești); *Soarele și luna* (balade); *La poale de codru verde* (cântece de protest, istorice și revoluționare); *De-a mijatca* (din folclorul copiilor); *Lumea o face, lumea o desface* (ghicitori populare moldovenești);

ISTORIE LITERARĂ

O COLECȚIE DE REEDITAT

de DUMITRU APETRI

Primiți „Căluțul?” (teatru popular); De n-ar fi, nu s-ar povesti (povești); Apele mici fac râurile mari (proverbe și zicători); Să trăiți, să-nfloriți (din poezia obiceiurilor calendarice); Cântec nou răsună-n sate (cântece populare de viață nouă); Ace pentru cojoace (glume, anecdote, snoave); Așa joacă pe la noi (strigături); Plugul de aur (parabole și povești nuvelistice); Toma Alimoș (cântece epico-eroice). Elaborarea acestor volume, de asemenea, se datorează, cu mici excepții, folcloriștilor și etnologilor nominalizați mai sus. Pentru a spori atractivitatea colecției, în procesul de pregătire pentru publicare, au fost atrași mai mulți scriitori notorii. În colegiul de redacție figurează George Meniuc, iar la scrierea prefețelor și-au dat concursul: George Meniuc, Gheorghe Vodă, Ion C. Ciobanu, Pavel Boțu, Ion Vatamanu, Anatol Ciocanu și Tudor Paladi. Procesul de ilustrare a fost realizat de cunoscuți pictori și graficieni, precum: Isai Cărmu, Gheorghe Vrabie, Filimon Hămuraru, Boris Brânzei, Mihai Bacinschi, Gheorghe Guzun, Valentin Caciurovski și Doina Cojocar.

Concomitent cu punerea în circulație a materiei folclorice prin cele două colecții, autorii au inițiat încă un serial, alcătuit din mostre de creație populară din anumite zone geografice din Basarabia și nordul Bucovinei. Astfel, în anii 1973, 1982 și 1989, la Editura Știința, sunt publicate volumele *Folclor din părțile Codrilor*, *Folclor din Bugeac*, *Folclor din câmpia Sorociei*, iar în 1993 apare, la Editura Hyperion, volumul *Folclor din țara Fagilor* (singurul cu grafie latină).

Caracterul plurigenurilor al materiei din primele trei tomuri a impus o prezență mai numeroasă de persoane printre alcătuitori, colectivitatea selecției și a studiilor introductive, dar tot acest fapt a determinat

și o evidentă viziune profesionistă asupra compartimentelor. Ultimul volum se deosebește de celelalte prin faptul că în grupul de alcătuitori, pe lângă basarabeni, figurează și bucovinenii Grigore Bostan, Vasile Chiseliță și Dumitru Covalciuc, și prin prezența unei prefețe inspirate – *Izvoare ale tămăduirii* –, semnată de poetul Arcadie Suceveanu, studiul introductiv fiind elaborat de o singură persoană – savantul și scriitorul bucovinean Grigore Bostan.

În prefață se constată: „Această carte putea fi subintitulată în egală măsură: *O istorie a sufletului românesc, Crestomația dorului, Antologia dragostei și a suferinței, Cartea supraviețuirii, Manual de lacrimă și neuitare...* Creațiile populare cuprinse în ea oglindesc cu fidelitate evoluția istorică, puterea de gândire și simțire, zbuciumul și aspirațiile, întreaga «Golgotă» a neamului românesc așezat de veacuri la Poalele Carpaților, pe albia râurilor Sirețel, Siretul Mic, Siret și Prut”. Indiscutabil, aceste constatări pot fi atribuite întregului tezaur folcloric românesc, indiferent de timpul creării lui, de sursele de inspirație și de spațiul geografic.

Determinativul tezaur pentru fenomenul folclor nu e întâmplător, întrucât această comoară spirituală constituie, după Alecu Russo, *arhiva popoarelor*. Nu mai pomenesc aici de *poezia poporală*, pe care autorul poemului *Cântare României* o considera cea mai originală de pe malurile Dunării. La această *arhivă* trebuie să aibă acces liber și neîntrerupt generațiile de azi ale românilor și toate celelalte care vor urma.

Pentru tinerii români de azi și pentru cei ce vor veni, accesul la aceste colecții de folclor este însă extrem de redus. Cauza – veșmântul lor rusesc, care derutează la orice pas cititorul instruit prin intermediul

Foto de N. RĂILEANU

alfabetului latin. Odinioară, o bibliotecară mi-a mărturisit cu îngrijorare că liceenii de azi refuză să citească lucrări în limba română tipărite cu litere chirilice, oricât de valoroase ar fi. Ei spun – și, desigur, au dreptate – că acestea îi induc în eroare, adică îi canalizează neconținut spre greșeli de ordin ortografic. Convingerea noastră este că e o datorie pentru întreg spațiul spiritual românesc republicarea, cu grafie latină, a acestui tezaur.

Acum doi ani, criticul literar, eseistul și editorul Eugen Lungu a menționat într-un interviu valoarea strălucită a colecției de folclor în mai multe volume editată de Academia de Științe a Moldovei, pomenind și despre pseudofolclorul socialist, de comentariile „de clasă”, care totuși nu au putut diminua potențialul creațiilor autentice. Concomitent, interviuevatul și-a exprimat opinia că „realizarea unui proiect similar, de o asemenea anvergură, eșalonat pe mai mulți ani, este astăzi o himeră”².

Vorba e că pe dirijorii ideologici din republică, aflați în funcție pe timpul elaborării colecțiilor nominalizate, nu-i interesa folclorul autentic, ci artificiile proletcultiste. Cum dădeau de o năstrușnicie precum „Munca în colhoz ne-a adus trai norocos”, le înflorea sufletul, iar dacă întâlneau realista zicere „La colhoz, pe dealul mare, cine fură acela are” li se aprindea ființa, înghițeau neconținut noduri grele și amare. Anume din această cauză, cel de-al 17-lea volum, *Cântece istorice*, alcătuit de folcloristul și etnologul Victor Gațac, a rămas în manuscris.

Desigur, reeditarea colecțiilor trebuie realizată cu atenție, la modul profesionist. Știm că în perioada sovietică au fost comise falsuri și pe fâgașul folclorului, dar, nu se mai poate ca această a doua stemă a republicii, acest al doilea drapel al nostru, aceste izvoare ale tămăduirii sufletului și ființei noastre să rămână în strai chirilic.

Mă cuprinde o adâncă tristețe când mă gândesc că această opțiune a întregului nostru neam (am în vedere dorința arzătoare și necesitatea ca folclorul nostru să circule în firescul veșmânt latin), în condițiile tulburi de azi, ar putea să nu fie luată în seamă, ca multe alte chestiuni de ordin spiritual, dar nu ne rămâne decât să ne înarmăm cu răbdare și speranță.

Note:

1. Ion Druță, *Ora jerfirii*, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 1998, p. 160.
2. Nicolae Busuioc, *Oglinzile Cetății. Dialoguri de ieri și de azi (Iași-Chișinău)*, Editura Junimea, Iași, Editura Știința, Chișinău, 2018, p. 249-250.

FOLCLOR DIN PĂRȚILE CODRILOR
ȘTIINȚA, 1973
EDIȚIE DE G.G. BOTEZATU

POEZIA LIRICĂ POPULARĂ
ȘTIINȚA, 1975
EDIȚIE DE I.D. CIOBANU

CINE-A ZIS DOINU-DOINA...
LITERATURA ARTISTICĂ, 1981
EDIȚIE DE E. JUNGHIETU
ȘI G. MENIUC

Foto de N. RĂILEANU

LINIA VIETII*

de ILEANA MĂLĂNCIOIU

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

ILEANA MĂLĂNCIOIU S-A NĂSCUT LA 23 IANUARIE 1940, ÎN COMUNA GODENI, JUDEȚUL ARGEȘ. ÎN 1968 ȘI-A LUAT LICENȚA ÎN FILOSOFIE CU O TEZĂ DESPRE LUCIAN BLAGA, IAR ÎN 1975 ȘI-A SUSȚINUT DOCTORATUL CU LUCRAREA „VINA TRAGICĂ”. DEBUTEAZĂ ÎN 1965, ÎN REVISTA „LUCEAFĂRUL”, IAR EDITORIAL, CU VOLUMUL „PASĂREA TĂIATĂ” (1967), CARE O IMPUNE IMEDIAT ATENȚIEI CRITICII. TITLURILE CE URMEAZĂ FAC DIN ILEANA MĂLĂNCIOIU UNUL DINTRE CEI MAI IMPORTANTI SCRITORI ROMÂNI POSTBELICI: (POEZIE) „CĂTRE IERONIM” (1970), „INIMA REGINEI” (1971), „CRINI PENTRU DOMNIȘOARA MIREASĂ” (1973), „ARDERE DE TOT” (1976), „PESTE ZONA INTERZISĂ” (1979), „SORA MEA DE DINCOLO” (1980), „LINIA VIETII” (1982), „URCAREA MUNTelui” (1985; REEDITATĂ ÎN 1992, ÎN EDIȚIE NECENZURATĂ); (ESEURI ȘI PUBLICISTICĂ) „VINA TRAGICĂ. TRAGICII GRECI, SHAKESPEARE, DOSTOIEVSKI, KAFKA” (1978), „CĂLĂTORIE SPRE MINE ÎNSĂMI” (1987), „CRIMĂ ȘI MORALITATE” (1993), „CRONICA MELANCOLIEI” (1998), „A VORBI ÎNTR-UN PUSTIU” (2002), „RECURSUL LA MEMORIE” (2003). PENTRU ÎNTREAGA OPERĂ, I-AU FOST ACORDATE PREMIUL NAȚIONAL DE POEZIE „MIHAI EMINESCU”, PREMIUL „ALIA” (AL REVISTEI „ADEVĂRUL LITERAR ȘI ARTISTIC”) ȘI PREMIUL NAȚIONAL PENTRU LITERATURĂ.

PASĂREA TĂIATĂ

M-au ascuns bătrânii, după obicei,
Să nu uit de frica păsării tăiate,
Și ascult prin ușa încuiată
Cum se tăvăleşte și se zbate.

Strâmb zăvorul șubrezit de vreme,
Ca să uit ce-am auzit, să scap,
De această zbatere în care
Trupul mai aleargă după cap.

Și tresar când ochii, împietrind de groază,
I se-ntorc pe dos ca să albească
Și părând că-s boabe de porumb
Alte păsări vin să-i ciugulească.

Iau c-o mână capul, cu cealaltă restul,
Și le schimb când mi se pare greu,
Până nu sunt moarte, să mai stea legate
Cel puțin așa, prin trupul meu.

Însă capul moare mai devreme,
Ca și cum n-a fost tăiată bine,
Și să nu se zbată trupul singur
Stau să treacă moartea-n el prin mine.

TALISMANUL

A intrat un ochi de gheață,
A intrat și celălaltul
În odaia mea și-acum
Rând pe rând bucăți de trup
Părăsesc încet înaltul
Și coboară lin ca-n zbor
Și se leagă înapoi
Chipul cunoscut de noi.

Doamne fă să lege bine
Mâna dreaptă și cea stângă
Și picioarele-amândouă
Și o lacrimă să plângă
Ca un bob curat de rouă
Ca să știu c-a ieșit bine
Chipul refăcut de mine
Din bucăți, ca alte dăți,
Din văzduh,
Cum prin vorbă prinde trup
Fălfăirea unui duh.

Și mai fă s-apară și el
Și-naintea lui să-l văd
Cu aripe-n loc de brațe
Aplecate peste noi

Și când iar au să se vadă
Lasă lacrima să cadă
Pe podea
Și să stea
Ca un fir de mărgărint,
Ca o boabă de argint,
Ca otrava în pahar,
Ca o piatră la hotar,
Ca un talisman pe care
Îl poartă Dale
Pasăre mare!

APA MORȚILOR

Ieronim, astăzi am umblat prin câmpie
Și-am văzut prima oară apele morților
Și-am alergat către ele și în mijlocul lor
Te-am văzut dezbrăcat pentru scaldă.

Parcă voiai să te-acoperi și nu știu cine
Îți furase hainele de pe mal
Și cum m-apropiam către tine
De rușine fugeai cu ape cu tot.

Și-mi părea tare rău că fugi, Ieronim,
Căci bănuiam că de rușine fugi
Fiindcă în apa aceea prin care umblai
Mari semne se vedeau pe trupul tău.

Și mă uitam la semne și fugeam
După apa morților prin câmpie...
Ce frumos bărbat erai, Ieronim,
Și ce frică mi-a fost că nu pot să te-ajung!

JERTFIREA MIELULUI

Praznic împărătesc, pe ulița-mpietrită
Din drumul meu din nou m-am abătut
În fața casei noastre, unde mielul
Pentru jertfă a fost crescut.

Și nu am cum să mă îndepărtez
De sângele ce curge în tot felul,
Căci fug pe uliță din poartă-n poartă
Dar peste tot acum se-njunghie mielul.

Trupul lui cald se-atârnă de grinda de
sub scări

Cu capu-n jos și pieptul desfăcut,
De parcă-n clipa jertfei el trebuie s-apară
Cu fiecare parte din care-a fost făcut.
Numai în curte la Ion nebunul
Mielul adus la jertfa-mpărătească

S-a hotărât că este prea firav
Și-a fost lăsat o vreme să mai crească.

Dar se întoarce-acasă Ion și-n drumul lui
Se simte îndelung mireasma rară
A cârnii despicate cu migală
La grinda-ncovoiată de sub scară.

Se uită în tăcere la mielul lui cel blând
Cu greabănul ieșit prin lâna scurtă
Și-i spintecă plângând doar o bucată
Din pulpa dinapoi și de pe burtă.

Și eu mă uit la restul de trup cum se ridică
Și cum se-mpleticește și îl aud pe el,
Nebunul care-a vrut să-l mai păstreze:
Prindeți-l pe miel, înjunghiați-l pe miel!

CÂNTEC PENTRU NIMENI

Nimeni trece pe sub fereastra mea
Într-o imensă mantie de umbră,
În întuneric înfricoșată privesc
Figura lui sumbră.

Parcă nu vine de nicăieri,
Parcă n-are unde se duce,
Parcă tocmai în clipa asta
A fost dat jos de pe cruce.

Uite treptele către cer, strig,
Suie-le,
Și el nu mai așteaptă trei zile,
El urcă în grabă pe cuiele

Umede, abia scoase
Din carnea fragedă a lui,
Și eu alerg spre scara pe care urcă
Nimeni
Și mă închin la ultimul ei cui.

NUMAI CALUL

Numai calul mai vorbește de răpire,
Numai șaua lui de piatră cu două locuri
Și oprirea de lângă cuptoarele
Cu marile focuri.

Fuge umbra călăreților de lângă cuptor,
Miroase-a carne-ncinsă și a os
Din care măduva a curs
Într-un ținut frumos.

Se-ntoarce mireasa singură,
Numai dragoste, numai ochi luminat,
Numai nuntă veșnică pentru care
Apele în vin s-au schimbat.

Calul beat se-mpleticește
Ca și cum
Un nevăzut clește îi smulge unghia
Îngroșată de drum.

Vine cineva să îl dezgroape
Și îl face să iasă
Ca un cal viu cu care aduce
O altă mireasă

La aceeași veșnică nuntă
Și veșnică moarte
La care umbra de pe el
Pare să-l poarte.

LINIA VIETII

Când am văzut desenul perfect
de pe fluture
Și culoarea catifelată a aripii străvezii
Am înțeles că nu peste mult
Zborul lui liber nu va mai fi.

I-am întins mâna stângă să se-așeze
Și am simțit numai un trup firav,
Aș fi putut să-i fac mormânt în palmă
Dar fluturile nu era bolnav.

Își terminase zborul, atâta tot,
Și era moale și fragil;
Mă temeam să nu-și frângă aripile
Și să se târască umil

Pe linia frântă la jumătate
Și poate puțin prea scurtă
Să nu împietrească așa
Cu muntele Venus în burtă.

Când deodată linia vieții mele
A-nceput să bată din cele două aripi
perfecte,
Puțin mai mari decât au fost la-nceput
Și puțin mai drepte.

*** Din antologia „Urcarea muntelui”,
în curs de apariție la Editura Cartier.**

Ediție alcătuită și prefată de Simona Sora